

SATURA RĀDĪTĀJS

Ievads	2. – 3.
1. Nepilngadīgo kriminālatbildības institūta jēdziens, būtība un īpatnības, vēsturiskā attīstība un nostiprināšana Krimināllikumā	4. – 13.
2. Brīvības atņemšanas soda piemērošanas nepilngadīgajiem prakse Latvijas Republikā	14. – 34.
3. Nepilngadīgajiem piemērojamā brīvības atņemšanas soda humanizācija – ieguvums vai zaudējums	35. – 49.
4. Brīvības atņemšanas soda nepilngadīgajiem noteikšanas reglamentācija ārvalstu tiesību aktos	50. – 51.
4.1. Brīvības atņemšanas soda piemērošana nepilngadīgajiem Lietuvas Republikā.....	51. - 53.
4.2. Brīvības atņemšanas soda piemērošana nepilngadīgajiem Igaunijas Republikā	53.
4.3. Brīvības atņemšanas soda piemērošana nepilngadīgajiem Krievijas Federācijā	53. - 55.
4.4. Brīvības atņemšanas soda piemērošana nepilngadīgajiem Šveicē	55. - 56.
4.5. Brīvības atņemšanas soda piemērošana nepilngadīgajiem Anglijā	56. - 58.
4.6. Brīvības atņemšanas soda piemērošana nepilngadīgajiem Turcijā	58. - 59.
4.7. Brīvības atņemšanas soda piemērošana nepilngadīgajiem Irānas Islāma Republikā	59. – 60.
Kopsavilkums	61. – 65.
Anotācija angļu valodā	66.
Anotācija krievu valodā	67.
Izmantotās literatūras un juridisko aktu saraksts	68. – 73.
Pielikumi	74. – 76.

IEVADS

Attīstoties brīvā tirgus ekonomikai un pieaugot privātīpašuma apjomam, diemžēl kvantitatīvi un kvalitatīvi šai attīstībai līdzīgi seko arī noziedzība. Ne visi sabiedrības locekļi ir gatavi savu labklājību iegūt ar tiesiskā sabiedrībā atzītām metodēm. Visos laikos ir bijusi zināma sabiedrības daļa, kas par labāko iztikas gūšanas un pašapliecināšanās veidu ir pieņēmusi prettiesisku rīcību. Ja darbu var raksturot kā laikietilpīgu, fiziski un garīgi smagu procesu, tad likumpārkāpums dažkārt tiek atzīts kā daudz ātrāks un vieglāks paņēmiens savas labklājības celšanai vai kādas mirkļa iegribas apmierināšanai.

Vēl jo dramatiskāku šo situāciju padara fakts, ka noziedzība Latvijas Republikā kļūst arvien jaunāka¹ (neskatoties uz to, ka statistikas dati norāda uz noziedzīgo nodarījumus izdarījušo nepilngadīgo skaitliski (vispārīgos skaitļos) nelielu samazināšanos, ņemot vērā Latvijas Republikas Statistikas pārvaldes datus par Latvijas Republikas iedzīvotāju skaita samazināšanos², nepilngadīgo noziedzība procentuāli palielinās). Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Informācijas centra apkopotā informācija, kuras analīzei bakalaura darba izstrādē tiks veltīta uzmanība, nepielūdzami norāda uz šo tendenci. Jāatzīst, ka arī pašam nepilngadīgo noziedzības fenomenam ir vērojama ne vien kvantitatīva izaugsme, bet arī kvalitatīva – nepilngadīgo personu izdarītie noziedzīgie nodarījumi kļūst arvien smagāki, nežēlīgāki un, jāatzīst, arī bezjēdzīgāki (kā norādīja Rīgas tiesas apgabala prokuratūras prokurore Jekaterina Kušakova, kura uzturēja apsūdzību 2009.gadā plašu sabiedrisko rezonansi guvušajā krimināllietā par četru nepilngadīgo izdarīto slepkavību sevišķi pastiprinošos apstākļos, viņas 20 prakses gados šis bija pirmais gadījums, kur apsūdzēto personu rīcībā nav saskatāms un izprotams noziedzīgais motīvs).

„Brīvības atņemšanas soda piemērošanas īpatnības nepilngadīgajiem” – darbs, kuru izstrādājot, autore vēlas padziļināti izziņāt brīvības atņemšanas soda ietekmi un tā nozīmi nepilngadīgo noziedzības līmeņa diferencē, ņemot vērā, ka Krimināllikuma 35.pantā definētais soda mērķis ir ne vien sodīt personu par izdarīto noziedzīgo nodarījumu, bet arī panākt, lai notiesātais un citas personas pildītu likumus un atturētos no noziedzīgo nodarījumu izdarīšanas³.

¹ Kriminālā statistika par 2006. – 2009.gadu. Pieejams: <http://www.ic.iem.gov.lv/?q=lv/node/75> [atsauce 18.10.2010].

² Iedzīvotāju skaits un dabiskās kustības galvenie rādītāji. Pieejams: <http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/iedzivotaji-galvenie-raditaji-30260.html> [atsauce 18.10.2010].

³ Krimināllikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 8.jūlijs, nr. 199/200.

Autoresprāt, darba izstrādes gaitā gūtās atziņas sniegs vispusīgāku ieskatu kā nepilngadīgo noziedzības īpatnībās un tās apjomos, tā arī brīvības atņemšanas soda piemērošanā, cenšoties panākt noziedzības līmeņa samazināšanos un krimināltiesiskā taisnīguma atjaunošanu. Autore centīsies paplašināt redzesloku, izpētīt un atspoguļojot darbā brīvības atņemšanas soda piemērošanas nosacījumus un pamatprincipus gan vēsturiskā aspektā, gan ārvalstīs.

Darba mērķis, ko autore ir nolēmusi sasniegt izstrādājot bakalaura darbu, ir vispusīgi izziņāt brīvības atņemšanas soda ietekmi uz krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu gadījumos, kad apsūdzētā persona noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī ir bijusi nepilngadīga. Autore centīsies tiesību aizskāruma smagumam un dziļumam pretstatīt tos ierobežojumus un pārdzīvojumus, ko nepilngadīgais notiesātais ir spiests izciest kā valsts nosodījumu. Autore mēģinās rast atbildes uz sabiedrībā un medijos tik plaši aplūkotajiem jautājumiem par brīvības atņemšanas soda aizstāšanu ar alternatīvajiem sodiem.

Summējot iepriekšminēto, autore definē bakalaura darba uzdevumu – pirmkārt, izpētīt nepilngadīgo kriminālatbildības institūta jēdzienu, būtību un īpatnības, tā vēsturisko attīstību un nostiprināšanos Krimināllikumā, otrkārt, izanalizēt brīvības atņemšanas soda piemērošanas nepilngadīgajiem praksi Latvijas Republikā un, treškārt, apzināt nepilngadīgajiem piemērojamā brīvības atņemšanas soda noteikšanas kārtību ārvalstīs. Izanalizējot visus argumentus „par” un „pret”, rast objektīvu un pamatotu atbildi jautājumam par nepilngadīgajiem piemērojamā brīvības atņemšanas soda humanizācijas nepieciešamību, tās ietekmi noziedzības samazināšanā un taisnīguma atjaunošanā.

Darba vispusīguma palielināšanai, darba izstrādē tiks izmantoti statistikas materiāli, kas, iekļauti diagrammās, uzskatāmi parādīs nepilngadīgo noziedzības un tiem piemēroto sodu apmērus un diferenci. Bez tam, darba izstrādes procesā autore veiks aptauju starp prokuroriem, advokātiem un pedagogiem, tādējādi palielinot analizējamā jautājuma vispusīguma un objektivitātes pakāpi.

Darba izstrādē autore iepazīsies ar teorētisku un praktisku skatījumu šajos jautājumos, savas atziņas pamatos ar spēkā esošu, kā arī spēkā vēl un jau neesošu tiesību aktu un atsevišķu Latvijas Republikas tiesu nolēmumu analīzi; darbā tiks analizēta šos jautājumus regulējošā starptautiskā un atsevišķu ārvalstu normatīvā bāze, vienlaikus salīdzinot to ar Latvijas Republikā esošo.

Izstrādājot bakalaura darbu un cenšoties sasniegt darbam izvirzīto mērķi, autore pielietos vēsturisko, salīdzinošo, statistisko metodi, analizējot elektroniskajos datu nesējos atrodamo informāciju un aptaujas metodi.

1. NEPILNGADĪGO KRIMINĀLATBILDĪBAS INSTITŪTA JĒDZIENS, BŪTĪBA UN ĪPATNĪBAS, VĒSTURISKĀ ATTĪSTĪBA UN NOSTIPRINĀŠANA KRIMINĀLLIKUMĀ

Cik dažādas un komplicētas ir sabiedriskās attiecības, tik diferencēti ir arī šo attiecību un to realizēšanas procesā radušos konfliktu risināšanas veidi un paņēmieni. Jo mazāks ir tiesību un brīvību aizskārums, jo vājāki ir jābūt sankcijai par šo aizskārumu. Tiesiskā sabiedrībā, iepretim dažādiem sabiedrisko attiecību veidiem, pastāv arī dažādi atbildības veidi. Piemēram, par darba disciplīnas pārkāpumiem, tiesiskais taisnīgums tiks panākts, konkrēto personu saucot pie disciplināratbildības, par saistību nepildīšanu, iestāsies civiltiesiskā atbildība, savukārt par pārkāpumiem ceļu satiksmes jomā, taisnīgums tiks panākts caur administratīvo atbildību. Tomēr, autoresprāt, vissmagākais aizskārums tiek nodarīts ar darbībām vai bezdarbību, ko aizliedz un par sodāmām atzīst krimināltiesiskās attiecības regulējošie normatīvie akti. Attiecīgi, arī atbildība šajā gadījumā ir vissmagākā, kas, īpaši smagu aizskārumu gadījumā, paredz pat mūža izolāciju no sabiedrības (piemēram, Krimināllikuma 117., 118.pants, 159.panta trešā daļa, 160.panta trešā daļa, u.c.) vai nāves sodu, ja šāds aizskārums ir izdarīts kara laikā⁴.

„*Kriminālatbildība (criminal liability)* – valsts vārdā uzlikts personas pienākums atbildēt par izdarīto noziedzīgo nodarījumu, un šī atbildība saistīta ar vainīgā personiskās brīvības, atsevišķu tiesību, vai materiāla rakstura ierobežojumiem”: šādu definējumu kriminālatbildības institūtam sniedz Juridisko terminu vārdnīca⁵. Nedaudz plašāk, ietverot nosacījumus par personas *piespiedu* pienākumu atbildēt un to, ka tas ir *tiesas* uzlikts pienākums atbildēt, kriminālatbildības būtību skaidro profesors Uldis Krastiņš⁶ (no autores – kopš Latvijas Republikā kriminālprocesuālo kārtību reglamentē Kriminālprocesa likums, uzlikt kriminālsodu atsevišķos gadījumos ir tiesīgs arī prokurors, sastādot priekšrakstu par sodu (Kriminālprocesa likuma 420. – 423.pants)⁷. Šādas prokurora tiesības tiek reglamentētas arī Krimināllikumā, piemēram, 35.panta pirmajā daļā, 46.panta otrajā daļā, u.c.).

Attiecinot un sasaistot kriminālatbildības institūta jēdzienu ar nepilngadīgajiem, būtu lietderīgi sniegt arī nepilngadības izpratnes skaidrojumu. Bērnu tiesību aizsardzības likuma 3.pants nosaka, ka bērns ir persona, kas nav sasniegusi 18 gadu vecumu, izņemot tās

⁴ Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 4.novembris, nr. 331/332.

⁵ Juridisko terminu vārdnīca. Sast. autoru kolektīvs. Rīga: Nordik, 1998., 121.lpp.

⁶ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums: Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000, 6.lpp.

⁷ Kriminālprocesa likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2005.11.maijs, nr.74.

personas, kuras saskaņā ar likumu izsludinātas par pilngadīgām vai stājušās laulībā pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas,⁸ savukārt no Krimināllikuma 64.panta konteksta var izsecināt nepilngadības būtību un izpratni krimināltiesiskā aspektā – nepilngadīgo kriminālatbildības īpatnības un nosacījumi attiecas uz personām, kuras līdz noziedzīgā nodarījuma izdarīšanai nav sasniegušas astoņpadsmit gadu vecumu. No minētā izriet, ka nepilngadības maksimālā robeža ir 18 gadi, tomēr pretēji Bērnu tiesību aizsardzības likumam, Krimināllikums paredz arī nepilngadības minimālo robežu, kuru sasniedzot, nepilngadīgais ir atzīstams par krimināltiesību subjektu. Andrejs Judins, būdams vēl juridisko zinātņu maģistrs, norādīja: „Ievērojot, ka „nepilngadīgā” jēdziens krimināltiesībās pilnībā nesakrīt ar šo jēdzienu citās tiesību nozarēs, likumdevējs izskaidroja to Krimināllikuma 64.pantā. Atbilstoši tam par nepilngadīgo ir atzīstams likumpārkāpējs, kurš noziedzīga nodarījuma izdarīšanas laikā bijis vecāks par 14 gadiem, bet nav sasniedzis 18 gadus. Atšķirībā no civiltiesībām, kas paredz izsludināt sešpadsmit vai septiņpadsmit gadu vecumu sasniegušo personu par pilngadīgu, krimināltiesības nav nekādu izņēmumu no vispārējās pilngadības noteikšanas kārtības. Turklāt jāievēro, ka Krimināllikumā paredzētās nepilngadīgo kriminālatbildības īpatnības ir attiecināmas arī uz personām, kurām ir 18 gadu, ja krimināli sodāmus nodarījumus tās ir pastrādājušas pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas.”⁹ Arī profesore Valentija Liholaja atzīmē, ka Krimināllikumā izveidota speciāla nepilngadīgo kriminālatbildības īpatnībām veltīta nodaļa, kuras nosacījumi saskaņā ar Krimināllikuma 64.pantu attiecas uz personām, kas līdz noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas dienai nav sasniegušas astoņpadsmit gadu vecumu, t.i., uz personām vecumā no četrpadsmit līdz astoņpadsmit gadiem. Persona skaitās sasniegusi noteiktu vecumu, skaitot ar nākošo diennakti pēc dzimšanas dienas¹⁰.

Saskaņā ar Krimināllikuma 11.pantu, pie kriminālatbildības saucama fiziskā persona, kas līdz noziedzīga nodarījuma izdarīšanas dienai sasniegusi 14 gadu vecumu. Mazgadīgais, tas ir, persona, kas nav sasniegusi 14 gadu vecumu, pie kriminālatbildības nav saucams. Informācijas pilnīgumam, jāatzīmē, ka bērniem no 11 līdz 18 gadiem var tikt piemēroti arī audzinoša rakstura piespiedu līdzekļi par nodarījumiem un pārkāpumiem par kuriem paredzēta kriminālā vai administratīvā atbildība¹¹, taču, ņemot vērā, ka šāda rakstura piespiedu līdzekļi nav bakalaura darba izpētes objekts, sīkāk šī institūta apskatei autore

⁸ Bērnu tiesību aizsardzības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 8.jūlijs, nr. 199/200.

⁹ Judins A. Par nepilngadīgo kriminālatbildību. Pieejams: <http://juristavards.lv/?menu=doc&id=78974> [atsauce 11.11.2010].

¹⁰ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā un sevišķā daļa. Papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2001, 133.lpp.

¹¹ Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 19.novembris, nr. 168.

nepievērsīsies. Analogs kriminālatbildības iestāšanās vecums ir vairumā ārvalstu – Austrija, Vācija¹², u.c., kas tiks apskatītas darba turpinājumā.

Nemot vērā iepriekš minēto, kā arī to, ka Krimināllikumā ir iekļauta atsevišķa nodaļa par nepilngadīgo kriminālatbildības īpatnībām, secināms, ka pastāv atšķirības starp vispārējo atbildību un atbildību, kas piemērojama nepilngadīgajiem. Vai šāda veida gradācija ir nepieciešama un ir argumentēti pamatojama? Autoresprāt, jā, jo nepilngadība, neskatoties uz to, ka pētāmajā aspektā ir saistīta ar noziedzību, tomēr ir un paliek nepilngadība, kas, neskatoties ne uz ko, saistāma ar dzīves pieredzes trūkumu, vēl nenostabilizējušos personību, pilnīgas tiesiskās apziņas nenoformulēšanos, vieglprātību, gribasspēka trūkumu un uzskatu mainību. Krievu profesors N.Vetrovs atzīmē: „Runājot par nepilngadīgo noziedzību, vienmēr jāpatur prātā noziedzīgā nodoma un motīva rašanās īpatnības, kuras vēlāk realizējas sabiedriski bīstamā nodarījumā. Ievērojamākā daļa noziegumu izriet no draiskulības, situācijas nepareiza novērtējuma, cenšanās pierādīt „vīrišķās” rakstura īpašības, cenšanās iegūt nepilngadīgajam īpaši pievilcīgu mantu, u.c. [...] Pietiekoši atzīmēt, ka vairāk kā trijās ceturtdaļās gadījumu nepilngadīgo izdarītie noziegumi netika iepriekš gatavoti – nodoms radās negaidīti, radušās situācijas spiediena rezultātā.”¹³ Bez tam, darbā jau pieminētā Bērnu tiesību aizsardzības likuma 2.panta noteikumi bērnus atzīst par fiziski un intelektuāli nenobriedušām personām, kurām vajadzīga īpaša aizsardzība un gādība.

Summējot iepriekš teikto, nepilngadīgo kriminālatbildība varētu tikt definēta kā *nepilngadīgas personas piespiedu pienākums atbildēt par izdarīto Krimināllikumā paredzētu noziedzīgo nodarījumu, kas uzlikts valsts vārdā ar tiesas spriedumu vai prokurora priekšrakstu par sodu, iepriekš izvērtējot īpatnības, kas nepilngadīgo atbildību atšķir no vispārējās kriminālatbildības – fiziskās un psihiskās attīstības līmeni, spēju izprast noziedzīgo motīvu, dzīves un audzināšanas apstākļus, ietekmēšanos no pieaugušajiem, citas personības īpatnības (vecums, dzimums, nodarbošanās, iepriekšējā uzvedība, u.c.), un šī atbildība saistīta ar vainīgā personiskās brīvības, atsevišķu tiesību, vai materiāla rakstura ierobežojumiem.* Bez tam, nolūkā vienveidot nepilngadīgo kriminālatbildības fenomena izpratni un ar to saistīto tiesu praksi valstī kopumā, autoresprāt, būtu lietderīgi Krimināllikuma Vispārīgajā daļā (iespējams kā Krimināllikuma 64.panta otro daļu) definēt šī institūta būtību (autore, protams, nepretendē uz to, ka darbā sniegtā definīcija tiks atzīta par visaptverošu un pamatotu visos tās aspektos, tomēr uzskata, ka piesaistot tiesību teorētiķus un

¹² Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvijas Austrija, Šveice, Vācija. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006., 86.lpp.

¹³ Уголовное право. Общая часть. Учебник. / Под ред. Н.И.Ветрова, Ю.И.Ляпунова – Москва: Новый Юрист, КноРус, 1997. с. 527.

praktiķus, šādas definīcijas izstrāde un vēlāka tās normatīva nostiprināšana Krimināllikumā būtu lietderīga).

Vēsturiskā aspektā runāt par nepilngadīgo kriminālatbildības institūtu ļoti senā vēsturē nemaz nav iespējams, jo vēsturiski, senajās romiešu tiesībās, piemēram, nepilngadīgais nemaz nebija apveltīts ar rīcībspēju. Nebija arī atsevišķa dalījuma civilajās vai krimināltiesībās. Tēvs bija ģimenes galva, viņš piedalījās visās attiecībās un tika uzskatīts, ka bērns nevar būt par šo attiecību subjektu. Arī atbildība publiskās attiecībās tika prasīta no ģimenes galvas – tēva par visu viņa atbildībā esošo personu rīcību. Vienīgā atbildība, kas bērniem pastāvēja, bija atbildība ģimenes galvas priekšā. Jāteic, ka tēva vara, respektīvi, sods, ko viņš kā ģimenes galva varēja piemērot, bija neierobežota.

Vēlāk, attīstoties tiesībām un sekojot grieķu ārsta Hipokrata mācībai par to, ka augoša cilvēka organisms mainās savā sastāvā katros 7 gados, šķiroja: bērnus līdz 7 gadiem un līdz 14 gadiem. Pirmajiem kriminālsodus vispār nepiemēroja, otros šķiroja – „*impuberes infantiae proximi*” (bērnībai tuvāk) un „*pubertati proximi*” (pubertātei tuvāk), piemērojot noteikumu – niknība papildina vecumu. Pēdējos, pēc vispārīga noteikuma, sodīja vieglāk kā pieaugušos¹⁴.

Konkrēti Latvijas Republikā, saskaņā ar 1903.gada 22.marta Sodu likumiem, nebija pieskaitāms par vainu noziedzīgs nodarījums, ko izdarījis mazgadīgais, kuram vēl nav 10 gadu (40.pants)¹⁵ (no autores – lai pilnīgāk atklātu tā laika likuma „garu un burtu”, apskatot 1903. un 1933. gada Soda likumus, tiks dots stilistiski oriģinālais likuma teksts). Saskaņā ar likuma 41.pantu, minētajā laikā „nebija pieskaitāms par vainu noziedzīgs nodarījums, ko izdarījis desmit līdz septiņpadsmit gadus vecs nepilngadīgais, kas nav varējis saprast sava nodarījuma raksturu un nozīmi vai vadīt savu rīcību. Četrpadsmit līdz septiņpadsmit gadus vecus nepilngadīgos, kas izdarījuši smagus noziegumus, pirmā kārtā nodot audzināšanas un labošanas iestādē, bet ja nav iespējams viņus tur ievietot – nepilngadīgajiem sevišķi ierīkotās telpās pie cietumiem vai aresta namiem”.

Likuma 55.panta pirmā daļa noteica, ka desmit līdz septiņpadsmit gadus veci nepilngadīgie, kuriem viņu noziedzīgs nodarījums pieskaitīts par vainu, sodāmi:

- 1) četrpadsmit līdz septiņpadsmit gadus vecs nepilngadīgais: nāves soda vai mūža spaidu darbu vietā – ar ieslodzījumu cietumā uz laiku no astoņiem līdz divpadsmit gadiem, bet noteikta laika spaidu darbu vietā – ar ieslodzījumu cietumā uz laiku no trim līdz astoņiem gadiem;

¹⁴ Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārīgā daļa. Ar U. Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 82.lpp.

¹⁵ Sodu likumi: LR likums (*spēkā neesošs*). 1903.gada 22.marta Sodu likumi. Tulkojums ar paskaidrojumiem un ar motīviem par Latvijas valdības laikā izdotiem grozījumiem: Trešais izdevums. Rīga: Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavojumā. 1930, 20.lpp.

2) desmit līdz četrpadsmit gadus vecs nepilngadīgais: nāves soda, spaidu darbu, nometinājuma, pārmācības nama, cietokšņa vai cietuma soda vietā, bet četrpadsmit līdz septiņpadsmit gadus veci nepilngadīgie – nometinājuma, pārmācības nama, cietokšņa vai cietuma soda vietā – ar ievietošanu audzināšanas un labošanas iestādē¹⁶.

Īpaši ierobežojumi soda noteikšanā bija attiecināmi arī uz personām no septiņpadsmit līdz divdesmit viena gada vecumam. Likuma 57.pants reglamentēja, ka minētajai personu grupai nāves sods pārvēršams mūža spaidu darbos, mūža spaidu darbi pārvēršami spaidu darbos uz piecpadsmit gadiem, spaidu darbu un ieslodzījuma laiks pārmācības namā, cietoksnī vai cietumā saīsināms par vienu trešdaļu, savukārt tiesību atņemšana vai ierobežošana piemērojama tikai piespriežot spaidu darbus vai izsūtījumu nometinājumā.

1933.gada Sodu likuma 39.pants paaugstināja subjektivitātes, krimināltiesību aspektā, robežu no desmit līdz divpadsmit gadiem. Tāpat netika pieskaitāms par vainu ar soda piedraudējumu noliegts nodarījums, ko izdarījis divpadsmit līdz astoņpadsmit gadus vecs nepilngadīgais, kurš aiz prāta vai tikumiskas neattīstības nav varējis saprast sava nodarījuma raksturu un nozīmi vai vadīt savu rīcību¹⁷.

Saskaņā ar minētā normatīvā akta 54.pantu, visiem divpadsmit līdz astoņpadsmit gadus veciem nepilngadīgajiem brīvības atņemšanas soda vietā, izņemot turpinājumā minētos gadījumus, bija piemērojama ievietošana audzināšanas – labošanas vai labošanas iestādē. Četrpadsmit līdz astoņpadsmit gadus veci nepilngadīgie, kuriem viņu izdarītais noziedzīgais nodarījums pieskaitāms par vainu, mūža spaidu darbu vietā bija sodāmi ar cietumu uz laiku, ne ilgāku par divpadsmit gadiem, bet noteikta laika spaidu darbu vietā – ar cietumu, ne ilgāku par astoņiem gadiem¹⁸.

Likuma 55.pants noteica, ka astoņpadsmit līdz divdesmit vienu gadu veciem nepilngadīgajiem spaidu darbi uz visu mūžu pārvēršami spaidu darbos uz piecpadsmit gadiem, bet spaidu darbi uz noteiktu laiku, pārmācības nams vai cietums samazināmi uz vienu trešdaļu¹⁹.

1940.gada 17.jūnijā Padomju Savienības Sarkanā armija okupēja Latvijas Republikas teritoriju, kā rezultātā Latvija zaudēja valstisko neatkarību un tās teritorija tika iekļauta PSRS sastāvā.

¹⁶ Sodu likumi: LR likums (*spēkā neesošs*). 1903.gada 22.marta Sodu likumi. Tulkojums ar paskaidrojumiem un ar motīviem par Latvijas valdības laikā izdotiem grozījumiem: Trešais izdevums. Rīga: Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavojumā. 1930., 23.lpp.

¹⁷ Sodu likumi: LR likums (*spēkā neesošs*). 1933. g. 24. aprīļa Sodu likums ar likumdošanas motīviem un sīkiem komentāriem, kā arī ar alfabētisko un citiem rādītājiem. Sast. Mincs P., Ehlerss H., Jakobi P., Lauva J., Rīga, 1934., 18.lpp.

¹⁸ Turpat. 26.lpp.

¹⁹ Turpat. 27.lpp.

Krimināltiesību galvenais avots līdz 1940.gada 26.novembrim palika 1933.gada Sodu likums, bet ar šo datumu Latvijā spēkā stājās 1926.gada Krievijas PFSR Kriminālkodekss.²⁰

Kriminālkodeksa 12.pants paredzēja, ka divpadsmit gadu vecumu sasniegušie nepilngadīgie, kas pieķerti zagšanā, vardarbībā, miesas bojājumu sagādāšanā, sakropļošanā, slepkavībā vai slepkavības mēģinājumā, saucami pie krimināltiesas, pielietojot visus soda veidus. Izņēmums bija 22.pants, kurš reglamentēja nošaušanas ierobežošanu attiecībā pret personām, kuras nav sasniegušas astoņpadsmit gadu vecumu un sievietēm, grūtniecības stāvoklī²¹.

Saskaņā ar kodeksa 48.panta h. punktu, ja noziegums bija izdarīts pirms pilngadības sasniegšanas, tas bija atzīstams par mīkstinošu apstākli, kas ņemams vērā, nosakot vienu vai otru sociālās aizsardzības līdzekli²².

Padomju tiesību tālāku attīstību Latvijā pārtrauca Vācijas uzbrukums Padomju Savienībai 1941.gada 22.jūnijā un vācu okupācija Latvijas teritorijā. 1941.gada 19.decembrī Berlīnē tika izdoti noteikumi „Par Vācu Soda likuma piemērošanu ieņemtajos Austrumu apgabalos”. Latvijā tie stājās spēkā 1942.gada 1.janvārī, un 1942.gada 28.septembrī tika izdoti pirmie noteikumi „Par vietējo Sodu likumu priekšrakstu saskaņošanu ar vācu Sodu likumiem Austrumzemes reihs komisariātā” (spēkā Latvijā tie stājās 1942.gada 1.oktobrī). Minētos aktos tika doti krimināltiesiskās atbildības „jaunie” vispārīgie principi, novienādoti priekšraksti par sodiem un kriminālatbildības iestāšanās vecumu²³.

Okupācijas režīma interesēs tika ieviesta vienota piecu pamatsodu veidu sistēma (8§):

- 1) nāves sods;
- 2) spaidu nams (paredzēja brīvības atņemšanu no viena līdz 15 gadiem);
- 3) cietums (no vienas dienas līdz 5 gadiem);
- 4) arests (no vienas dienas līdz 6 nedēļām) un
- 5) naudas sods.

Pastiprinātu interesi okupācijas vara izrādīja tikai par nāves soda piemērošanu. Tā pastāvošos noteikumus papildinājuma formā tika iestrādāts, ka augstākais soda mērs ir piemērojams visām pieskaitāmām personām, kuras sasniegušas zināmu vecumu, tai skaitā arī sievietēm.

²⁰ Latvijas tiesību vēsture (1914-2000). Mācību grāmata juridiskajām augstskolām un fakultātēm. Prof. Dr. iur. D. A. Lēbera red., Rīga: Fonds Latvijas Vēsture, 2000, 338.lpp.

²¹ KPFSR Kriminālkodekss. Grām.: *KPFSR Kriminālkodekss. Ar pārgrozījumiem līdz 1944.gada 15.aprīlim. Oficiālais teksts ar pielikumiem un sistematizētiem materiāliem pantu kārtībā*. Maskava: PSRS TTK JURIDISKĀ IZDEVNIECĪBA, 1944. 7.,10.lpp.

²² Turpat. 17.lpp.

²³ Latvijas tiesību vēsture (1914-2000). Mācību grāmata juridiskajām augstskolām un fakultātēm. Prof. Dr. iur. D. A. Lēbera red., Rīga: Fonds Latvijas Vēsture, 2000. 363.lpp.

Tika paredzēts, ka kriminālatbildība iestājas sasniedzot 14 gadu vecumu, bet, sasniedzot 16 gadu vecumu, personu sodīja kā pilngadīgu, ja varēja secināt, ka attiecībā pret izdarīto būtu uzskatāma par tādu. Latvijas Republikas likumi paredzēja, ka pilngadība iestājas no 21 gada vecuma, taču, neskatoties uz to, pilna kriminālatbildība iestājās no 18 gadiem. Būtiska atkāpe no vispārīgiem principiem tika pieļauta, kad 1942.gada 17.decembrī Berlīnē tika izdoti noteikumi „Par Soda likumu priekšrakstu papildināšanu ieņemtajos Austrumu apgabalos”, kuri paredzēja, ka nāvessodam tika pakļauti arī nepilngadīgie. 1944.gada 15.aprīļa grozījumi pie agrāk izdotiem normatīviem aktiem noteica, ka kriminālatbildības iestāšanās vecums tiek noteikts ar 12 gadiem.²⁴

Pēc Otrā pasaules kara tiesību jomā atjaunoja situāciju, kāda tā bija izveidojusies 1940./1941.gadā. Latvijas PSR no 1940.gada 26.novembra līdz 1961.gada 1.aprīlim bija spēkā 1926.gada Krievijas PFSR Kriminālkodekss.

1958.gada 25.decembrī PSRS Augstākā padome apstiprināja „PSRS un savienoto republiku kriminālās likumdošanas pamatus”, kas noteica vispārīgos krimināltiesību principus.²⁵

Stingrā saskaņā ar pamatiem Latvijas PSR Augstākā padome izstrādāja un 1961.gadā 6.janvārī pieņēma Latvijas PSR Kriminālkodeksu (KK), kas stājās spēkā 1961.gada 1.aprīlī.²⁶

Latvijas PSR Kriminālkodeksa 10.pants paredzēja dalītu kriminālatbildības minimālo vecumu, atkarībā no izdarītā nozieguma. Panta pirmā daļa paredzēja, ka pie kriminālatbildības ir saucamas tikai personas, kas līdz nozieguma izdarīšanai sasniegušas sešpadsmit gadu vecumu, savukārt otrā daļa noteica, ka jau četrpadsmit gadus sasniegušas personas saucamas pie kriminālatbildības par slepkavību, izvarošanu, zādzību un laupīšanu, u.c. tā laika izpratnē smagiem noziegumiem.

Kodeksa 22. un 25.pants ierobežoja atsevišķu soda veidu piemērošanu attiecībā pret nepilngadīgajiem, proti, tiem nebija piemērojams nāves sods, kā arī nometinājums un izsūtījums; 23.pants noteica brīvības atņemšanas soda maksimālo robežu šīs kategorijas notiesātajiem – desmit gadi.

Normatīvā akta 36.panta pirmās daļas 6.punkts atzina nepilngadību par atbildību mīkstinošu apstākli, savukārt 51.pants reglamentēja nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas no soda un soda aizstāšanas ar vieglāku sodu kārtību personām, kas izdarījušas noziegumu pirms astoņpadsmit gadu vecuma sasniegšanas.

²⁴ Latvijas tiesību vēsture (1914-2000). Mācību grāmata juridiskajām augstskolām un fakultātēm. Prof. Dr. iur. D. A. Lēbera red., Rīga: Fonds Latvijas Vēsture, 2000, 364.-365.lpp.

²⁵ Apsītis R., Birziņa L., Grīnbergs O. Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture (1917-1970). Rīga: izdevniecība Zvaigzne, 1970, 187.lpp.

²⁶ Latvijas tiesību vēsture (1914-2000). Mācību grāmata juridiskajām augstskolām un fakultātēm. Prof. Dr. iur. D. A. Lēbera red., Rīga: Fonds Latvijas Vēsture, 2000, 364.-365.lpp.

Attiecībā pret nepilngadīgajiem, sodu noteikšanas kārtība, iepriekš noteiktie ierobežojumu un maksimālais brīvības atņemšanas soda termiņš nemainījās arī laikā, kad kodekss tika pārdēvēts par Latvijas Kriminālkodeksu²⁷, tāpēc sīkāk tā apskatei autore nepievērsīsies.

1999.gada 1.aprīlī Latvijas Republikā stājās spēkā kvalitatīvi jauns krimināltiesību akts, kurš noteica arī citus nepilngadīgo personu kriminālatbildības principus – Krimināllikums.

Kā jau tika pieminēts iepriekš, Krimināllikuma 11.pants, kurš nav grozīts līdz pat mūsdienām, joprojām reglamentē, ka pie kriminālatbildības ir saucama fiziskā persona, kas līdz noziedzīga nodarījuma izdarīšanas dienai sasniegusi 14 gadu vecumu.

Būtiskākā atšķirība, kas šo normatīvo aktu atšķīra no iepriekšējiem, bija likuma Vispārīgajā daļā iekļautā atsevišķā nodaļa, kas tieši regulēja personu, kas līdz noziedzīgā nodarījuma izdarīšanai nav sasniegusis astoņpadsmit gadu vecumu (turpmāk tekstā – arī nepilngadīgo attiecīgā locījumā) kriminālatbildības īpatnības. Krimināllikuma 65.panta pirmā daļa noteica, un tas nav mainījies joprojām, četrus sodu veidus, kas ir piemērojami nepilngadīgajiem – brīvības atņemšana, arests, piespiedu darbs un naudas sods, neparedzot papildsodu piemērošanas iespējas (2003.gadā tika izdarīti grozījumi, kas turpmāk ļāva piemērot arī papildsodus).

Krimināllikuma 65.panta otrā daļa ierobežoja piemērojamā brīvības atņemšanas soda maksimālo ilgumu, kas tika diferencēts atkarībā no nozieguma smaguma (noziedzīgu nodarījumu klasifikācija Krimināllikumā tiek reglamentēta 7.pantā) – par kriminālpārkāpumiem, mazāk smagiem un smagiem noziegumiem nepilngadīgajiem piemērojamās brīvības atņemšanas ilgums nevarēja pārsniegt 10 gadus, savukārt par sevišķi smagiem noziegumiem soda maksimālā robeža varēja sasniegt 15 gadus.

Nākošie Krimināllikuma VII nodaļā ietvertie panti reglamentēja audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanas kārtību (66.pants) nepilngadīgajiem un viņiem piemērojamās nosacītas noteikšanas kārtību (67.pants), kas nav šī darba izpētes objekts, tāpēc šos pantus autore sīkāk neapskatīs.

2001.gada 20.jūnijā Latvijas Republikas Saeimā tika pieņemts hronoloģiski nākošais grozījums Krimināllikumā, kas likuma 65.panta otro daļu izteica šādā redakcijā – brīvības atņemšanas laiks personai, kas izdarījusi noziedzīgu nodarījumu līdz astoņpadsmit gadu vecuma sasniegšanai, nedrīkst pārsniegt desmit gadus, par sevišķi smagiem noziegumiem – piecpadsmit gadus, bet par mazāk smagiem un smagiem noziegumiem, kas nav saistīti ar

²⁷ Likums „Par grozījumiem un papildinājumiem Latvijas PSR kriminālkodeksā un Latvijas PSR kriminālprocesa kodeksā”: LR likums (*spēkā neesošs*). Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=68680> [atsauce 18.10.2010].

vardarbību vai vardarbības piedraudējumu vai nav izraisījuši smagas sekas, brīvības atņemšanas laiks nedrīkst pārsniegt piecus gadus²⁸.

Minētais grozījums būtiski mainīja brīvības atņemšanas piemērošanas kārtību un apjomus. Ja mazāk smags vai smags noziegums nebija saistīts ar vardarbību vai tās piedraudējumu vai tie nav izraisījuši smagas sekas, pretēji iepriekš noteiktajiem desmit gadiem, tagad, pēc grozījumiem, brīvības atņemšanas soda maksimālā robeža šādos gadījumos nevarēja pārsniegt piecus gadus.

Sekojošie grozījumi, kas spēkā stājās 2003.gada 1.janvārī izteica Krimināllikuma 66.panta pirmo daļu (audzinoša rakstura piespiedu līdzekļi) jaunā redakcijā²⁹, taču sīkāk darbā tie aplūkoti netiks.

Nākošie, šajā nodaļā veiktie grozījumi, noteica iespēju nepilngadīgajām apsūdzētajām personām papildus pamatsodam noteikt arī likumā paredzētos papildsodus, kas, kā jau tika norādīts iepriekš, pirms tam Krimināllikumā nebija paredzēts³⁰.

Hronoloģiski sekojošie grozījumi Krimināllikuma VII nodaļā tika izdarīti pēc sešiem gadiem un tie izslēdza 67.pantu, kas, autoresprāt, dublēja Krimināllikuma 55.pantā noteikto un atsevišķi reglamentēja nosacītas notiesāšanas kārtību nepilngadīgajiem³¹.

Autoresprāt, visbūtiskākie grozījumi nodaļā par nepilngadīgo kriminālatbildības īpatnībām, kas ir izdarīti kopš Krimināllikuma pieņemšanas, ir stājušies spēkā 2009.gada 1.jūlijā³² un līdz šim brīdim tie ir pēdējie (2011.gada 1.janvārī spēkā stāsies 2010.gada 21.oktobra likums „Grozījumi Krimināllikumā”, kuri Krimināllikuma VII nodaļu neskar³³).

Minēto grozījumu nepieciešamības pamatojums LR Saeimas mājas lapā ir sekojošs: *„Tiesiskajām sekām nepilngadīgajam par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu jābūt tādām, lai veicinātu bērna ar sociālās uzvedības novirzēm reintegrāciju sabiedrībā, kā arī sabiedrības interesēm atbilstošas vērtību orientācijas veidošanos un nostiprināšanos bērnā, tādēļ šie termiņi ir nesamērīgi augsti. Turklāt nav ņemts vērā, ka Krimināllikuma Sevišķās daļas pantu sankcijās mēdz būt noteikta arī brīvības atņemšanas soda **minimālā robeža**, par kuru šajā pantā nekas nav atrunāts – 65.pants nosaka atvieglojumus tikai attiecībā uz soda maksimālo robežu. Tomēr arī panta sankcijā noteiktais brīvības atņemšanas soda minimālais laiks nepilngadīgajiem var būt nesamērīgi bargs”³⁴.*

²⁸ Grozījums Krimināllikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001. 28.jūnijs, nr. 100.

²⁹ Grozījumi Krimināllikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 19.novembris, nr. 168.

³⁰ Grozījumi Krimināllikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2003. 1.jūlijs, nr. 97.

³¹ Grozījumi Krimināllikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2009. 10.jūnijs, nr. 90.

³² Grozījumi Krimināllikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2009. 30.jūnijs, nr. 100.

³³ Grozījumi Krimināllikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2010. 10.novembris, nr. 178.

³⁴ Likumprojekta anotācija. Pieejams:

<http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/4763CE76EA9767FBC22575C9002BCF06?OpenDocument> [atsauce 18.10.2010].

Jāatzīst, ka vārdi saskanēja ar darbiem. Pieņemtie grozījumi Krimināllikuma 65.panta otrajā daļā pilnībā izslēdza iespēju piemērot brīvības atņemšanas sodu nepilngadīgajai persona, ja tā ir izdarījusi kriminālpārkāpumu vai mazāk smagu noziegumu. Tika samazinātas arī maksimālās brīvības atņemšanas soda sankcijas:

- 1) par sevišķi smagiem noziegumiem – 10 gadi (pirms grozījumiem – 15 gadi);
- 2) par smagiem noziegumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu vai izraisījušas smagas sekas – 5 gadi (pirms grozījumiem – 10 gadi);
- 3) citiem smagiem noziegumiem – 2 gadi (pirms grozījumiem – 5 gadi).

Bez tam, būtiski grozījumi, papildinot 65.pantu ar 2¹.daļu, tika izdarīti arī saistībā ar Krimināllikuma 49.pantā reglamentētajiem ierobežojumiem. Minētie grozījumi paredz, ka, ja persona līdz astoņpadsmit gadu vecuma sasniegšanai izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, par ko Krimināllikuma Sevišķās daļas attiecīgā panta sankcijā noteikta piemērojamā brīvības atņemšanas soda minimālā robeža, tiesa var piespriest sodu, kas ir zemāks par minimālo robežu, arī gadījumos, ja tiesa atzinusi, ka noziedzīgais nodarījums izdarīts atbildību pastiprinošos apstākļos.

No minētā izriet, ka nepilngadīgais, kurš pēc 2009.gada 1.jūlija izdarīs noziedzīgo nodarījumu (pārejas noteikumi, izslēdzot labvēlīgumu pret iepriekš notiesātajām personām, nosaka, ka grozījumi par brīvības atņemšanas soda termiņa samazināšanu un šā soda veida nepiemērošanu attiecas uz nepilngadīgajiem, kuri noziedzīgu nodarījumu izdarījuši pēc šā grozījuma spēkā stāšanās) netiks sodīts ar brīvības atņemšanu par kriminālpārkāpumu un mazāk smagu noziegumu, viņa, piemērojamo sodu maksimālās robežas par smagāku noziegumu izdarīšanu ir būtiski samazinātas un arī pantā paredzēto soda minimālo robežu var neievērot, neskatoties uz to, ka nepilngadīgā atbildību noziedzīga nodarījuma izdarīšanā pastiprina Krimināllikuma 48.pantā noteiktie apstākļi.

Nemot vērā vispārējās tendences, dažādus pētījumus, kuru atsevišķām pozīcijām tiks veltīta uzmanība bakalaura darba turpinājumā, autore uzskata, ka, vispārīgā aspektā, brīvības atņemšanas maksimālās robežas nepilngadīgajiem samazināšana, ir argumentēti pamatojama, tomēr uzskata, ka atsevišķos, izņēmuma gadījumos, būtu jāparedz iespēja tiesām šo robežu pārkāpt (piemēram, gadījumos, kad Krimināllikuma Sevišķās daļas sankcija paredz mūža ieslodzījumu).

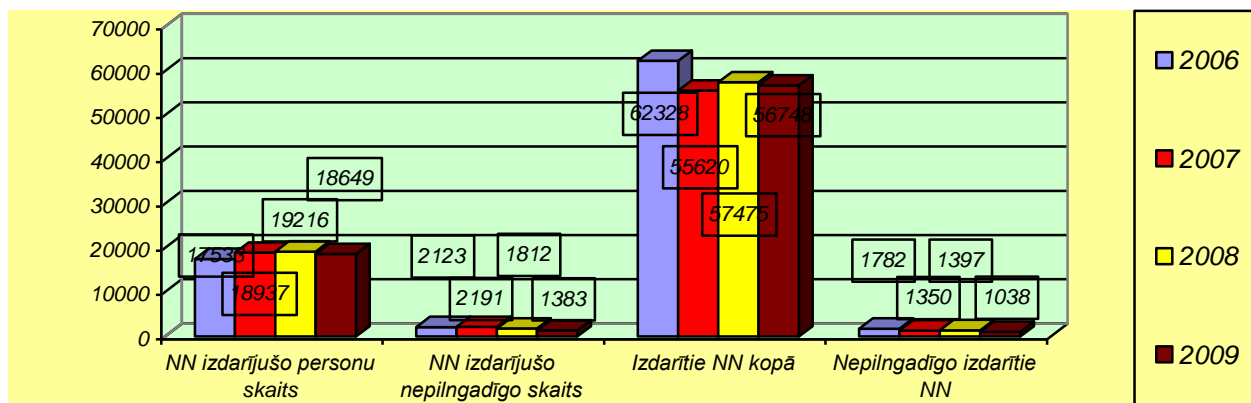
Vai šie pēdējie grozījumi dos pozitīvus rezultātus, rādīs laiks, taču pirms tam būtu lietderīgi no teorijas pievērsties brīvības atņemšanas sodu piemērošanas nepilngadīgajiem praksei mūsu valstī.

2. BRĪVĪBAS ATŅEMŠANAS SODA PIEMĒROŠANAS NEPILNGADĪGAJIEM PRAKSE LATVIJAS REPUBLIKĀ

Pirms uzsākt nodaļas virsrakstā minētā jautājuma analīzi, nolūkā pilnīgāk un vispusīgāk izprast nepilngadīgo noziedzības fenomena vietu kopējā noziedzībā, autoresprāt, lietderīgi būtu akcentēt nelielu uzmanību arī statistikas datiem par noziedzības vecuma sadalījumu. Informācijas apkopojumus Latvijas Republikā veic daudzas institūcijas, vai nu atbilstoši savai darbības specifikai, vai arī tās ir speciāli veidotas šādiem mērķiem, savukārt, konkrētā darba izstrādei visnoderīgākā informācija tiek apkopota Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Informācijas centrā (turpmāk tekstā – Informācijas centrs), kā arī Latvijas Republikas Augstākajā tiesā (turpmāk tekstā – Augstākā tiesa).

Gan sākotnējā vispārīgā informācija, gan arī konkrētā informācija par brīvības atņemšanas soda piemērošanas praksi, tiks sniegta par laiku no 2006. līdz 2009.gadam, tādējādi atsedzot ne vien stāvokli konkrētajā laika periodā, bet arī sniedzot iespēju sekot šī fenomena diferencei ilgākā laika posmā.

No Informācijas centra mājas lapā iekļautās informācijas secināms 2006.-2009.gados izdarīto noziedzīgo nodarījumu, t.sk., nepilngadīgo izdarīto noziedzīgo nodarījumu skaits, kā arī noziedzīgos nodarījumus izdarījušo personu, t.sk., nepilngadīgo skaits³⁵³⁶³⁷³⁸.

2.1. attēls. 2006. – 2009.gados izdarīto noziedzīgo nodarījumu, t.sk., nepilngadīgo izdarīto noziedzīgo nodarījumu skaits. Noziedzīgos nodarījumus izdarījušo personu, t.sk., nepilngadīgo skaits.

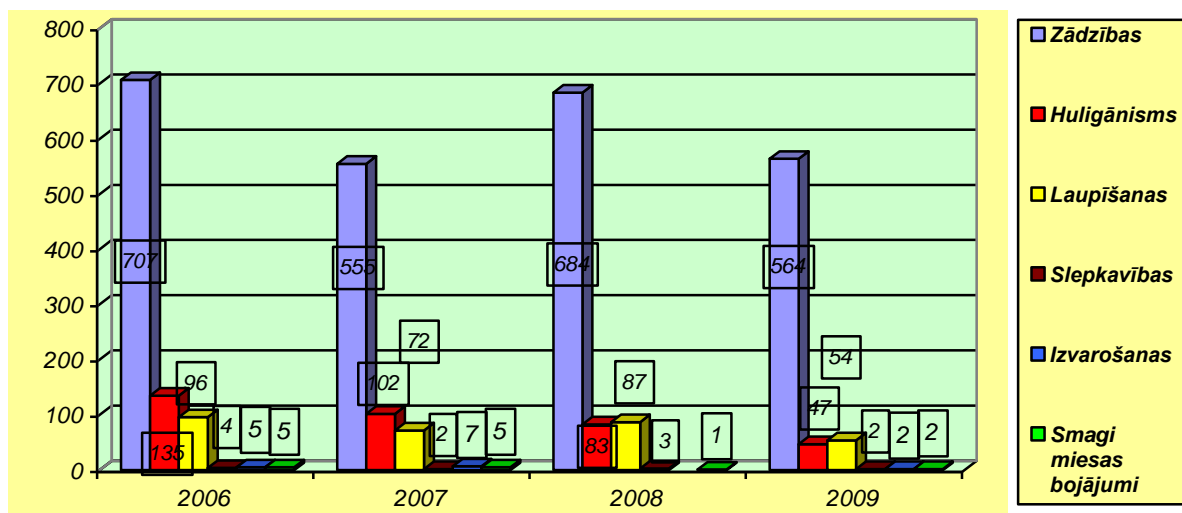
³⁵ Nepilngadīgo izdarītie noziedzīgie nodarījumi – no 01.01.2006 līdz 31.12.2006. Pieejams: http://www.ic.iem.gov.lv/files/stat/krim_stat_2006.pdf [atsauce 18.10.2010].

³⁶ Nepilngadīgo izdarītie noziedzīgie nodarījumi – no 01.01.2007 līdz 31.12.2007. Pieejams: http://www.ic.iem.gov.lv/files/stat/krim_stat_2007.pdf [atsauce 18.10.2010].

³⁷ Nepilngadīgo izdarītie noziedzīgie nodarījumi – no 01.01.2008 līdz 31.12.2008. Pieejams: http://www.ic.iem.gov.lv/files/stat/krim_stat_2008.pdf [atsauce 18.10.2010].

³⁸ Nepilngadīgo izdarītie noziedzīgie nodarījumi – no 01.01.2009 līdz 31.12.2009. Pieejams: http://www.ic.iem.gov.lv/files/stat/krim_stat_2009.pdf [atsauce 18.10.2010].

Izdarīto noziedzīgo nodarījumu veidi ir visdažādākie. Vislielāko daļu no nepilngadīgo izdarītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem veido dažādas zādzības. Otro un trešo vietu nemainīgi daļa huligānisms un laupīšanas. Diemžēl jākonstatē, ka atsevišķos gadījumos nepilngadība saistās ar tādu smagu un sevišķi smagu noziegumu izdarīšanu, kā slepkavības, izvarošanas, smagu miesas bojājumu nodarīšana, u.t.t.³⁹⁴⁰⁴¹⁴².

2.2. attēls. 2006. – 2009.gados nepilngadīgo izdarīto noziedzīgo nodarījumu veidi.

Minētie skaitļi parāda gan kopējās tendences (piemēram, zādzības ir visizplatītākais noziedzīgais nodarījums ne tikai nepilngadīgajām personām, bet arī kopējā statistikā, tāpat arī laupīšanas ieņem nozīmīgu vietu kā nepilngadīgajiem, tā arī kopējā uzskaitījumā), gan arī tieši nepilngadīgo personu kontingentam raksturīgo (autoresprāt, tieši nepilngadīgo personu rakstura īpašības, vieglprātība, bravūrība, un viņiem vien zināma nepieciešamība izrādīties vai izcelties vienaudžu vai citu personu vidū, izskaidro augsto huligānisma gadījumu skaitu visu apskatāmo gadu laikā).

Kā loģisks turpinājums katram noziedzīgajam nodarījumam tiesiskā valstī, par kādu ir atzīstama arī Latvijas Republika, seko sods. Pašsaprotamu iemeslu dēļ atklāto noziedzīgo nodarījumu un, attiecīgi, arī sodīto personu skaits ir mazāks par tiesību aizsardzības iestādēs fiksētajiem nodarījumiem un to personu skaitu, kuras tika iesaistītas noziedzīgo nodarījumu izdarīšanā, taču arī šādu personu uzskaitē Latvijas Republikā tiek veikta. Un arī ir pašsaprotami, ka šādu uzskaiti veic tiesu institūcijas.

³⁹ Nepilngadīgo izdarīto noziedzīgo nodarījumu veidi – no 01.01.2006 līdz 31.12.2006. Pieejams: http://www.ic.iem.gov.lv/files/stat/krim_stat_2006.pdf [atsauce 18.10.2010].

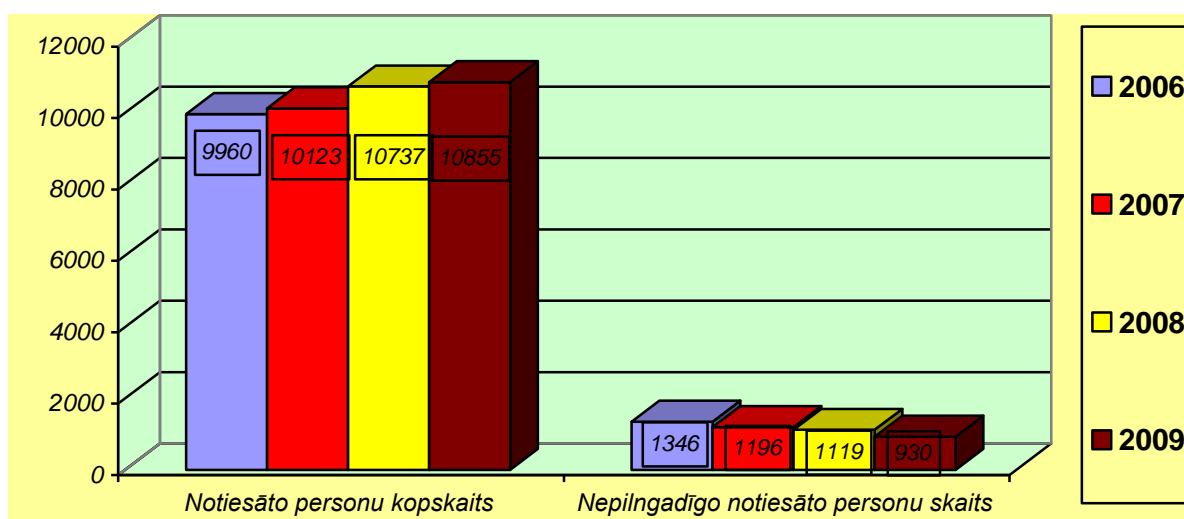
⁴⁰ Nepilngadīgo izdarīto noziedzīgo nodarījumu veidi – no 01.01.2007 līdz 31.12.2007. Pieejams: http://www.ic.iem.gov.lv/files/stat/krim_stat_2007.pdf [atsauce 18.10.2010].

⁴¹ Nepilngadīgo izdarīto noziedzīgo nodarījumu veidi – no 01.01.2008 līdz 31.12.2008. Pieejams: http://www.ic.iem.gov.lv/files/stat/krim_stat_2008.pdf [atsauce 18.10.2010].

⁴² Nepilngadīgo izdarīto noziedzīgo nodarījumu veidi – no 01.01.2009 līdz 31.12.2009. Pieejams: http://www.ic.iem.gov.lv/files/stat/krim_stat_2009.pdf [atsauce 18.10.2010].

Veicot tālāko statistikas datu analīzi, dažādās pozīcijās tiks aplūkots šī darba pētāmais objekts – brīvības atņemšanas sodu piemērošana nepilngadīgajiem.

Pamatojoties uz Augstākās tiesas apkopotajiem statistikas datiem, 2006.gadā Latvijas Republikā kopumā tika notiesātās 9960 personas, no kurām 1346 jeb 13,51% bija nepilngadīgas. Turpmākos gadus, pretēji kopumā notiesāto personu skaita pieaugumam, nepilngadīgo notiesāto skaits sistemātiski pakāpeniski samazinājās un 2009.gadā nepilngadīgo notiesāto personu īpatsvars saruka līdz 8,56% (930)⁴³. Šī tendence ir atzīstama kā pozitīva, pieņemot, ka procentuālais samazinājums ir saistīts ar noziedzīgo nodarījumu un, attiecīgi, tos izdarījušo nepilngadīgo personu skaita samazināšanos, nevis ar atklāšanas procenta pasliktināšanos un/vai latentās noziedzības pieaugumu.

2.3. attēls. 2006. – 2009.gados notiesāto personu kopskaits un notiesāto nepilngadīgo personu skaits.

Par atskaites punktu ņemot kopējo notiesāto personu skaitu un analizējot piemērotos sodus un to izciešanas kārtību, jāatzīmē, ka vispopulārākā ir bijusi nosacīta notiesāšana (neskatoties uz to, ka nosacīta notiesāšana nav atzīstama par pamatsodu vai papildsodu Krimināllikuma 36.panta pirmās un otrās daļas izpratnē, LR Augstākās tiesas statistikas datos tā ietverta vienkopus ar pamatsodiem. Jāatzīst, arī sabiedriskās politikas centra „Providus” pētnieks Andrejs Judins atzīst, ka: „Viens no alternatīvajiem sodiem brīvības atņemšanai ir nosacīta notiesāšana”⁴⁴. Visbiežāk piemērotais pamatsoda veids, ņemot vērā statistikas datus, ir brīvības atņemšana. Nākošo, populārāko sodu grupu veido Krimināllikumā paredzētie alternatīvie sodi, izņemot naudas sodu. Naudas sods pēc piemērošanas biežuma ierindojas ceturtajā vietā.⁴⁵

⁴³ Latvijas Republikas tiesās notiesāto personu sastāvs 2006. – 2009.gadā. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/files/statistics/2010/individuals/01.jpg> [atsauce 18.10.2010].

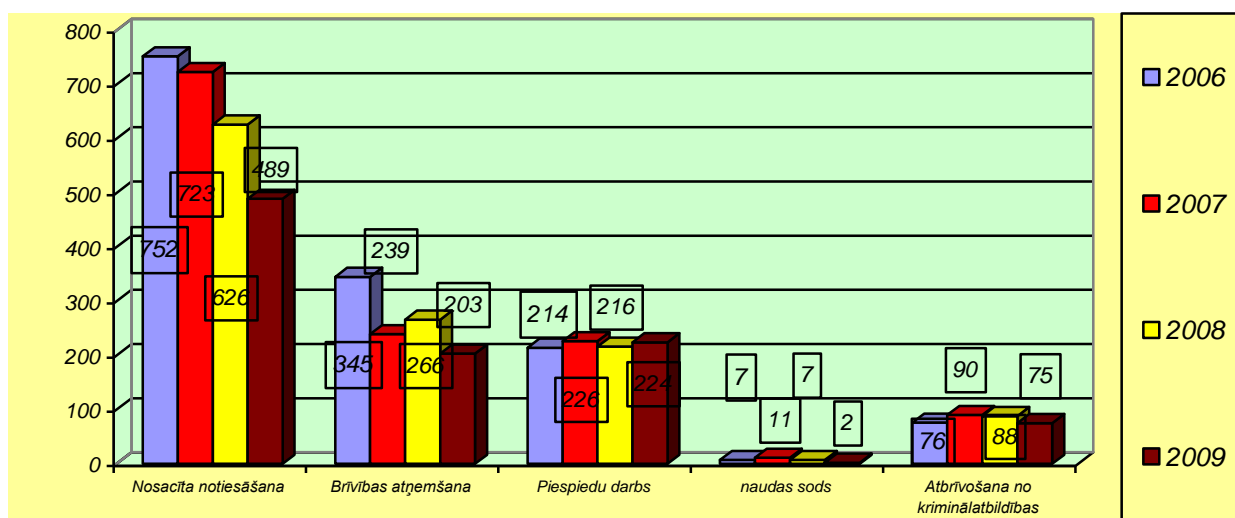
⁴⁴ Belousova R. Cik efektīvs sods ir nosacīta notiesāšana. Pieejams: <http://juristavards.lv/?menu=doc&id=80865> [atsauce 11.11.2010].

⁴⁵ Latvijas Republikas tiesās notiesāto personu skaits un tām noteiktie sodu veidi 2006. – 2009.gadā. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/files/statistics/2010/individuals/04.jpg> [atsauce 18.10.2010].

Analoga piemēroto sodu un to izciešanas kārtības izvēle ir bijusi arī attiecībā pret notiesātajām nepilngadīgajām personām. Visbiežāk apskatāmajā laika posmā tiesas piemēroja nosacītu notiesāšanu, pie kam attiecībā uz nepilngadīgajiem šis proporcionālais nosacītas notiesāšanas pārsvars ir krietni vien augstāks. 2006.gadā, no kopumā notiesātajām 1346 nepilngadīgajām personām, 752 (55,86%) personām sods nebija saistīts ar reālu tā izpildi. 2007.gadā šis procents ir vēl nedaudz augstāks, 2008.gadā 55,94% personām sods tika noteikts nosacīti, savukārt 2009.gadā nosacīti tika notiesātas 52,58% nepilngadīgās personas⁴⁶.

Arī attiecībā uz nepilngadīgajiem, populārākais piemērotais pamatsods ir reāla brīvības atņemšana. 2006.gadā 345 (25,63%) nepilngadīgajām personām tiesās tika noteikta reāla brīvības atņemšana, 2007.gadā ar šo soda veidu sodīto personu skaits samazinājās līdz 239 (19,98%), 2008.gadā palielinājās līdz 266 (23,77%) personām, savukārt 2009.gadā atkal samazinājās un sasniedza zemāko skaitu visos apskatītajos gados – 203 (21,82%) personas. Tomēr jāņem vērā, ka procentuāli, ņemot vērā notiesāto personu skaitu, šis samazinājums nav tik ievērojams. 2009.gadā, salīdzinoši ar iepriekšējiem gadiem, samazinājās arī kopumā notiesāto nepilngadīgo personu skaits (2009.gads bija vienīgais no apskatāmajiem, kurā piemērotais kriminālsods piespiedu darbs apsteidza brīvības atņemšanas soda noteikšanu – tas tika piemērots 224 personām)⁴⁷.

Detalizētu nepilngadīgajiem piemēroto soda veidu un to izciešanas kārtības sadalījumu var apskatīt 2.4.attēlā, kur daudz pilnīgāk parādīta brīvības atņemšanas soda vieta un tā piemērošanas apmēri laika periodā no 2006. – 2009.gadam.⁴⁸.

2.4. attēls. 2006. – 2009.gados notiesātajiem nepilngadīgajiem noteikto sodu un to izciešanas kārtības sadalījums

⁴⁶ Latvijas Republikas tiesās notiesāto nepilngadīgo personu skaits un tām noteiktie sodu veidi 2006. – 2009.gadā. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/files/statistics/2010/individuals/11.jpg> [atsauce 18.10.2010].

⁴⁷ Turpat.

⁴⁸ Turpat.

Analizējot konkrēti brīvības atņemšanas piemērošanas sodu praksi 2009.gadā, jānorāda, ka procentuāli visbiežāk (100% gadījumos), kas ir pilnīgi pašsaprotams, brīvības atņemšanas sods tika piemērots nepilngadīgajām personām par Krimināllikuma 117. un 118.pantā noteikto noziegumu izdarīšanu. Minētos 100% sastāda trīs nepilngadīgas personas, kuras izdarījušas slepkavības pastipriņošos un sevišķi pastipriņošos apstākļos. Vienai personai (33,33%) brīvības atņemšanas sods tika noteikts robežās no 5 līdz 10 gadiem, savukārt pārējām divām (66,67%) personām soda apmērs pārsniedza 10 gadu robežu⁴⁹.

Visbiežāk reāli izciešams brīvības atņemšanas sods noteikts personām, kuras izdarījušas Krimināllikuma 175.pantā paredzētās zādzības. Visbargākais, Krimināllikumā paredzētais nepilngadīgajiem piemērojamais sods 2009.gadā noteikts 94 personām jeb 23,09% no visām notiesātajām personām, tomēr jāņem vērā, ka šis skaitlis ir tik ievērojams nevis tiesu institūciju „bardzības” dēļ, bet gan šī noziedzīgā nodarījuma lielās (vislielākās) izplatības dēļ. Procentuāli, piemēram, par huligānismu vai laupīšanām brīvības atņemšanas soda noteikšana ir biežāka. Trīsdesmit personām (31,91%) brīvības atņemšanas soda termiņš nepārsniedza 1 gada termiņu, 51 personai (54,25%) šis sods tika noteikts apmērā no 1 līdz 3 gadiem, 11 personām (11,7%) – no 3 līdz 5 gadi, savukārt vēl 2 personām (2,12%) tiesa nosprieda cietumā pavadīt laiku no 5 līdz 10 gadiem⁵⁰.

Procentuāli nākošais noziedzīgais nodarījums pēc slepkavībām, par kura izdarīšanu tiesas institūcijas 2009.gadā visvairāk ir piemērojušas brīvības atņemšanu, seko laupīšanas (Krimināllikuma 176.pants). Tas piemērots 33 (33,67%) no kopumā par šī noziedzīgā nodarījuma notiesātajām 98 nepilngadīgajām personām. Trīspadsmit personām (39,39%) soda apmērs tika noteikts robežās no 1 līdz 3 gadiem, 14 nepilngadīgajiem (42,42%) – no 3 līdz 5 gadiem, vēl 5 (15,15%) no 5 līdz 10 gadiem, savukārt 1 personai (3,03%) tiesas noteiktais sods pārsniedza 10 gadu termiņu⁵¹.

Kā nākošie seko noziedzīgie nodarījumi, kas saistīti ar zādzībām, krāpšanām un piesavināšanos nelielā apmērā (Krimināllikuma 180.pants). Par šo noziedzīgo nodarījumu izdarīšanu 2009.gadā ar reālu brīvības atņemšanu tika sodītas 22 (20%) no kopumā notiesātajām 110 nepilngadīgajām personām. Vienpadsmit nepilngadīgajiem (50%) tika noteikts brīvības atņemšana līdz 1 gadam, 9 personām (40,9%) no 1 līdz 3 gadiem, savukārt vēl 2 personām (9,09%) brīvības atņemšanas sods tika noteikts robežās no 3 līdz 5 gadiem⁵²

⁴⁹ Latvijas Republikas tiesās notiesāto nepilngadīgo personu skaits pēc noziegumu veidiem (KL pantiem) un noteiktā soda veidiem 2009.gadā. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/files/statistics/2010/individuals/14.jpg> [atsauce 18.10.2010].

⁵⁰ Turpat.

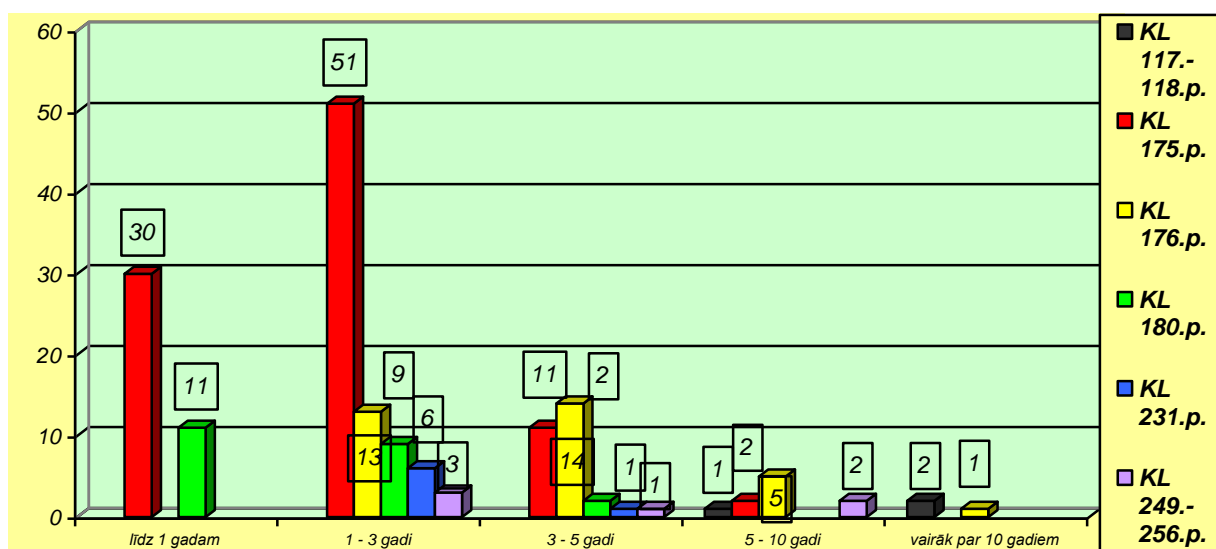
⁵¹ Turpat.

⁵² Turpat.

(no autores – ņemot vērā, ka Krimināllikuma 180.pantā noteiktā maksimālā brīvības atņemšanas termiņa robeža ir 3 gadi, secināms, ka sods apmērā no 3 līdz 5 gadiem noteikts kā galīgais sods pēc noziedzīgo nodarījumu (Krimināllikuma 50.pants) vai spriedumu (Krimināllikuma 51.pants) kopības).

Par Krimināllikuma 231.pantā paredzētā nozieguma izdarīšanu 2009.gadā no kopumā notiesātajām 66 personām, ar brīvības atņemšanu sodīti 7 nepilngadīgie (10,6%). Sešiem no tiem (85,71%) piemērotais brīvības atņemšanas sods tika noteikts robežās no 1 līdz 3 gadiem. Vēl vienam notiesātajam (14,28%) brīvības atņemšana noteikta 3 līdz 5 gadu apmērā⁵³.

Visbeidzot, 2009.gadā 6 (25%) no 24 personām, kuras atzītas par vainīgām un sodītas par noziedzīgajiem nodarījumiem, saistītiem ar narkotisko un psihotropo vielu neatļautu apriti (Krimināllikuma 249. – 256.pants), tika sodītas ar brīvības atņemšanu, pie kam 3 (50%) no tām ar brīvības atņemšanu no 1 līdz 3 gadiem, 1 (16,66%) ar brīvības atņemšanu no 3 līdz 5 gadiem, savukārt 2 (33,33%) pēdējie nepilngadīgie šajā grupā – brīvības atņemšanu no 5 līdz 10 gadiem⁵⁴.

2.5. attēls. Ar brīvības atņemšanu notiesāto nepilngadīgo personu skaits pēc brīvības atņemšanas ilguma 2009.gadā

Tāda ir statistika, kas parāda skaitļus, taču neparāda tos argumentus, kas ir bijuši par iemeslu tiesām noteikt brīvības atņemšanas sodu tajā vai citā gadījumā. Tāpēc, lai vispusīgi parādītu brīvības atņemšanas soda piemērošanas tendences nepilngadīgajiem un praksi, darba turpinājumā autore analizēs atsevišķu spriedumu motīvu daļās norādītos tiesas argumentus, kas kalpojuši par pamatu uzskatam, ka konkrētajā gadījumā krimināltiesiskās attiecības ir

⁵³ Latvijas Republikas tiesās notiesāto nepilngadīgo personu skaits pēc noziegumu veidiem (KL pantiem) un noteiktā soda veidiem 2009.gadā. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/files/statistics/2010/individuals/14.jpg> [atsauce 18.10.2010].

⁵⁴ Turpat.

noregulējamās un taisnīgums ir panākams vainīgajai personai piemērojot visbargāko likumā noteikto sodu.

Ilgu laiku darba autore nespēja rast atbildi jautājumam par spriedumu atlases metodiku un principiem, pēc kuriem izvēlēties analizējamās spriedumus. Visbeidzot, piekrītot prakses vadītāja prokuratūrā⁵⁵ ieteikumam, tika nolemts iepazīties ar visiem spriedumiem, kuros nepilngadīgās personas ir notiesātas pirmās instances tiesā un, pārsūdzot (vai noprotējot), spriedums ir izskatīts apelācijas kārtībā Rīgas apgabaltiesā, piedaloties Rīgas tiesas apgabala prokuratūras apelācijas grupas prokuroriem. Uzreiz jāprecizē, ka minētie spriedumi neaptver visas konkrētajā laikā Rīgas apgabaltiesā un Rīgas pilsētas rajonu un priekšpilsētu tiesās izskatītās lietas, jo, pirmkārt, Rīgas tiesas apgabala prokuratūras Apelācijas grupas prokurori nepiedalās to lietu izskatīšanā, kurās kriminālvajāšanu realizē kādas specializētās prokuratūras prokurori, piemēram, muitas lietu, transporta lietu prokuratūras, specializētās vairāknozaru prokuratūras, u.t.t. Otrkārt, liela daļa spriedumu, kuros par vainīgām ir atzītas un sodītas nepilngadīgas personas netiek pārsūdzēti, jo piemērotie sodi ir nenozīmīgi un nav saistīti ar reālu brīvības atņemšanu.

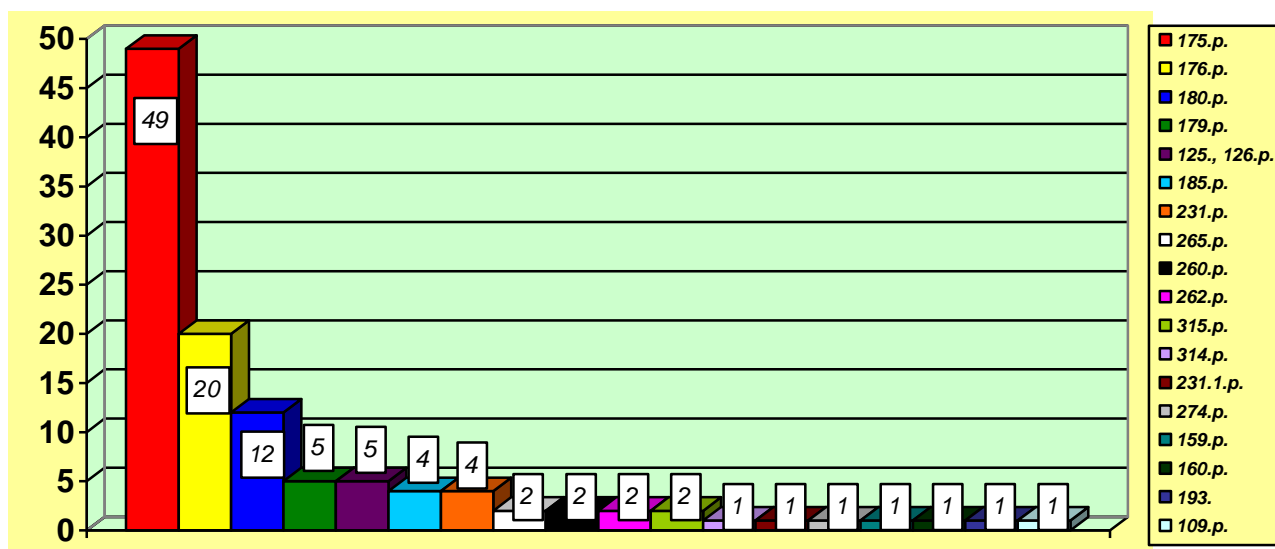
Laikā no 2008.gada sākuma līdz 2010.gada oktobrim, informāciju pamatojot ar Tiesu informācijas sistēmā iekļautajām ziņām, Rīgas pilsētas rajonu un priekšpilsētu tiesās tika izskatīta 41 krimināllieta par nepilngadīgo izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem, kurās pieņemtais pirmās instances tiesas nolēmums tika pārsūdzēts un arī izskatīts Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijā apelācijas kārtībā⁵⁶. Kopumā šajos kriminālprocesos par vainīgām personām atzīti 76 nepilngadīgie, no kuriem 4 – atkārtoti; četras no notiesātajiem nepilngadīgajiem bija meitenes.

Visvairāk nepilngadīgo, kas nerunā pretī arī vispārīgajai statistikai, minētajā laika posmā tika atzīti par vainīgiem Krimināllikuma 175.pantā paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā. Par minētā pantā reglamentēto zādzību izdarīšanu dažādos kvalificējošos sastāvos, par vainīgiem un sodāmiem tika atzīti 49 nepilngadīgie. Nākošais noziedzīgais nodarījums, kura izdarīšanā par vainīgiem tika atzīti 20 nepilngadīgie, ir Krimināllikuma 176.pantā paredzētā laupīšana dažādos kvalificējošos sastāvos. Divpadsmit nepilngadīgās personas minētajā laika posmā tika atzītas par vainīgām un sodītas par Krimināllikuma 180.pantā paredzēto kriminālpārkāpumu un mazāk smagu noziegumu izdarīšanu. Krimināllikuma 179.pantā paredzēto piesavināšanos izdarīja 5 personas; tāpat pieci nepilngadīgie, t.sk. meitene, bija vainojami miesas bojājumu nodarīšanā cietušajiem – trīs no tiem smagu miesas bojājumu nodarīšanā (Krimināllikuma 125.pants), divi – vidēja smaguma miesas bojājumu

⁵⁵ Darba autore, saskaņā ar Latvijas Universitātes apstiprināto mācību plānu, veica praksi Rīgas tiesas apgabala prokuratūrā, prakses vadītājs – minētās prokuratūras prokurors, vecākais tieslietu padomnieks Vadims Ilasovs.

⁵⁶ Latvijas tiesu informācijas sistēmas dati. Pieejams: <http://court.jm.gov.lv/> [atsauce 19.10.2010].

nodarīšanā. Četri nepilngadīgie tika pieķerti svešas mantas bojāšanā (Krimināllikuma 185.pants) un tikpat daudz – huligānismā (Krimināllikuma 231.pants). Pa diviem nepilngadīgajiem tika atzīti vainīgi Krimināllikuma 265.pantā (par transportlīdzekļa reģistrācijas numura zādzību), 260.pantā (ceļu satiksmes noteikumu pārkāpšana), 262.pantā (transportlīdzekļu līdzekļu vadīšana alkohola vai citu apreibinošu vielu ietekmē) un 315.pantā (neziņošana par noziegumu) noziedzīgo nodarījumu izdarīšanā. Visbeidzot, pa vienam nepilngadīgajam tika atzīti par vainīgiem un sodīti par noziedzīgā kārtā iegūtas mantas realizēšanu (Krimināllikuma 314.pants), par apzināti nepatiesu paziņojumu par sprāgstošas vielas ievietošanu (Krimināllikuma 231.¹pants), par dokumenta nolaupīšanu (Krimināllikuma 274.pants), izvarošanu (Krimināllikuma 159.pants) un vardarbīgu dzimumtieksmes apmierināšanu (Krimināllikuma 160.pants), nelikumīgām darbībām ar maksāšanas līdzekļiem (Krimināllikuma 193.pants) un Rīgai tik netipisku noziedzīgo nodarījumu kā patvaļīga koku ciršana (Krimināllikuma 109.pants)⁵⁷.

2.6. attēls. Nepilngadīgo izdarīto noziedzīgo nodarījumu veidi, par kuru izdarīšanu viņi 2008. – 2010.gada 9 mēnešos sodīti Rīgas pilsētas rajonu un priekšpilsētu tiesās.

Trīs krimināllietās pirmās instances tiesas par adekvātu sodu noziedzīgo nodarījumu izdarījušai personai un pašam nodarījumam atzina piespiedu darbu, 24 krimināllietās krimināltiesiskais noregulējums tika panākts, nosakot nosacītu notiesāšanu, savukārt visbiežāk, t.i. – 49 gadījumos tiesa noteica visbargāko Krimināllikuma Vispārīgajā daļā paredzēto, nepilngadīgajiem piemērojamo, sodu – brīvības atņemšana⁵⁸.

Galīgais sods, ar kuru nepilngadīgajiem apsūdzētajiem noteikta brīvības atņemšana, 19 gadījumos noteikts pēc noziedzīgo nodarījumu kopības, saskaņā ar Krimināllikuma

⁵⁷ Latvijas tiesu informācijas sistēmas dati. Pieejams: <http://court.jm.gov.lv/> [atsauce 19.10.2010].

⁵⁸ Turpat.

50.panta piekto daļu, savukārt vēl 17 gadījumos – pēc spriedumu kopības, kā to nosaka Krimināllikuma 51.pants.

Arī brīvības atņemšanas termiņi ir ļoti diferencēti. Tikai diviem (4,08%) nepilngadīgajiem apsūdzētajiem brīvības atņemšanas termiņš nepārsniedza gadu – abiem sods tika noteikts uz 8 mēnešiem. Visbiežāk, t.i. 20 jeb 40,81% gadījumos brīvības atņemšanas sods tika noteikts robežās no 1 līdz 3 gadiem; gandrīz tikpat gadījumos – 19 (38,77%), brīvības atņemšanas sods nepilngadīgajiem tika noteikts robežās no 3 līdz 5 gadiem. Autoresprāt, pārsteidzoši daudzos, t.i. 8 jeb 16,32% gadījumu brīvības atņemšanas soda ilgums nepilngadīgajiem sasniedza 5 līdz 10 gadu robežu, pie kam sods, kas pietuvināts 5 gadu robežai (5 gadi 2 mēneši) tika noteikts tikai vienā no minētajiem gadījumiem; pārējās septiņas personas tika sodītas ar brīvības atņemšanas sodiem robežās no 8 gadiem līdz 9 gadiem un 6 mēnešiem⁵⁹. Taču šajā situācijā nav vainojama tiesu bardzība, bet gan Krimināllikuma 176.panta trešās daļas sankcijas minimālā robeža 8 gadi. Nepastāvot iespējai piemērot Krimināllikuma 49.panta nosacījumus un noteikt sodu zem minimālās robežas, tiesa ir spiesta piemērot šādu soda apmēru. Vēl jo vairāk – gadījumos, kad personai ir jānosaka galīgais sods pēc spriedumu kopības, sodam ir jābūt vēl lielākam.

Analizējot iepriekšminēto informāciju kontekstā ar Krimināllikuma 65.panta pēdējiem grozījumiem, jāatzīst, ka arī iepriekš, t.i. par noziedzīgajiem nodarījumiem, kas izdarīti līdz 2009.gada 1.jūlijam, tiesas neizcēlās ar nepamatoti smagiem sodiem un nospiedošajā vairumā gadījumos, sodi tika noteikti robežās, kādas par maksimālām atzīst šie grozījumi.

Analizējot spriedumus, secināms, ka:

- 1) par kriminālpārkāpumu (šobrīd brīvības atņemšanu nepiemēro) izdarīšanu (šeit un turpmāk – noziedzīgie nodarījumi, kas izdarīti līdz 2009.gada 1.jūlijam) 4 nepilngadīgajām personām tika piemērota brīvības atņemšana (šeit un turpmāk – piemērotie sodi netiks izdalīti pēc to izciešanas kārtības – reāli izpildāms sods vai nosacīta notiesāšana), 2 nepilngadīgajiem – piespiedu darbs;
- 2) par mazāk smagu noziegumu (šobrīd brīvības atņemšanu nepiemēro) izdarīšanu 12 nepilngadīgajiem tika piemērota brīvības atņemšana un 3 nepilngadīgajiem likumā paredzētie alternatīvie sodi;
- 3) par smagu noziegumu, kas nav saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu vai izraisījuši smagas sekas (brīvības atņemšana līdz 2 gadiem) izdarīšanu 9 nepilngadīgajiem tiesas noteiktais sods pārsniedza brīvības atņemšanu uz 2 gadiem, 9 nepilngadīgajiem sods tika noteikts tieši uz 2 gadiem, savukārt 33 nepilngadīgajiem noteiktā brīvības atņemšana nepārsniedza 2 gadu robežas;

⁵⁹ Latvijas tiesu informācijas sistēmas dati. Pieejams: <http://court.jm.gov.lv/> [atsauce 19.10.2010].

- 4) par smagu noziegumu, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu vai izraisījuši smagas sekas (brīvības atņemšana līdz 5 gadiem) izdarīšanu nevienam sodītajam nepilngadīgajam sods nepārsniedza un pat nerasniedza 5 gadu robežu; šajā grupā maksimālais soda apmērs sasniedza 3 gadu robežu attiecībā uz 4 nepilngadīgajiem, bet pārējiem 8 nepilngadīgajiem tas tika noteikts robežās no 8 mēnešiem līdz 2 gadiem;
- 5) par sevišķi smagu noziegumu (brīvības atņemšana līdz 10 gadiem) izdarīšanu neviens nepilngadīgais netika sodīts ar sodu, kas pārsniedz vai ir līdzvērtīgs maksimālajai robežai. 7 personām brīvības atņemšana pārsniedza 8 gadu robežu, bet gandrīz visos gadījumos (izņemot vienu – par smagu miesas bojājumu nodarīšanu) šāda soda apmēra izvēle pamatota ar sankcijas minimālo robežu (Krimināllikuma 176.panta trešā daļa); pārējiem 21 nepilngadīgajam sodi par sevišķi smagu noziegumu tika noteikti robežās no 2 gadiem līdz 4 gadiem un 6 mēnešiem⁶⁰.

No minētā informācijas apkopojuma izriet, ka lielākās „neatbilstības” pašreiz spēkā esošajiem nosacījumiem par brīvības atņemšanas piemērošanas iespējamību un maksimālajām robežām konstatējamās sodos, kas noteikti par kriminālpārkāpumiem un mazāk smagiem noziegumiem. Tas tāpēc, ka tieši šīs kategorijas noziedzīgos nodarījumus skāra visbūtiskākie grozījumi, izslēdzot pilnībā iespēju par to izdarīšanu piemērot nepilngadīgajiem brīvības atņemšanu. Nākošā lietu kategorija (smagi noziegumi, kas nav saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu vai izraisījuši smagas sekas) un tajās noteiktie sodi jau mazākā mērā pārsniedz pašreiz Krimināllikuma 65.pantā reglamentētās soda maksimālās robežas, kas izskaidrojams ar to, ka arī šobrīd ir iespēja piemērot brīvības atņemšanu, tikai zemākā maksimālajā apmērā.

Kas attiecas uz sodiem par sevišķi smagiem noziegumiem vai smagiem noziegumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu vai izraisījuši smagas sekas, jāatzīst, ka arī laikā, kad likums pieļāva noteikt augstākus sodus, tiesa to nedarīja, nesaskatot tam objektīvu nepieciešamību.

Turpinot analizēt tiesas noteikto sodu piemērošanas principus un kārtību, jānorāda uz tiem apstākļiem, kurus vērtēt uzdod Krimināllikuma 35.pants (Sods un soda mērķis) un 46.pants (Soda noteikšanas vispārīgie principi) un kurus arī analizē tiesas spriedumu motīvu daļā.

Saskaņā ar Krimināllikuma 35.panta otrās daļas nosacījumiem, nosakot sodu konkrētai personai, tiesai ir jāņem vērā, ka soda mērķis ir, pirmkārt, vainīgo personu sodīt par izdarīto noziedzīgo nodarījumu un, otrkārt, panākt, lai notiesātais un citas personas pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas. Savukārt Krimināllikuma 46.panta otrā daļa

⁶⁰ Latvijas tiesu informācijas sistēmas dati. Pieejams: <http://court.jm.gov.lv/> [atsauce 19.10.2010].

paredz 5 apstākļus, kurus tiesai, nosakot sodu, un prokuroram, sastādot priekšrakstu par sodu, ir jāņem vērā:

- 1) izdarītā noziedzīgā nodarījuma raksturs,
- 2) izdarītā noziedzīgā nodarījuma radītais kaitējums,
- 3) vainīgā personība,
- 4) atbildību mīkstinošie apstākļi,
- 5) atbildību pastiprinošie apstākļi.

Attiecībā par soda mērķa analīzi apskatītajos spriedumos, jānorāda, ka pamatā tas ir visai formāls. Tiek norādīts, ka, nosakot sodu, tiesa ņem vērā Krimināllikuma 35.pantā noteikto soda mērķi, taču kas konkrēti tiek atzīts par argumentu tā vai cita soda noteikšanā, vairumā gadījumu netiek nosaukts. Kā uz zināma veida attaisnojumu šajā situācijā varētu atzīmēt Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2006.gada 28.decembra lēmumu lietā Nr.SKK-770/2006, kura motīvu daļā senatori ir norādījuši, ka: „*pierādījumu vērtēšana balstās uz tiesnešu iekšējo pārlicību, kas formālā motivācijā ne vienmēr ir ietilpināma*⁶¹”.

Turpinot šīs pozīcijas analīzi, jānorāda uz vēl vienu, autoresprāt, svarīgu niansi, kas izkristalizējas, iepazīstoties ar atsevišķiem spriedumiem – tiesa, pamatojot savu viedokli par tā vai cita soda noteikšanas nepieciešamību konkrēta mērķa sasniegšanai, nav pilnībā vispusīga un objektīva, jo izmanto tikai tos apstākļus, kas apstiprina tās motīvus. Autore gribētu atsaukties uz diviem konkrētiem spriedumiem.

2007.gada 3.oktobrī Jūrmalas pilsētas tiesa taisīja spriedumu krimināllietā Nr.11410127406 J.U. apsūdzībā Krimināllikuma 125.panta pirmajā daļā paredzētā smaga nozieguma izdarīšanā. Sprieduma motīvu daļā tiesa norāda, ka: „*tiesa ņem vērā, ka apsūdzētais J.U. agrāk nav sodīts, noziedzīgo nodarījumu izdarījis būdams nepilngadīgs, ir patstāvīga dzīvesvieta, dzīvo ģimenē, viņa māte – likumiskā pārstāve I.P. apsūdzēto raksturojusi pozitīvi, kas rada tiesai pārlicību par to, ka apsūdzētā audzināšana un ģimenes ietekmes līdzekļi ir pietiekami lai varētu noteikt sodu, kas nav saistīts ar brīvības atņemšanu, sasniedzot Krimināllikuma 35.pantā noteikto soda mērķi*⁶²”. Darba autore neuzstāj, ka šajā gadījumā bija nosakāms cits sods, tomēr uzskata, ka analizējot soda mērķi, tiesai tāpat bija nepieciešams izvērtēt arī apsūdzību un apsūdzēto negatīvi raksturojošo informāciju – tika nodarīts smags miesas bojājums, miesas bojājums tika nodarīts ar metāla iesmu, kam sekoja cietušā ilgstoša ārstēšanās un fiziskas ciešanas. Tāpat netika ņemta vērā arī cietušā pozīcija,

⁶¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2006.gada 28.decembra lēmums lietā Nr. SKK-770/2006. Pieejams: http://www.at.gov.lv/files/archive/department2/2006/kd281206_2.doc, [atsauce 18.10.2010].

⁶² Jūrmalas pilsētas tiesas 2006.gada 3.oktobra spriedums krimināllietā Nr.11410127406. Pieejams: <https://tis.lursoft.lv/tisreal?Form=TISDOCFILEVIEW&SessionId=46657063&id=356310> [atsauce 19.10.2010].

kuru viņš pauda savā apelācijas sūdzībā, pārsūdzot tiesas spriedumu daļā par sodu un lūdzot to noteikt kā reālu brīvības atņemšanu.

Cits spriedums. Ar Ogres rajona tiesas 2009.gada 28.septembra spriedumu nepilngadīgais M.V. tika atzīts par vainīgu Krimināllikuma 175.panta otrajā daļā, 176.panta trešajā daļā un 15.panta ceturtajā daļā un 193.panta otrajā daļā paredzēto noziedzīgo nodarījumu izdarīšanā un sodīts ar brīvības atņemšanu uz 8 gadiem (galīgais sods pēc noziedzīgo nodarījumu kopības). Motīvu daļā tiesa norāda: „[...] lai sasniegtu soda mērķi, kas ir ne tikai vainīgo sodīt par izdarīto noziedzīgo nodarījumu, bet arī panākt, lai notiesātais un citas personas pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas, tiesa atzīst, ka šajā kriminālprocesā sods apsūdzētajam ir nosakāms reāla brīvības atņemšanas soda veidā, ņemot vērā, ka noziedzīgo nodarījumu raksturu, kas ir sevišķi smags noziegums pēc KL 176.panta trešās daļas, noziedzīgos nodarījumus izdarīja sistemātiski un vienu pēc otra, turklāt apdraudot sabiedrības mazāk aizsargāties spējīgo daļu sievietes, to skaitā cienījamā vecumā. Nespēja ievērot drošības līdzekļa policijas uzraudzība nosacījumus⁶³. Izpētot spriedumu, autore pilnībā pievienojas tiesas viedoklim par soda apmēru un veidu, tomēr uzskata, ka nolēmuma objektivitātes palielināšanai, arī šajā pozīcijā pastāvēja nepieciešamība atsaukties uz apsūdzību un apsūdzēto pozitīvi raksturojošiem apstākļiem, kuri ir iepriekš norādīti spriedumā – vairāki atbildību mīkstinošies apstākļi, raksturojumi, u.t.t.

Kopumā vērtējot šo pozīciju, darba autore uzskata, ka tiesas, nosakot sodu, ņem vērā arī soda mērķi, tomēr vēlētos, lai tas spriedumos tiktu atspoguļots daudz konkrētāk. Formālas atsauces nerada sprieduma adresātam pārliecību par sprieduma pamatotību, ja tajā analizētā informācija ir nepilnīga. Cietušais, redzot, ka tiesa ir izvērtējusi tikai pozitīvo informāciju, neradīs sevī pārliecību, ka šāds tiesas nolēmums ir sasniegjis krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu un, kā tas notika arī apskatītajā gadījumā, vērsīsies augstākstāvošā tiesas institūcijā ar pārsūdzību. Analogiski arī apsūdzētais – iespējams, redzot spriedumā pilnībā iztirzātu gan pozitīvi, gan arī negatīvi vērtējamu informāciju, atteiksies no apelācijas sūdzības iesniegšanas, nerodot uz to pamatojumu.

Turpinot spriedumu analīzi, jānorāda uz tiesas konsekvento rīcību, visos apskatāmajos spriedumos norādot, ka, nosakot sodu, tā ņem vērā Krimināllikuma 46.panta nosacījumus. To, vai tas tiešām tā ir, autore analizēs darba turpinājumā.

Izdarītā noziedzīgā nodarījuma raksturs. 2008.gada 25.aprīļa konferencē „Sodu piemērošanas politika” Latvijas Republikas Augstākās tiesas tiesneši pieņēma lēmumu, tā 4.punktā sniedzot arī noziedzīgā nodarījuma rakstura skaidrojumu: „Soda piemērošanai jābūt

⁶³ Ogres rajona tiesas 2009.gada 28.septembra spriedums krimināllietā Nr.11310042309. Pieejams: <https://tis.lursoft.lv/tisreal?Form=TISDOCFILEVIEW&SessionId=31691703&id=957303> [atsauce 19.10.2010].

individualizētai. Izvērtējot noziedzīgā nodarījuma raksturu, ņemami vērā tie konstatētie apstākļi, kas raksturo konkrēto noziedzīgo nodarījumu un atšķir to no citiem tāda paša veida noziedzīgiem nodarījumiem. Analizējot noziedzīga nodarījumu raksturu, tiesām jāvērtē konkrētā noziedzīga nodarījuma izdarīšanas apstākļi, to vidū noziedzīga nodarījuma izdarīšanas veids, laiks, vieta, paņēmieni, vainīgā motivācija, personas loma noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā, nodarījuma realizācijas stadija un iemesli, kas nav ļāvuši to izdarīt līdz galam, kvalificējošie apstākļi, vainīgo personu raksturojošie dati utt.⁶⁴”. Arī profesore V.Liholaja norāda: „[...] izvērtējot noziedzīgā nodarījuma raksturu, nepietiek vien ar norādi, ka inkriminētais noziedzīgais nodarījums saskaņā ar KL 7.pantu ir klasificējams, piemēram, kā smags vai sevišķi smags, ar ko parasti procesa virzītāji arī aprobežojas, bet nepieciešama norāde arī uz tiem konstatētajiem apstākļiem, kas raksturo tieši šo smago vai sevišķi smago noziegumu. Par konkrētā noziedzīgā nodarījuma raksturu var liecināt tā izdarīšanas apstākļi, veids un paņēmieni, motivācija, noziedzīgā nodarījuma realizēšanas stadija un iemesli, kas nav ļāvuši šo nodomu realizēt līdz galam, kvalificējošie apstākļi utt.⁶⁵” Visos spriedumos, kuros apsūdzētajiem ir noteikta brīvības atņemšana, tiesa, kā noziedzīgā nodarījuma raksturu ir analizējusi tā klasifikāciju atbilstoši Krimināllikuma 7.pantā noteiktajam dalījumam kriminālpārkāpumos, mazāk smagos, smagos un sevišķi smagos noziegumos. Neapšaubāmi, ka noziedzīgā nodarījuma smagums ir viens no tā rakstura kritērijiem, tomēr tas nav izslēdzošs. Autoresprāt, daudz lielāka nozīme ir nevis Krimināllikumā noteiktam vispārīgam dalījumam, kura izvēle nav atkarīga no tiesas gribas, bet gan konkrētai lietai attiecināmiem apstākļiem. Un šajā jautājumā diemžēl, jāatzīst, ka tiesas bieži „grēko”, šos apstākļus neakcentējot. Noziedzīgā nodarījuma raksturu atklāj daudz un dažādi faktori – notikuma vieta, laiks, izvēlētie līdzekļi un rīki, vainīgo un cietušo savstarpējais vecums un skaitliskais sadalījums. Šo uzskaitījumu varētu turpināt un turpināt, jo šajā daļā vērtējamo apstākļu ir daudz un katrā gadījumā tie diferencējas atkarībā no konkrētās situācijas apstākļiem. Tomēr, kā jau autore minēja, ne vienmēr tie ir atspoguļoti spriedumos. Apstiprinot šo situāciju, autore piedāvā konkrēta sprieduma analīzi. 2006.gada 30.janvārī Rīgas rajona tiesa taisīja spriedumu ļoti apjomīgā krimināllietā, kurā, cita starpā, K.A., M.Z., I.E., J.A. un E.A. tika atzīti par vainīgiem un sodīti par Krimināllikuma 125.panta otrās daļas 4. un 5.punktā paredzētā sevišķi smaga nozieguma izdarīšanu. Minētās personas cietušajam personu grupā nodarīja smagus miesas bojājumus, kam bija spīdzināšanas raksturs. Saskaņā ar apsūdzību, apsūdzētie kopumā cietušajam, kurš bija nogrūsts zemē izdarīja ne mazāk kā 22 sitienus dažādās ķermeņa daļās

⁶⁴ 2008.gada 25.aprīļa konferences „Sodu piemērošanas politika” kopsapulces lēmums. Pieejams: [http://www.at.gov.lv/files/docs/conferences/paraugi/kl-01\[1\].07.08.doc](http://www.at.gov.lv/files/docs/conferences/paraugi/kl-01[1].07.08.doc) [atsauce 18.10.2010].

⁶⁵ Liholaja V. Soda noteikšanas principi: likums un prakse. Pieejams: <http://juristavards.lv/?menu=doc&id=149555>. [atsauce 15.11.2010].

gan ar roku, gan ar kāju, gan arī ar dēli. Zemē guļošam cietušajam vairākkārtīgi tika pāri pārbrauks ar velosipēdu sejas un kakla rajonā. Turpinot savas noziedzīgās darbības, apsūdzētie zemē guļošajam cietušajam novilka bikses un apakšbikses, pēc kā tūplī ielika tur pat atrasto plastmasas līsti un vairākas reizes to iestūma taisnajā zarnā, kā arī sita pa taisnajā zarnā esošo līsti ar dēli. Šī, autoresprāt, šausminošā noziedzīgā nodarījuma rezultātā cietušajam tika nodarīti smagi miesas bojājumi⁶⁶. Neskatoties uz minēto, vērtējot noziedzīgā nodarījuma raksturu, tiesa atsaucās un spriedumā norādīja vien iepriekš jau pieminēto klasifikāciju pēc Krimināllikuma Vispārīgās daļas. Varbūt šīs analīzes neesamība bija viens no iemesliem, kas noteica tiesas viedokli soda izvēlē un tikai vienam no apsūdzētajiem piemēroja reālu brīvības atņemšanas sodu. Pārējiem apsūdzētajiem, neskatoties uz šādu veselam saprātam neiedomājamu noziegumu, kā arī citu noziedzīgo epizožu esamību, tika noteikta nosacīta notiesāšana.

Izdarītā noziedzīgā nodarījuma radītais kaitējums. Analizējot nodarīto kaitējumu un atsaucoties uz U.Krastiņa teikto, ka „vērtējot ar noziedzīgu nodarījumu radīto kaitējumu plašākā nozīmē, katrs nodarījums izraisa kaitīgās sekas, kas izpaužas noteiktu ar Krimināllikumu aizsargātu interešu apdraudējumā”, profesore V.Liholaja turpina: „*taču kaitīgās sekas atkarībā no noziedzīgā nodarījuma rakstura var izpausties gan kā kaitējums, kas pakļaujas izvērtēšanai un salīdzinājumam, piemēram, fiziskais kaitējums, materiāls zaudējums, gan arī kā morāla, politiska vai organizatoriska rakstura kaitējums, kas raksturīgs noziedzīgiem nodarījumiem ar formālu raksturu, kurā kaitīgās sekas nav ietvertas, tāpat kā noziedzīgajos nodarījumos ar nošķeltu sastāvu*⁶⁷”.

Analizējot spriedumus, jāatzīst, ka arī šajā jautājumā tiesas pozīcija vairumā gadījumos ir analogiska – uzskatot, ka sprieduma aprakstošajā daļā norādītais kaitējuma apjoms ir izsmeļošs un pietiekams, vairāk tā pieminēšana sprieduma motīvu daļā nav nepieciešama. Apsūdzība ir „sauss” fakti izklāsts, kurā, kaut vai arī nosaucot nodarītā materiālā zaudējuma apmērus vai miesas bojājuma apmērus, netiek pilnībā atsegti tie morālie pārdzīvojumi un fiziskās ciešanas, kas katrā konkrētā gadījumā ir nodarītas cietušajiem un viņam tuviem cilvēkiem. To uzskatāmi pierāda iepriekš piesauktais spriedums, kurā, analizējot Krimināllikuma 46.panta nosacījumus, nodarītais kaitējums un tā raksturs vispār netika pieminēts. Un šāds spriedums nav vienīgais.

2007.gada 30.oktobrī Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesa taisīja spriedumu krimināllietā Nr.11090042807, atzīstot par vainīgu Krimināllikuma 125.panta pirmajā daļā

⁶⁶ Rīgas rajona tiesas 2006.gada 30.janvāra spriedums krimināllietā Nr.1090054603, 11350066704, 11350227204, 11090044904, 11095147004, 11087010005, 11095014005. Pieejams: <https://tis.lursoft.lv/tisreal?Form=TISDOCFILEVIEW&SessionId=46227611&id=292404> [atsauce 19.10.2010].

⁶⁷ Liholaja V. Soda noteikšanas principi: likums un prakse. Pieejams: <http://juristavards.lv/?menu=doc&id=149555>. [atsauce 15.11.2010].

paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā un sodot ar nosacītu brīvības atņemšanu uz 1 gadu un 6 mēnešiem apsūdzēto A.K. Pārbaudes laiks tika noteikts vēl mazāks – uz 1 gadu⁶⁸.

No sprieduma secināms, ka tiesa vien izvērtēja, ka minētais noziedzīgais nodarījums, saskaņā ar Krimināllikuma 7.pantu, atzīstams par smagu. Tas arī viss. Kā nākošos tiesa analizē atbildību mīkstinošos un pastiprinošos apstākļus, kā arī apsūdzētā raksturojošos datus. Ne vārda par cietušā pārdzīvojumiem, cietušā un viņa tuvinieku fiziskajām ciešanām un morālajiem pārdzīvojumiem, cietušajam saņemot dūrienu ar nazi krūšu kurvja kreisajā pusē, kā rezultātā nodarīti smagi, cietušā dzīvībai bīstami miesas bojājumi.

Summējot iepriekšminēto, gan daļā par noziedzīgā nodarījuma, gan arī ar to nodarītā kaitējuma analīzi, gribētos sagaidīt no tiesas daudz detalizētākus un daudzpusīgākus argumentus, kas būtu arī ņemti vērā, izvēloties soda veidu un apmēru katrā konkrētā krimināllietā.

Vainīgā personība. Šajā pozīcijā, jāatzīst, tiesas ir ļoti „radošas” un argumenti, kas tiek piesaukti šajā sadaļā, ir visdažādākie. Minētajam piekrīt arī mūsu valsts un ārvalstu tiesību speciālisti. Lūk, dažas atziņas. Professore V.Liholaja, kā gana interesantus, atzīmē vairākus apstākļus, kas ir ņemti vērā pie soda noteikšanas praksē – nenovēršamu seku neiestāšanās, būtiska kaitējuma neizraisīšana, vēlēšanās atlīdzināt materiālo kaitējumu 0.89 latu apmērā, kas nav izdarīts gandrīz 3 mēnešu laikā, labprātīga cenšanās atlīdzināt zaudējumu, vecums – 23 un 22 gadi⁶⁹. Krievu tiesību teorētiķis A.Ašins norāda, ka apstākļi, kurus jāņem vērā nosakot nepilngadīgajam sodu, iziet ārpus nozieguma robežām. Bet vai tas nozīmē, ka pilnīgi viss, kas tā vai citādi raksturo nepilngadīgo (grūta bērnība, gaumes īpatnības, bailes no tumsas, u.c.) ietekmē tiesu viņas izvēlē par piemērojamo sodu? Iespējams, ka apsūdzētā veselības stāvoklis arī ietekmē tiesnešus, tomēr sodam būtu jābūt noteiktam pamatojoties uz citiem apstākļiem – loma noziegumā, aktīva atzīšanās un labprātīga kaitējuma atlīdzināšana⁷⁰. Vēl viens krievu tiesību speciālists E.Blagovs akcentē, ka Krievijas Federācijas Kriminālkodeksa 60.pantā reglamentētie apstākļi – dzīves un audzināšanas apstākļi, psihiskās attīstības līmenis, citas personības īpašības, kā arī vecāku ietekmes līmenis, kas ņemami vērā nosakot sodu nepilngadīgajam, ne vienmēr ir vērtējami viennozīmīgi. Piemēram, ja nepilngadīgais ir dzīvojis sliktos apstākļos, tas vēl neliecina par nepieciešamību viņam samazināt sodu, līdzvērtīgi tam, ka dzīvošana ekskluzīvos apstākļos būtu pamats

⁶⁸ Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2007.gada 30.oktobra spriedums krimināllietā Nr.11090042807. Pieejams: <https://tis.lursoft.lv/tisreal?Form=TISDOCFILEVIEW&SessionId=46657063&id=374767> [atsauce 19.10.2010].

⁶⁹ Liholaja V. Soda noteikšanas principi: likums un prakse. Pieejams: <http://juristavards.lv/?menu=doc&id=150034>. [atsauce 11.11.2010].

⁷⁰ Ашин А.А. Учет обстоятельств, определяющих специфику назначения наказания несовершеннолетним.//Уголовное право: стратегия развития в XXI веке: материалы 4-й Международной научно-практической конференции. – Москва: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2007. с. 279.

augstāka soda noteikšanai. Psihiskās attīstības atpazīšana nevar tikt viennozīmīgi traktēta kā iemesls soda mīkstināšanai, tāpat kā īpaša intelektuāla attīstība – par pamatu tā paaugstināšanai⁷¹.

Kopumā ņemot, apskatītajās krimināllietās ir „standarta” apstākļi, kas tiek norādīti gandrīz visās lietās, bet ir arī tādi, kas piemīt tikai konkrētajai personai un, jāatzīst, ka atsevišķos gadījumos rada pamatotas šaubas par to nozīmi soda noteikšanā.

Pētot apsūdzētā personību, tiesas pievērš uzmanību viņu sodāmībām vai sodāmības neesamībai, kas ir tikai pašsaprotami, jo šie apstākļi ir nozīmīgi ne vien soda noteikšanai par konkrēto noziegumu, bet arī noziedzīgās rīcības kvalifikācijai un galīgā soda noteikšanai. Tāpat visos gadījumos analizēto lietu kategorijā par personību raksturojošo apstākli tiek nosaukta nepilngadība. Vairumā gadījumos spriedumos tiek analizēti nepilngadīgo sadzīves apstākļi, sastāvēšana vai nesastāvēšana Nepilngadīgo lietu inspekcijas uzsaitēs, narkoloģijas un psihiatrijas dienestu uzskaitēs. Vairākos gadījumos tiek pieprasīti apsūdzēto raksturojošie materiāli no skolām, ieslodzījuma vietām, kaimiņiem, pašvaldības. Tāpat daudz biežāk tiek izprasīti izvērtēšanas ziņojumi no probācijas dienesta institūcijām.

Tomēr ir sastopami gadījumi, kad lemjot par brīvības atņemšanas soda piemērošanu vai alternatīvā soda noteikšanu, tiesas izvērtē apstākļus, kam, autoresprāt, nav būtiskas nozīmes konkrētajā gadījumā. Tā, analizējot nepilngadīgā personību un lemjot par piemērojamo sodu, tiesa spriedumā, cita starpā, norāda, ka apsūdzētā dzīvo nesen celtā privātmājā un viņai ir atsevišķa istaba⁷², vēl citā spriedumā par laupīšanu personu grupā apsūdzētai personai kā raksturojošais apstākļis norādīta viņa pieklājība pret pieaugušajiem⁷³; vēl citā spriedumā kā personas pozitīvi raksturojošs apstākļis atzīts sūdzību neesamība no kaimiņiem⁷⁴.

Neatsaucoties uz konkrētiem spriedumiem, jo to ir ievērojams skaits, autore vēlās norādīt uz tiesas vērtētajiem apstākļiem, kuru nozīmi soda noteikšanā viņa nespēj rast. Darba autore nespēj izprast un sniegt loģiski pamatotu atbildi tam, kādā veidā personas atbildību konkrēta noziedzīga nodarījuma izdarīšanā ietekmē tas fakts, ka viņš ir Latvijas Republikas pilsonis, vēl jo vairāk, pie apstākļiem, ka tas nav no viņa atkarīgs. Tāpat autore neuzskata, ka dzīvesvietas esamība kaut kādā veidā ietekmētu apsūdzētā atbildības pakāpi par noziedzīgā

⁷¹ Благов Е.В. Применение уголовного праио (теория и практика). – Санкт-Петербург: Издательство Р.Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. с. 465. – 466.

⁷² Rīgas rajona tiesas 2009.gada 23.jūlija spriedums krimināllietā Nr.11351002909. Pieejams: <https://tis.lursoft.lv/tisreal?Form=TISDOCFILEVIEW&SessionId=31691703&id=847049> [atsauce 19.10.2010].

⁷³ Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas 2010.gada 28.maija spriedums krimināllietā Nr.11095246709. Pieejams: <https://tis.lursoft.lv/tisreal?Form=TISDOCFILEVIEW&SessionId=48420586&id=1139130> [atsauce 19.10.2010].

⁷⁴ Rīgas rajona tiesas 2010.gada 11.februāra spriedums krimināllietā Nr.11352052609. Pieejams: <https://tis.lursoft.lv/tisreal?Form=TISDOCFILEVIEW&SessionId=48420586&id=1046867> [atsauce 19.10.2010].

nodarījuma izdarīšanu. Rodas retorisks jautājums – vai, piemēram, patversmē vai internātā dzīvojošam nepilngadīgajam būtu nosakāms atšķirīgs sods par pastāvīgā dzīvesvietā dzīvojošu personu? Autoresprāt, šie apstākļi neliecina neko tādu, kas būtu pietiekami argumentēts, lai to uzskatītu par pamatu soda noteikšanā.

Visbeidzot, atbildību mīkstinošie un pastiprinošie apstākļi. Krievu tiesību teorētiķis A.Jakubovs norāda, ka: „*krimināltiesiski novērtējot nepilngadīgo izdarīto noziedzīgo nodarījumu, vienmēr jāņem vērā, ka visos gadījumos, kad vainīgā persona ir nepilngadīgais, katrs mīkstinošais apstākļis atbildības pakāpi mīkstina daudz vairāk, savukārt atbildību pastiprinošie apstākļi to palielina daudz mazākā apmērā nekā gadījumos, ja to pašu noziegumu būtu izdarījusi pilngadīga persona. Tas izskaidrojams ar to, ka katrā gadījumā, kad subjekts ir nepilngadīgs, viņa atbildību mīkstina nepilngadība*⁷⁵”. Tomēr, autoresprāt, šiem apstākļiem nevar būt formāla pieeja, attaisnojoties ar personas nepilngadību, pretējā gadījumā netiks pilnībā panākts krimināltiesiskais taisnīgums un atsevišķi gadījumi var pat sasniegt komisma robežu. Profesore V.Liholaja jau iepriekš pieminētajā rakstā „Soda noteikšanas principi: likums un prakse” akcentē uzmanību uz vairākiem apstākļiem, kuri neatbilst atbildību mīkstinošu apstākļu būtībai un jēgai. Raksta autore norāda, ka nebūtu atzīstami par apstākļiem, kas mīkstina atbildību, piemēram, kaitējuma kompensācijas atzīšana (Preiļu rajona tiesa), atvairošanās cietušajai (Bauskas rajona tiesa), zaudējuma un smagu seku neesamība (Daugavpils tiesa), apgādībā esošie viens vai vairāki mazgadīgi bērni (Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas un Centra rajona tiesas), pozitīvs raksturojums (Rīgas pilsētas Centra rajona tiesa) un iepriekšēja nesodāmība (Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesa un Daugavpils tiesa). Profesore norāda, ka: „*šīs jaunrades raksturojums nebūtu pilnīgs, ja neminētu Gulbenes rajona tiesā iztiesāto lietu [..], kurā prokurore lūdza tiesu izvērtēt kā vainu mīkstinošu apstākli to, „ka šodien tiesas sēdē netika izdarīta pierādījumu pārbaude, neradot liekus izdevumus”, ko tiesa arī atzina par atbildību mīkstinošu apstākli, spriedumā norādot: „[..] piekrita neizdarīt pierādījumu pārbaudi, tādējādi veicinot lietas ātrāku iztiesāšanu”. Droši vien lieta tika izskatīta ātrāk un arī izdevumi bija mazāki, taču ja L.K. būtu saņēmis kvalificētu aizstāvja palīdzību un pats labāk orientētos juridiskos jautājumos, diez vai viņš būtu piekritis lietas iztiesāšanai, neveicot pierādījumu pārbaudi, jo viņa nodarījuma kvalifikācija no paša sākuma bija un arī palika kļūdaina un viņš notiesāts par noziegumiem, kurus netika izdarījis*⁷⁶”.

⁷⁵ Курс уголовного права. Общая часть. Том 2: Учение о наказании. Учебник для вузов. Под ред. Н.Ф.Кузнецовой и И.М.Тяжковой. – Москва: ИКД Зерцало – М, 2002. с. 329 – 330.

⁷⁶ Liholaja V. Soda noteikšanas principi: likums un prakse. Pieejams: <http://juristavards.lv/?menu=doc&id=150034>. [atsauce 11.11.2010].

Daļā par atbildību pastiprinošo apstākļu konstatēšanu, tāpat kā profesore V.Liholaja, arī šī darba autore atzīst, ka situācija ir tieši pretēja – tiesas neatzīst par atbildību pastiprinošiem apstākļus, kuri viennozīmīgi izriet no krimināllietas materiāliem. Profesore min vairākus spriedumus un vairākus apstākļus, kurus tiesa nav atzinusi atbildību pastiprinošiem, tai skaitā spilgtu piemēru no Balvu rajona tiesas sprieduma, kad tiesa apsūdzībā nelikumīgās darbībās ar maksāšanas līdzekļiem izslēdza abiem no apsūdzības atbildību pastiprinošu apstākli – nozieguma izdarīšanu alkohola ietekmē, norādot, ka nav objektīvu datu, kas to apstiprina, vienīgi pašu apsūdzēto izteikumi, lai arī nav saprotams, kāpēc tiem neticēt. Bez tam, tiesa pati spriedumā atzinusi, ka apsūdzētais alkohola reibumā mēģināja izmantot nolaupīto karti. V.Liholaja norāda, ka: „*apšaubāms ir arī tiesas secinājums, ka „nav redzams, ka iespējamā alkohola lietošana ietekmējusi nodomu izdarīt noziedzīgo nodarījumu”, lai arī Probācijas dienesta izvērtēšanas ziņojumā ierakstīts, ka A.Š. alkohola ietekmē parādās nevaldāma tieksme izdarīt zādzības, ko apstiprināja arī viņš pats, skaidrojot savu rīcību*⁷⁷”.

Arī bakalaura darba autore veica spriedumu motīvu daļas analīzi šajos jautājumos un statistisko uzskati par analizējamajiem spriedumiem, kā rezultātā tika iegūta sekojoša informācija.

Apskatītajos spriedumos 73 no 76 nepilngadīgajām personām kā atbildību mīkstinošais apstāklis tika atzīts vainas atzīšana un izdarītā nožēlošana. Gandrīz visos (izņemot divus) gadījumos, šis atbildību mīkstinošais apstāklis tika noteikts, pamatojoties uz Krimināllikuma 47.panta otrās daļas nosacījumiem, jo gandrīz visos gadījumos iztrūka pieteikšanās par vainīgu. Uzreiz jāatzīmē, ka prakses vadītājs prokuratūrā norādīja, ka šī ir ierasta prakse un arī likums to neliedz darīt. Kā nākošais, biežāk atzītais apstāklis, kas mīkstina apsūdzētās personas atbildību, tiek norādīts nepilngadība. Šajā jautājumā autorei ir atsevišķi iebildumi. Pirmkārt, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta un Krimināllietu tiesu palātas tiesneši atzīst, ka personas nepilngadība nav atzīstama par atbildību mīkstinošu apstākli⁷⁸ un, otrkārt, ņemot vērā, ka vairākos spriedumos nepilngadība tika atzīta gan kā atbildību mīkstinošais apstāklis, gan arī tika norādīts kā vainīgās personību raksturojošais apstāklis, autore uzskata, ka šāda duāla viena un tā paša apstākļa piemērošana neatbilst Krimināllikuma jēgai par soda noteikšanas kārtību un principiem.

⁷⁷ Liholaja V. Soda noteikšanas principi: likums un prakse. Pieejams: <http://juristavards.lv/?menu=doc&id=150034>. [atsauce 11.11.2010].

⁷⁸ 2008.gada 25.aprīļa konferences „Sodu piemērošanas politika” kopsapulces lēmums. Pieejams: [http://www.at.gov.lv/files/docs/conferences/paraugi/kl-01\[1\].07.08.doc](http://www.at.gov.lv/files/docs/conferences/paraugi/kl-01[1].07.08.doc), [atsauce 18.10.2010].

Zināmi iebildumi darba autorei ir arī pret trešā biežāk atzītā atbildību mīkstinošā apstākļa noteikšanas kārtību. Sešpadsmit personām šis apstāklis tika norādīts kā tāds, kas mīkstina atbildību, tomēr tikai 2 spriedumos tika konkrēti nosaukts atlīdzinātās summas apmērs, kas ļauj rast priekšstatu par to, cik tad liela ir šī atlīdzinātā summa, salīdzinājumā ar nodarīto kaitējumu. Uz šāda vērtējuma nepieciešamību norādīts Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2008.gada 19.septembra lēmumā SKK – 505/2008, citēju: „[...] *apelācijas instances tiesa pamatoti noraidījusi abu lietā apsūdzēto aizstāvju lūgumus atzīt par atbildību mīkstinošu apstākli apsūdzēto daļēju zaudējumu atlīdzināšanu cietušajiem. Lai atzītu par atbildību mīkstinošu apstākli zaudējumu atlīdzināšanu cietušajam, ir ņemams vērā laiks, kad tā izdarīta, kā arī tas, vai zaudējums atlīdzināts pilnībā vai daļēji. Kā pamatoti norādījusi Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija, apsūdzēto atlīdzinātais zaudējums ir salīdzinoši niecīga daļa no cietušajam radītā materiāla zaudējuma*⁷⁹”.

Kārtējo reizi, pretēji Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta un Krimināllietu tiesas palātas tiesnešu viedoklim par to, ka „*atbilstoši likuma izpratnei nav pamata atzīt par atbildību mīkstinošo apstākli tajos gadījumos, kad persona sniegusi liecības par izdarīto noziedzīgo nodarījumu, piekritusi lietas izskatīšanai tiesā bez pierādījumu pārbaudes. Vienkāršoto procesuālo formu izvēlēšanās krimināltiesisko attiecību noregulēšanā nav atzīstama par atbildību mīkstinošu apstākli*⁸⁰”, 4 personām kā atbildību mīkstinošs apstāklis tika atzīts tas, ka lieta tika izskatīta neveicot pierādījumu pārbaudi. Trim personām, autoresprāt, pamatoti, kā atbildību mīkstinošais apstāklis tika atzīts noziedzīga nodarījuma atklāšanas veicināšana⁸¹.

Tomēr ir gadījumi, kad tiesa nav atzinusi par atbildību mīkstinošiem pat tādus, kas likumā ir norādīti kā obligāti. Tā Rīgas rajona tiesa taisot spriedumu krimināllietā Nr.11350205007 nav atzinusi par atbildību mīkstinošo Krimināllikuma 47.panta pirmās daļas 4.punktā norādīto atbildību mīkstinošo apstākli, lai gan spriedumā, raksturojot vainīgo personu, norāda, ka viņa pilnībā cietušajam atlīdzinājusi visus radītos zaudējumus⁸².

Visbeidzot, spriedumu analīze liecina, ka 34 personām tiesa atzina 1 apstākli, kas mīkstina viņu atbildību, 35 personām – 2 apstākļus, savukārt vēl 4 personām tiesa atzina trīs viņu atbildību mīkstinošus apstākļus.

⁷⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2008.gada 19.septembra lēmums lietā Nr. SKK-505/2008. Pieejams: http://www.at.gov.lv/files/archive/department2/2007/2008/skk%20505_8_g.doc, [atsauce 18.10.2010].

⁸⁰ 2008.gada 25.aprīļa konferences „Sodu piemērošanas politika” kopsapulces lēmums. Pieejams: [http://www.at.gov.lv/files/docs/conferences/paraugi/kl-01\[1\].07.08.doc](http://www.at.gov.lv/files/docs/conferences/paraugi/kl-01[1].07.08.doc) [atsauce 18.10.2010].

⁸¹ Latvijas tiesu informācijas sistēmas dati. Pieejams: <http://court.jm.gov.lv/> [atsauce 19.10.2010].

⁸² Rīgas rajona tiesas 2008.gada 9.jūnija spriedums krimināllietā Nr.11350205007. Pieejams: <https://tis.lursoft.lv/tisreal?Form=TISDOCFILEVIEW&SessionId=31691703&id=493211> [atsauce 19.10.2010].

Sešpadsmit nepilngadīgajiem, attiecībā par kuriem tiesa lēma par brīvības atņemšanas soda piemērošanu vai nepiemērošanu, tiesa atzina alkohola un narkotisko vielu reibumu kā apstākli, kas pastiprina viņu atbildību konkrētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā. Vēl 10 personu atbildību pastiprināja tas apstāklis, ka viņu nodarītais noziegums vai kriminālpārkāpums veidoja atkārtotību vai noziedzīgo recidīvu. Deviņām personām atbildību pastiprināja noziedzīgo nodarījumu izdarīšana grupā, savukārt vismazāk – trim personām, tas apstāklis, ka cietušā lomai tika izvēlēta persona, kura nav sasniegusi 15 gadu vecumu⁸³.

Viens atbildību pastiprinošs apstāklis tika noteikts 29 personām, 2 apstākļi – piecām personām, savukārt 3 nepilngadīgo atbildību pastiprināja 3 apstākļi.

Arī šajā daļā autore konstatēja tiesas rīcību, kas neatbilst soda noteikšanas jēgai un principiem.

Krimināllietā Nr.11611026407 Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesa neatzina Krimināllikuma 179.panta otrajā daļā apsūdzētajam E.Š. par atbildību pastiprinošo apstākli noziedzīgo nodarījumu recidīvu, jo: *[..] tas, ka apsūdzētais ir agrāk sodīta persona, jau ir ņemts vērā pie noziedzīgā nodarījuma kvalifikācijas kā atkārtotība. Tādējādi tiesa atzīst, ka E.Š. atbildību pastiprinoši apstākļi nav konstatēti*⁸⁴. Minētā persona agrāk tika sodīta divas reizes un sodāmība tai nav dzēsta ne pēc viena no spriedumiem. Kvalificējošo atkārtotību tai veidoja iepriekšējā sodāmība pēc Krimināllikuma 175.panta, savukārt sodāmība par Krimināllikuma 192.pantā paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu veidoja tieši noziedzīgo nodarījumu recidīvu, ko tiesa atcēla.

Ar Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas 2008.gada 19.novembra spriedumu 1992.gadā dzimušais nepilngadīgais R.K. un 1990.gadā dzimušais nu jau pilngadīgais brālis K.K. tika atzīti par vainīgiem Krimināllikuma 176.panta trešajā daļā paredzētā sevišķi smagā nozieguma izdarīšanā. Tomēr sodi, neskatoties uz to, ka visas desmit epizodes viņi ir izdarījuši kopā, ir krasi atšķirīgi. Vecākajam brālim sods ir reāla brīvības atņemšana uz 8 gadiem, savukārt jaunākajam brālim – brīvības atņemšanas sods uz 3 gadiem un 3 mēnešiem, pie kam vēl arī nosacīts ar pārbaudes laiku uz 3 gadiem⁸⁵.

No sprieduma motīvu daļas secināms, ka tiesa neatzīst apsūdzētajam R.K. prokuratūrā norādīto atbildību pastiprinošo apstākli – alkohola ietekmi. Tiesa secina, ka: „*mērījumi liecina*

⁸³ Latvijas tiesu informācijas sistēmas dati. Pieejams: <http://court.jm.gov.lv/> [atsauce 19.10.2010].

⁸⁴ Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2008.gada 22.oktobra spriedums krimināllietā Nr.11611026407. Pieejams: <https://tis.lursoft.lv/tisreal?Form=TISDOCFILEVIEW&SessionId=31691703&id=593219> [atsauce 19.10.2010].

⁸⁵ Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas 2008.gada 19.novembra spriedums krimināllietā Nr.11096096808. Pieejams: <https://tis.lursoft.lv/tisreal?Form=TISDOCFILEVIEW&SessionId=31691703&id=611457> [atsauce 19.10.2010].

tikai par nelielu alkohola lietošanu, kā arī no noziedzīgā nodarījuma rakstura neizriet, ka alkohols būtu jebkādi ietekmējis apsūdzētā darbības⁸⁶”.

Autoresprāt, tiesa ir pārkāpusi soda noteikšanas principus un kārtību. Pirmkārt, no sprieduma materiāliem neizriet alkohola ietekmes mērījums, tāpēc nav iespējams objektīvi spriest par tiesas viedokli. Otrkārt, no sprieduma neizriet arī pilngadīgā K.K. alkohola reibuma pakāpe, tomēr tā bijusi pamatota, lai tiesa to atzītu par atbildību pastiprinošu apstākli un, treškārt, lieta pirmās instances tiesā tika skatīta, neveicot pierādījumu pārbaudi, kas ir iespējams tikai gadījumos, ja tiesa ir pārliecināta, ka uzrādītā apsūdzība nerada šaubas par apsūdzētā vainu (Kriminālprocesa likuma 499.panta pirmās daļas 2.punkts). Krimināllietā celtajā apsūdzībā šajā epizodē ir konkrēti norādīts, ka arī nepilngadīgais R.K. atradās alkohola ietekmē. Ja tiesa uzskatīja, ka R.K., pretēji apsūdzībai, neatradās alkohola ietekmē, t.i., viņai radās šaubas par apsūdzības pamatotību, bija pienākums veikt pierādījumu pārbaudi.

Situācijas skaidrojums abās krimināllietās meklējams apstākļi, ka, neatzīstot atbildību pastiprinošo apstākļu esamību, tiesai likums piešķir iespēju izmantot Krimināllikuma 49.pantā noteiktās tiesības sodu noteikt zemāku par sankcijā noteikto soda minimālo robežu. Jāatzīst, ka šie nav vienīgie gadījumi, kad tiesas nodarbojas ar zināma veida „jaunradi”, lai gan mūsu valstī tiesai nav likumdevēja funkcijas.

Arī darba autore atzīst, ka ir konstatējami atsevišķi gadījumi, kad likums uzliek par pienākumu personai noteikt reālu brīvības atņemšanas sodu vai sodu, kur minimālā robeža neatbilst noziedzīgā nodarījuma smagumam, tomēr tie nevar kalpot par attaisnojumu likuma apzinātam pārkāpumam. Šajā situācijā ir vainīgi likumdevēji, nevis likuma piemērotāji. Tiesai, kura ir izveidota likumības nodrošināšanai un represijai par to neievērošanu, nav nekādu tiesību pašai pārkāpt likumus tikai tāpēc, ka atsevišķos gadījumos tas liktos pareizāk. Bez tam, pēdējie grozījumi Krimināllikuma 65.pantā, kā tika norādīts iepriekšējā nodaļā, tiesai ļauj Krimināllikuma 49.pantu piemērot arī gadījumos, ja nepilngadīgais noziedzīgo nodarījumu izdarījis atbildību pastiprinošos apstākļos.

Par to, vai šāda likuma humanizācija bija un arī turpmāk, ir nepieciešama, autore analizēs darba nākošajā nodaļā.

⁸⁶ Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas 2008.gada 19.novembra spriedums krimināllietā Nr.11096096808. Pieejams: <https://tis.lursoft.lv/tisreal?Form=TISDOCFILEVIEW&SessionId=31691703&id=611457> [atsauce 19.10.2010].

3. NEPILNGADĪGAJIEM PIEMĒROJAMĀ BRĪVĪBAS ATŅEMŠANAS SODA HUMANIZĀCIJA – IEGUVUMS VAI ZAUDĒJUMS

Ja ne visi, tad, autoresprāt, nospiedošā sabiedrības daļa plašsaziņas līdzekļos sekoja līdzī notikumiem, kas norisinājās pagājušā gada vasarā, proti – meitenes slepkavībai, vēlākai līķa aprakšanai mežā, tā meklēšanas pasākumiem, iesaistot ievērojamus policijas resursus un, piesaistot, arī valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienesta resursus un pat ekstrasensu. Ar nožēlu jāatzīst, ka meklēšanas pasākumi apstiprināja ļaunākās aizdomas – nepilngadīgā meitene tika cietsirdīgi nogalināta.

Ar pirmās instances tiesas spriedumu⁸⁷ apsūdzētie N.O., V.P., F.Č. un P.V. tika atzīti par vainīgiem par organizētā grupā izdarītu nepilngadīgās slepkavību ar sevišķu cietsirdību, saistītu ar laupīšanu, tas ir – izdarīja slepkavību sevišķi pastipriņošos un pastipriņošos apstākļos; bez tam, minētās personas tika atzītas par vainīgām organizētas grupas sastāvā, kas radīta smagu un sevišķi smagu noziegumu izdarīšanai, izdarītu svešas mantas tīšu iznīcināšanu, to sadedzinot. Taču īpašu uzmanību konkrētais tiesas nolēmums, izstrādājamā darba kontekstā, piesaista ar tiesas viedokli motīvu daļā par brīvības atņemšanas soda noteikšanas kārtību un atbilstību Krimināllikuma nosacījumiem. Tiesa norāda, ka: „*izvērtējot organizētā grupā izdarītā noziedzīgā nodarījuma apstākļus, tiesa uzskata, ka apsūdzētajiem nosakāmais sods neapšaubāmi būtu individualizējams* (teksta daļas izcēlums – autores) *atbilstoši katra no grupas locekļu darbībām sagatavojot slepkavību, to izdarot un pēc tās izdarīšanas. N.O. noteiktajam sodam neapšaubāmi vajadzēja atšķirties* (teksta daļas izcēlums – autores) *no citiem apsūdzētajiem noteiktajiem sodiem – tam būtu jābūt bargākam* (teksta daļas izcēlums – autores), *un pat būtiski bargākam. Taču vienlaikus tiesa atzīst, ka pēc 2009.gada 16.jūnijā veiktajām izmaiņām Krimināllikumā, ir radusies situācija, ka attiecībā uz nepilngadīgo izdarītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem, kas kvalificējami pēc Krimināllikuma 118.panta, 10 gadus ilgs brīvības atņemšanas sods vienlaikus ir gan lielākais, gan mazākais no nosakāmajiem sodiem. Ņemot vērā to, ka Krimināllikuma 118.panta sankcijas minimālā robeža ir 15 gadi brīvības atņemšanas, lai noteiktu sodu, kas mazāks par 10 gadiem brīvības atņemšanas, ir nepieciešams piemērot* (teksta daļas izcēlums – autores) *Krimināllikuma 49.pantu, taču to darīt tiesai nav likumīga pamata. Tiesa uzskata,*

⁸⁷ Rīgas apgabaltiesas 2010.gada 29.maija spriedums krimināllietā Nr.11092114109. Pieejams: <https://tis.lursoft.lv/tisreal?Form=TISDOCFILEVIEW&SessionId=52004164&id=1157709>, [atsauce 19.10.2010].

ka nepastāv nevienam no apsūdzētajiem vairāki atbildību mīkstinoši apstākļi, kas ir Krimināllikuma 49.panta obligāts priekšnoteikums⁸⁸”.

Minētais sprieduma daļas izcēlums, autoresprāt, norāda uz vairākām, pat principiālām, problēmām, kad tiesa ir spiesta rīkoties pretēji savai pārliecībai par soda adekvātumu un, attiecīgi, krimināltiesisko taisnīgumu. Autore ir izcēlusi vairākas teksta daļas, kas ir darīts, nolūkā izcelt to, cik reizes tiesa norāda uz to, kā vajadzētu būt, tomēr tas nevar tikt realizēts, jo likums to liedz.

Pirmkārt, tiesa, vēlējuma izteiksmē, norāda, ka sods būtu individualizējams katram apsūdzētajam. Tā nav tikai tiesas iegriba; tā ir starptautisko un nacionālo likumu prasība, īpaši, attiecībā uz nepilngadīgajiem; soda individualizācija ir viens no tiesiskas valsts pamatprincipiem, par ko ir pārliecināti arī Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta un Krimināllietu tiesu palātas tiesneši⁸⁹.

Otrkārt, zūd jēga prasībai, par katra apsūdzētā darbību izvērtēšanu, ja rezultātā nekas nemainās. Tiesa norāda, ka sodiem vajadzēja atšķirties un konkrētai personai sodam bija jābūt daudz bargākam. Konkrētajā spriedumā soda apmēru noteica likums, nevis tiesnesis, kas pilnīgi neatbilst tiesiskas valsts pazīmēm un principiem. Faktiski, Krimināllikuma 46.pantā noteiktie soda noteikšanas kritēriji šajā gadījumā bija bezspēcīgi un lieki.

Treškārt, konkrētajā krimināllietā, iepazīstoties ar spriedumā konstatējamiem faktiem un apsūdzētajiem izvirzīto apsūdzību, darba autore uzskata, ka apstrīdēt 10 gadu ilga brīvības atņemšanas soda termiņa adekvātumu var tikai daļā par tā mīkstumumu, tomēr, teorētiskā aspektā pieļaujot, ka tiesnesis, uzskatot, ka kādam no apsūdzētajiem 10 gadu sods ir par bargu, būtu spiests atzīt savu bezspēcīgumu likuma priekšā un sodu noteikt augstāku par to, kādu uzskata par pareizu. Neskatoties uz to, ka Krimināllikuma 49.panta nosacījumi, daļā par atbildību pastiprinošajiem apstākļiem, ir grozīti par labu nepilngadīgajiem, vienlaikus negrozot prasības par vairāku atbildību mīkstinošos apstākļu nepieciešamību soda mīkstināšanai, tiesnesis ir spiests, vai nu nodarboties ar šādu apstākļu „jaunradi un piemeklēšanu” konkrētai personai, vai nu, atzīstot savas kompetences un tiesību nepietiekamību, noteikt sodu tikai pēc likuma, nevis pēc likuma un pārliecības.

Taču, autoresprāt, šīs nav vienīgās nepilnības un problēmas, ko ir radījuši šie grozījumi.

Runājot par šo pašu krimināllietu un noteiktajiem sodiem, autore turpinās, teorētiskā aspektā, attīstīt situāciju. Pieņemsim, ka kāds no apsūdzētajiem vai, pēc notiesājoša

⁸⁸ Rīgas apgabaltiesas 2010.gada 29.maija spriedums krimināllietā Nr.11092114109. Pieejams: <https://tis.lursoft.lv/tisreal?Form=TISDOCFILEVIEW&SessionId=52004164&id=1157709>, [atsauce 19.10.2010].

⁸⁹ 2008.gada 25.aprīļa konferences „Sodu piemērošanas politika” kopsapulces lēmums. Pieejams: [http://www.at.gov.lv/files/docs/conferences/paraugi/kl-01\[1\].07.08.doc](http://www.at.gov.lv/files/docs/conferences/paraugi/kl-01[1].07.08.doc) [atsauce 18.10.2010].

sprieduma spēkā stāšanās – viens no notiesātajiem, izciešot sodu, ieslodzījuma vietā ir izdarījis jaunu slepkavību. Saskaņā ar Krimināllikuma 51.panta nosacījumiem, tiesai būtu pienākums noteikt galīgo sodu, pie kam, galīgajam sodam, saskaņā ar minētā panta otrās daļas nosacījumiem, jābūt lielākam par sodu, kāds noteikts par jaunu izdarītu noziedzīgu nodarījumu, kā arī par neizciestā soda daļu. Atzīstot, ka kvalifikācija atkal būtu pēc Krimināllikuma 118.panta (šoreiz 3.punkts) un, attiecīgi, minimālais un maksimālais sods – brīvības atņemšanas sods uz 10 gadiem, tiesai būtu jāpārkāpj vai nu Krimināllikuma 65.pants, tādējādi nosakot sodu atbilstoši Krimināllikuma 51.pantam, vai nu otrādi, jānosaka sods atbilstoši Krimināllikuma 65.pantam, vienlaicīgi pārkāpjot 51.pantu. Arī gadījumos, kad jaunais izdarītais noziedzīgais nodarījums nebūtu tik smags un tiesai būtu iespēja sodu palielināt uz izciestā soda rēķina, tā tomēr būtu ierobežota savā viedoklī un varētu operēt ar termiņu robežās no neizciestā soda maksimālā apmēra līdz 10 gadu robežai.

Cits variants. Pieņemsim, ka pēc minētā sprieduma taisīšanas atklāsies, ka kāds no apsūdzētajiem iepriekš ir izdarījis citu noziedzīgu nodarījumu un galīgais sods, saskaņā ar Krimināllikuma 50.panta piektās daļas nosacījumiem, viņam nosakāms pēc noziedzīgo nodarījumu kopības. Minētā likuma norma paredz tiesības tiesai izvērtēt galīgā soda noteikšanas principus, proti, ietvert vieglāko smagākajā vai pilnīgi vai daļēji sodus saskaitīt. Šajā konkrētajā krimināllietā tiesa atkal ir ierobežota un viņas viedokli nosaka nevis pārliecība, bet gan likums – zinot, ka galīgais sods nevar pārsniegt 10 gadu robežu, atliek vienīgais variants – sodu pilnībā iekļaut smagākajā. Jebkurā gadījumā, neatkarīgi no noziedzīgā nodarījuma smaguma, rakstura, kaitējuma vai citiem apstākļiem, galīgais sods būs tikai un vienīgi brīvības atņemšana uz 10 gadiem. Autoresprāt, rodas pamatotas šaubas par iepriekš vairākkārtīgi pieminētā viena no soda mērķiem – sodīšana par izdarīto, sasniegšanu. Konkrētajā gadījumā, praktiski, persona ir sodīta par slepkavību un, pilnībā iekļaujot šajā sodā visus pārējos varbūtējos sodus par varbūtējiem noziedzīgajiem nodarījumiem, par slepkavību noteiktā soda apmērs nemainīsies un, faktiski, nekādas sankcijas par citiem noziedzīgajiem nodarījumiem nesešos. Tas neapšaubāmi ir pretrunā soda jēgai un sodu noteikšanas pamatprincipiem, kā arī apziņai, ka katram nodarījumam seko sods.

Autore atzīst, ka šis, iepriekšējās divās rindkopās ietvertais situācijas vispārinājums ir tapis, pamatojoties uz Krimināllikuma Vispārīgās daļas normu tulkojumu, ko atzīst par pareizu un praksē izmanto apzinātie prokurori un tiesneši. Tajā pašā laikā autore neatrod iepriekš minētajā normatīvā aktā norādes vai ierobežojumus, kas liegtu galīgo brīvības atņemšanas sodu pēc noziedzīgo nodarījumu vai spriedumu kopības noteikt ilgāku par 10 gadiem. Nedz Krimināllikuma 50.pants, nedz arī 51.pants neparedz īpašas prasības, kas būtu jāievēro nosakot galīgo sodu nepilngadīgajām personām. Tāpat Krimināllikuma 65.panta otrā

daļa nosaka vien maksimālās robežas par konkrēta smaguma un rakstura noziedzīgo nodarījumu izdarīšanu (no minētās normas teksta, ņemot vērā, ka nodarījumi definēti daudzskaitļa izteiksmē – par sevišķi smagiem noziegumiem, par smagiem noziegumiem, varētu izdarīt secinājumus un minētos soda apmērus attiecināt arī uz galīgā soda noteikšanu pēc noziedzīgo nodarījumu kopības (Krimināllikuma 50.panta pirmā un piektā daļa), tomēr tas nekādā veidā nereglamentē galīgā soda noteikšanas principus pēc spriedumu kopības (Krimināllikuma 51.pants)). Uz jautājumu par to, kāds maksimālais brīvības atņemšanas termiņš var tikt noteikts nepilngadīgajiem pēc noziedzīgo nodarījumu vai spriedumu kopības, visi aptaujātie prokurori un tiesneši (padoms šajā jautājumā tika lūgts diviem Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas tiesnešiem) neapdomājoties sniedza atbildi – desmit gadi, taču, prasot argumentēt šo viedokli un pamatot to ar konkrētu likuma normu, šis sākotnējais uzskats vairs nebija tik pārliecinošs. Šādu konkrētu likuma normu nekonstatējot, viedoklis par maksimālo 10 gadu termiņu tika pamatots ar sakarību starp Krimināllikuma 38.pantu un 50.pantu, attiecinot to arī uz 65.pantu (no autores – Krimināllikuma 38.panta otrā daļa nosaka, ka maksimālais brīvības atņemšanas laiks par sevišķi smagiem noziegumiem nevar pārsniegt 20 gadu termiņu; šādu pat maksimālo brīvības atņemšanas termiņu paredz arī Krimināllikuma 50.panta otrā daļa, nosakot galīgo sodu pēc noziedzīgo nodarījumu kopības. Balstoties uz savstarpēju sakarību, Krimināllikuma 65.panta otrajā daļā noteiktais brīvības atņemšanas soda maksimums par sevišķi smagiem noziegumiem, var tikt atzīts par maksimumu arī nosakot galīgo sodu pēc noziedzīgo nodarījumu kopības). Uz jautājumu, kāpēc nedrīkst pārsniegt desmit gadu robežu nosakot nepilngadīgajām personām sodu pēc spriedumu kopības, argumentēta un likuma normās pamatota atbilde netika saņemta.

Iepazīstoties ar krievu jurisprudences teorētiku atziņām, autore nāca pie atziņas, ka šis jautājums ir aktuāls arī mūsu kaimiņvalstī. Tā A.Vasiļevskis norāda, ka maksimālās soda robežas noteikšana izsauc pretrunas daudzu citu kodeksa Vispārīgās daļas nosacījumu piemērošanai. Krievijas Federācijā maksimālais nepilngadīgajiem piemērojamā soda apmērs ir 10 gadi. Autors norāda, ka šāds sods nepilngadīgajiem ir piemērojams gan kā galīgais pēc vairāku sevišķi smagu noziegumu kopības, gan var tikt noteikts par atsevišķu sevišķi smagu noziegumu, taču pilngadīgajam šajā gadījumā par tādu pašu noziegumu var tikt piemērots pat maksimālais iespējamais sods. No otras puses, piemērojot Vispārīgās daļas nosacījumus par soda noteikšanu par nepabeigtu sevišķi smagu noziegumu, ko izdarījis nepilngadīgais, likums kā atskaites punktu soda samazināšanai prezumē nevis sankcijas par konkrēto noziegumu

maksimālo robežu, bet gan maksimālo 10 gadu robežu, kas ne tikai ierobežo tiesas uzskatus par piemērojamo sodu, bet pat nosaka absolūti noteiktu sankciju⁹⁰.

A.Vasiļevskis piedāvā arī risinājumu – noteikt nevis soda maksimālo robežu, bet gan Kriminālkodeksa Vispārīgajā daļā noteikt nepilngadīgajiem nosakāmo, kodeksa Sevišķajā daļā ietvertu nodarījumu minimālo un maksimālo sankciju samazināšanas kārtību. Autors piedāvā arī diferencēt nepilngadīgo atbildību, izejot no vecuma grupas (14 – 15 gadi) un otra grupa (16 – 17 gadi). Pirmajai grupai kriminālkodeksa Sevišķajā daļā noteiktā sankcijas minimāla un maksimālā robeža varētu tikt samazināta 2 reizes (piemēram, ja sankcija ir robežās no 10 līdz 20 gadiem, tad attiecībā uz 14 – 15 gadus veciem likumpārkāpējiem tā sastādītu 5 līdz 10 gadus – autores iestarpinājums), savukārt otrajai grupai – šis samazinājums varētu būt līdz trim ceturtdaļām⁹¹ (pie vispārējās sankcijas 10 līdz 20 gadi, 16 līdz 17 gadus veciem noziegumu izdarītājiem jauniešiem tā būtu robežās no 7,5 līdz 15 gadiem – autores iestarpinājums).

Veicot mācību praksi Rīgas tiesas apgabala prokuratūrā, darba autorei bija nodrošināta lieliska iespēja iepazīties ar darba izstrādei nepieciešamajiem materiāliem, uzzināt prakses vadītāja, prokurora Vadima Iļsova viedokli autorei svarīgos jautājumos, kā arī ar prakses vadītāja starpniecību veikt Rīgas tiesas apgabala prokuroru aptauju par bakalaura darba izstrādei svarīgiem jautājumiem. Autore izstrādāja aptaujas veidlapu (skatīt pielikumu Nr.1) par darba tēmai aktuāliem jautājumiem un veica atsevišķu Rīgas tiesas apgabala prokuroru aptauju. Bez tam, vēl vairāk palielinot viedokļu vispusīgumu, ar prakses vadītāja starpniecību, tika saņemti trīs advokātu viedokļi šajos jautājumos. Laimīgas nejaušības dēļ, vēlmi piedalīties aptaujā un paust savu viedokli izteica arī divi pedagogi (Ādažu vidusskolas skolotāja ar 23 gadu darba stāžu un tās pašas mācību iestādes direktora vietnieks izglītības jomā (profesionālais darba stāžs 27 gadi). Šādas aptaujas veikšana, autoresprāt, ir uzlabojusi darba kvalitāti un tā vispusīgumu.

Ņemot vērā aptaujas brīvprātīgo raksturu, kas ir viens no objektivitātes garantiem, kopumā tajā piedalījās sešpadsmit respondenti – vienpadsmit prokurori, trīs advokāti (divi advokāti un viens advokāta palīgs) un divi pedagogi. Aptaujas rezultātu analīze – darba turpinājumā (skatīt pielikumu Nr.2 – aptaujas rezultāti digitālā formātā).

Uz aptaujas 1.jautājumu par to, vai brīvības atņemšanas sodu nepilngadīgajiem samazināšana un Krimināllikuma 49.panta piemērošanas liberalizēšana sekmēs noziedzības samazināšanos, deviņi no vienpadsmit aptaujā dalību ņēmušajiem prokuroriem atbildēja

⁹⁰ Кругликов Л. Л., Василевский А. В. Дифференциация ответственности в уголовном праве. – Санкт-Петербург: Издательство «Юридический центр Пресс», 2002. с.131.

⁹¹ Ibid. С.131.

noliedzoši, savu pozīciju pamatojot (viens prokurors atbildot nē, savu pozīciju nekomentēja) sekojoši:

- 1) diskutējams ir jautājums, vai bargāki sodi spēj mazināt noziedzību, taču mīkstāki sodi to viennozīmīgi nespēj;
- 2) nedz lielāks, nedz arī mazāks brīvības atņemšanas sods to neietekmēs. Ir jāmaina audzināšana, jāsekmē tiesiskās apziņas līmeņa celšana;
- 3) ja noziedzīgais nodarījums izdarīts pirmo reizi, tad likumpārkāpējs, visticamāk, vispār nav informēts par maksimālo soda mēru par konkrēto noziedzīgo nodarījumu, savukārt, ja likumpārkāpējs ir tendēts uz noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu, tad pēc soda maksimālās robežas samazināšanas, nonāks pie secinājuma, ka nebūs tik ilgi jāatrodas brīvības atņemšanas vietās;
- 4) sodi ir noteikti neadekvāti zemi, kas pats par sevi nevar ietekmēt noziedzības mazināšanos, pat maksimālie brīvības atņemšanas sodi nav adekvāti, nav salīdzināmi ar nodarīto kaitējumu;
- 5) netiks panākts viens no soda mērķiem – atturēt citus nepilngadīgos no jaunu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas;
- 6) vide, kurā viņi dzīvo nemainās;
- 7) soda sankcijas, arī brīvības atņemšanas soda apmērs neietekmē noziedzības līmeni. Tā samazināšana arī neietekmēs un nemazinās nepilngadīgo noziedzību;
- 8) tas palielinās nepilngadīgajos nesodāmības sajūtu – tas vairāk attiecas uz faktu, ka par kriminālpārkāpumu un mazāk smagu noziegumu nevar piemērot brīvības atņemšanu.

Viens no prokuroriem norādīja, ka šie grozījumi nepilngadīgo noziedzību būtiski nesamazinās, savukārt vienīgais pozitīvi atbildējušais prokurors savu viedokli argumentēja sekojoši – kaut arī noziedzības mazināšanās vai pieaugšana nebūt nav atkarīga tikai no sodu politikas, tomēr izmaiņas Krimināllikuma 65.panta 2.¹ daļā var palīdzēt biežāk izvairīties no situācijām, kad nepilngadīgajiem tiek piespriesti nepamatoti bargi sodi par „formālām” laupīšanām vai citiem, ne tik kaitīgiem noziegumiem. Vienlaicīgi, ir gadījumi, kad par slepkavībām vai dzimumnoziegumiem būtu nosakāms sods virs 10 gadiem brīvības atņemšanas.

Viens no aptaujātajiem advokātiem atbildēja pozitīvi, paskaidrojot, ka arī turpmāk jāvirzās šajā virzienā. Lielāka uzmanība jāpievērš audzināšanai rakstura piespiedu līdzekļu attīstībai. Abi amata brāļi atbildēja noliedzoši, uzsverot, ka nepilngadīgie bieži vien izdara noziedzīgos nodarījumus kādas pilngadīgas personas mudināti vai arī kādu apreibinošu vielu ietekmē. Būtu vairāk jā rūpējas par nepilngadīgo brīvā laika pavadīšanas iespējām, t.i. bezmaksas sporta aktivitātes, dažādi pulciņi, u.c.. Otrs noliedzoši atbildējušais aizstāvis visu

vainu saskatīja valstī, kura nenodrošina jauniešiem pietiekamu atbalstu un savu ambīciju izpaušanas iespēju.

Abi pedagogi atbildēja noliedzoši, argumentējot viedokli ar to, ka sodu sistēmas pārzināšana neizmaina cilvēka uzskatus, tai skaitā arī noziedzību.

Uz aptaujas 2. jautājumu par to, vai izciešot mazāku brīvības atņemšanas termiņu, tiks sekmēta nepilngadīgā resocializācija un reintegrācija sabiedrībā, pesimistiski noskaņoto prokuroru skaits samazinājās, tomēr seši no vienpadsmit valsts apsūdzības uzturētājiem atbildēja noliedzoši, savu izvēli argumentējot sekojoši:

- 1) faktiski nav institūcijas, kas nodarbotos ar nepilngadīgajiem pēc atbrīvošanās no ieslodzījuma vietas. Būtu jāpaplašina Valsts probācijas dienestu loma;
- 2) sods, kas neadekvāts nodarītajam kaitējumam, neregulē taisnīgi krimināltiesiskās attiecības, līdz ar to nelīdzēs sabiedrībā pieņemto normu pieņemšanu un pildīšanu turpmāk no vainīgā puses;
- 3) nemainoties sabiedrības attieksmei un paša notiesātā izpratnei par savu dzīvesveidu, nekas nav panākams. Ja pats gribēs iekļauties un normāli eksistēt sabiedrībā, iepriekšējam soda termiņam nav nozīmes;
- 4) ja saistībā ar aptaujas tematu, tas ir saistīts ar brīvības atņemšanas sodiem nepilngadīgajiem, kuru personība un noziedzīgā nodarījuma raksturs nepieļauj vieglāka soda veida izvēli. Šādos apstākļos brīvības atņemšanas termiņš neietekmē nepilngadīgā resocializāciju un reintegrāciju. Tāpat ir jāņem vērā Sodų izpildes kodeksa normas, kas attiecas uz nepilngadīgo un iespēju noteiktos sodus samazināt (Kriminālprocesa likuma 643.pants) un nosacīti atbrīvot pirms termiņa;
- 5) nē, jo atgriežas pie iepriekšējās dzīves (vecāki, vide, draugi);
- 6) brīvības atņemšanas sodi (neskatoties uz to ilgumu) nespēj sekmēt nepilngadīgo resocializāciju un reintegrāciju sabiedrībā. Tāpēc prokurors uzskata, ka nepilngadīgajiem šāds sods jāpiemēro tikai par smagākajiem noziegumiem (un tajos gadījumos sodam jābūt īpaši bargam), visos pārējos gadījumos jāmēģina aprobežoties ar citiem soda veidiem.

Viens prokurors nespēja konkretizēt savu viedokli starp konkrētu jā un nē, tāpēc atbildēja – ne jā, ne nē, jo daudz kas ir atkarīgs no paša likumpārkāpēja (cik nopietna ir viņa apņemšanās neatgriezties noziedzīgā vidē), tā arī no attiecīgām iestādēm, kuru pienākumos ietilpst palīdzēt resocializēties un integrēties, kā arī no tā, cik lielā mērā šajā procesā likumpārkāpēju būs spējīgi atbalstīt viņa radnieki un draugi.

Divi no četriem pozitīvi atbildējušiem prokuroriem sevi neapgrūtināja ar savas pozīcijas izvērstāku pamatojumu, savukārt vēl divi savu optimistisko nostāju argumentēja sekojoši: jo mazāku laiku persona ir nodalīta no sabiedrības, jo vieglāk tai ir atkal iekļauties

sabiedrībā; viens prokurors apgalvo, ka ilgstoša brīvības atņemšanas soda izciešana pasargā sabiedrību no tām personām, kuras labot ir bezcerīgi, tādēļ šādām personām jānosaka maksimāli ilgi soda termiņi. Ja personu labot ir iespējams, tad jāpiemēro alternatīvie soda veidi vai arī brīvības atņemšana līdz vienam gadam. Īslaicīga uzturēšanās cietumā var „izārstēt” nepilngadīgo, bet nebūs atšķirīgas sekas, vai viņš atrodas cietumā 5 vai 10 gadus.

Visi trīs advokāti uz šo jautājumu sniedza pozitīvu atbildi, akcentējot, ka sodu politikai attiecībā uz nepilngadīgo jābūt orientētai uz palīdzības sniegšanu nepilngadīgajiem pārkāpējiem un viņu audzināšanu. Sodot ar tik lielu brīvības atņemšanas termiņu, kāds bija iepriekš, viņi var degradēties no sabiedrības.

Arī mācībspēki bija vienoti savā pozīcijā, atzīmējot atbildes variantu „jā” un paskaidrojot, ka vide nopietni ietekmē jebkuru personību, nepilngadīgos īpaši, taču jāveic izskaidrojošs un audzinošs darbs.

Trešais jautājums, atbilstoši soda mērķim, pirmkārt, sodīt, otrkārt, panākt, lai notiesātais pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas un, treškārt, atturētu citas personas pildīt likumus un atturētu no noziedzīgo nodarījumu izdarīšanas, tika sadalīts, atbilstoši, trijos „apakšjautājumos”. Uz pirmo – vai soda samazināšana nodrošinās adekvātu sodīšanu par noziedzīgo nodarījumu pilnīgi visos gadījumos, pilnīgi visi prokurori atbildēja noliedzoši. Pamatojums sekojošs:

- 1) tiek izslēgta iespēja tiesai nosakt sodu par konkrētu nodarījumu, individualizēt un izvērtēt attiecīgā noziedzīgā nodarījuma raksturu, kaitējumu, u.t.t.;
- 2) nepilngadīgie ļoti bieži izdara arī ļoti smagus noziegumus, piemēram, KL 117. un 118.p. paredzētos, un šādos gadījumos maksimāli pieļaujamais sods ir neadekvāts;
- 3) ir īpaši smagi gadījumi (piem., pagājušā gada notikumi ar nogalināto un mežā aprakto meiteni), bez tam atsevišķos gadījumos pat likums nosaka galīgā soda palielināšanu;
- 4) katrs gadījums (noziedzīgs nodarījums) ir savādāks, savādāks raksturs, kaitējums, u.c.;
- 5) soda mērs ne vienmēr ir adekvāts iespējamām noziedzīgām darbībām;
- 6) gadījumā, kad izdarīts noziedzīgs nodarījums, par kuru attiecīgā sankcija paredz sodīt ar brīvības atņemšanu sākot no 10 gadiem un nepilngadīgais to izdarījis, pastāvot vairākiem atbildību pastiprinošiem apstākļiem, viņu sodīs ar tādu pašu sodu, kā personu, kuru atbildību nekas nepastiprina;
- 7) piemēram, par slepkavību sevišķi pastiprinošos apstākļos, sods ir neadekvāti zems.

Advokāti atkal bija vienoti savos uzskatos. Visi atbildēja apstiprinoši, papildus norādot, ka arī 10 gadi ir daudz un ka adekvāta sodīšana neaprobežojas ar brīvības atņemšanu.

Viens pedagogs uz minēto jautājumu atbildēja noliedzoši, neko sīkāk nepaskaidrojot, savukārt otrs pedagogs, arī izvēloties noliedzošu atbildi, vēl piebilda, ka katrs gadījums izskatāms atsevišķi.

Uz nākošo apakšjautājumu – vai soda samazināšana atturēs notiesāto no noziedzīgā recidīva, savu noliedzošo pozīciju mainīja tikai viens prokurors, atbildot, ka atturēs tajos gadījumos, kad ilgstoša brīvības atņemšana būtu cilvēku degradējusi, bet ar īslaicīgu brīvības atņemšanu vai alternatīviem soda veidiem viņš tiks labots; pārējie desmit šādu iespēju noliedza, argumentējot, ka:

- 1) soda samazināšana to nespēj, jo personai ir mazāk bailes no iespējama soda;
- 2) tieši pretēji, tas novedīs pie recidīva palielināšanās, jo nepilngadīgajiem rodas nesodāmības sajūta;
- 3) nevis izciestā soda apmērs, bet gan paša un sabiedrības attieksme to spēj atturēt;
- 4) daudzas personas ar tendenci izdarīt noziegumus attur no to izdarīšanas vienīgi soda bargums;
- 5) maznodrošinātība, darba trūkums un zemā izglītība noved pie atkārtotiem noziegumiem;
- 6) no tā reāli var atturēt pavisam citas lietas – draugu loka maiņa, dzīvesveida maiņa, atbrīvošanās no atkarībām, ģimenes dibināšana vai dzīvesvietas maiņa;
- 7) no recidīva var atturēt vienīgi soda bargums.

Advokāts, kurš izvēlējās apstiprinošu atbildi, izskaidroja, ka īpaši tas notiktu gadījumos, kad sodi nepilngadīgajiem tiktu papildināti ar audzinoša rakstura piespiedu līdzekli, ja būtu iespēja vainīgos kontrolēt, savukārt noliedzoši atbildējušie advokāti atkārtoti norādīja un uzsvēra sabiedrības un valsts nozīmi recidīva izskaušanā.

Abi pedagogi atbildēja apstiprinoši.

Pēdējais šajā jautājumu grupā tika iekļauts jautājums par to, vai brīvības atņemšanas soda samazināšana atturēs citas personas no noziegumu izdarīšanas. Viens prokurors nespēja konkrēti atbildēt un norādīja, ka tas katrā gadījumā ir individuāli, savukārt pārējie desmit prokurori atbildēja noliedzoši. Spilgtākās atziņas ir sekojošas:

- 1) jo bargāki sodi, jo vairāk citas personas tiek iebiedētas, taču vispārējo prevenciju var efektīvizēt ne tikai ar sodu bargumu, bet arī ar to, cik neizbēgama ir nozieguma atklāšana un cik ātri sods seko pēc nozieguma (policijas un tiesas darba efektivitāte);
- 2) lai gan nav pierādīts, ka bargi sodi spēj atturēt no noziegumu izdarīšanas, tomēr nav nekāda pamata uzskatīt, ka to spēj mīkstāki sodi;
- 3) soda samazināšana rada pārlicību, ka, ja arī par izdarīto noziedzīgo nodarījumu nepilngadīgais tiks aizturēts un tiesāts, piespriežamais sods nebūs tik bargs, lai atstātu uz

viņa dzīvi un personību kaitīgas, paliekošas sekas. Līdz ar to vēlme riskēt izdarīt noziedzīgos nodarījumus palielinās;

- 4) nav piemēru – bargi sodīšanas piemēri, kas personu atturētu, vēl nav taisīti;
- 5) nepilngadīgajiem var rasties nesodāmības izjūtas, it sevišķi par kriminālpārkāpumiem un mazāk smagiem noziegumiem.

Divi advokāti uz pēdējo apakšjautājumu atbildēja noliedzoši, pamatojumā atsaucoties uz iepriekš sniegtajam atbildēm, savukārt optimistiski noskaņotais advokāts šajā jautājumā paskaidroja, ka jo vairāk sodi tiks izciesti sabiedrībā, jo vairāk tas atturēs citas personas no noziegumu izdarīšanas.

Skolotāju viedokļi dalījās. Viens pedagogs, neko nepaskaidrojot, atbildēja noliedzoši, savukārt otrs atbildēja apstiprinoši, paskaidrojot, ka tas notiks gadījumos, ja būs pietiekoši daudz informācijas.

Ceturtais aptaujas jautājums ir nesaraujami saistīts ar prokuroru profesionālo darbību, uzturot valsts apsūdzību – vai praksē ir gadījies lūgt noteikt neadekvāti zemu sodu, savu rīcību attaisnojot ar apsūdzētā nepilngadību. Viens prokurors atzinās, ka šāda situācija viņa praksē ir bijusi, kad par slepkavību lūdza noteikt sodu ar brīvības atņemšanu uz 9 gadiem, jo tika konstatēti vairāki atbildību mīkstinošie apstākļi, t.sk. – nepilngadība. Pārējie aptaujātie prokurori šādu praksi noliedza, piebilstot, ka:

- 1) ierobežoja atbildība par nepareizi piemērotām likuma normām;
- 2) ir gadījies lūgt vienīgi neadekvāti augstu sodu, kad pēc likuma nav izvēles;
- 3) ir nācies lūgt zemāku sodu, nekā to tādā pašā gadījumā lūgtu noteikt pilngadīgai personai, tomēr šo sodu nevērtēju kā neadekvāti zemu;
- 4) nē, tomēr tiesas un advokāta skatiens atsevišķās lietās licis sajusties kā neko nesaprotošam un nezinošam lietas dalībniekam.

Divi no trim aptaujātajiem advokātiem atbildēja noliedzoši, papildinot, ka jāņem vērā arī citi nepilngadīgo raksturojošie dati un nepilngadība arī ir svarīga. Otrs atzina, ka prokuroru pieprasītie sodi bieži vien ir neadekvāti augsti. Neskatoties uz to, ka aptaujas lapā ir izdarīta atzīme pie atbildes „jā”, tās būtība, faktiski, saskan ar noliedzošo atbildi atzīmējušo advokātu – nepilngadīgo sodi jau tā ir pietiekami augsti un prokuroru nostāja pret sodu dažkārt ir nesamērīgi augsta.

Pedagogi no atbildes uz šo jautājumu atturējās, jo to darīt viņiem nav nācies.

Uz sekojošo jautājumu par nepieciešamību arī turpmāk humanizēt brīvības atņemšanas sodu, divi prokurori atbildēja apstiprinoši, paskaidrojot, ka tas ir iespējams tikai blakus pastāvēt tādiem faktoriem, kā nepilngadīgo resocializācijas iestādes (plašāka Valsts probācijas dienesta loma), izglītošana, u.t.t.; otrs prokurors soda humanizāciju saskatīja

iespējā plašāk piemērot Krimināllikuma 49.panta nosacījumus. Vēl viens respondents, konkrēti neatzīmējot ne jā, ne nē, norāda, ka humanizācija kā tāda nenozīmē brīvības atņemšanas sodu neadekvātu samazināšanu, jo arī pret cietušajiem ir jābūt humānam. Pārējie deviņi prokurori izvēlējās noliedzošu atbildi, komentējot savu izvēli sekojoši:

- 1) tas nevar sasniegt soda mērķi un radīs vēl lielāku visatļautību nepilngadīgo vidū;
- 2) sajūta, ka var tikt cauri ar pārrunām Probācijas dienestā, neveicina atturēšanos no noziedzīgām darbībām;
- 3) uz šo brīdi nē, jo jāizpēta rezultātus, ko būs devusi iepriekšējā humanizācija;
- 4) jau patreiz nepilngadīgo kriminālatbildība ir pietiekami humāna un tālāka humanizācija var novest pie pretēja efekta, proti, noziedzības palielināšanās;
- 5) ir iespējas pie soda individualizēšanas izmantot jau esošās Krimināllikuma normas un iespējas. Sodu samazināšana un humanizācija izkropļos soda mērķa un neizbēgamības jēgu un nozīmi;
- 6) jau šie grozījumi neļauj visos gadījumos noteikt adekvātu sodu par sevišķi smagiem noziegumiem;
- 7) likums jau tā ir humāns pret tiem nepilngadīgajiem, kuri noziedzīgo nodarījumu izdarījuši pirmo reizi un vaļširdīgi savu rīcību nožēlo – ir iespēja kriminālprocesu izbeigt un piemērot audzinoša rakstura piespiedu līdzekļus.

Visi trīs advokāti norādīja, ka arī turpmāk ir nepieciešams humanizēt nepilngadīgo kriminālatbildību. Argumenti – sodi tāpat ir nesamērīgi augsti, 10 gadi, ko tiesa var piemērot ir bargs sods. Humanizācija ir nepieciešama. Ir jārada jauni veidi, kā tikt galā ar jauniešu izdarītajiem pārkāpumiem.

Arī skolotāji pievienojās advokātu pozīcijai. Viņi uzskata, ka ar nepilngadīgajiem ir jāveic audzinošs darbs, īpaši ar jaunākā posma nepilngadīgajiem, piesaistot psihologus un sociālos pedagogus. Ar nepilngadīgajiem ir jāveic izskaidrojoši – audzinošs darbs.

Pēdējais aptaujas jautājums, faktiski, ir pretējas nozīmes – vai būtu nepieciešams paredzēt likumā ekskluzīvu iespēju noteikt smagāku sodu īpašos gadījumos par sevišķi smagu noziegumu izdarīšanu vai saskaitot sodus pēc vairākiem spriedumiem. Tikai viens no vienpadsmit aptaujajajiem prokuroriem noliedz šādu nepieciešamību, neko sīkāk nepaskaidrojot. Pārējie desmit šādu nepieciešamību atzina par aktuālu, jo:

- 1) piemēram, nepilngadīgais slepkava par izdarīto dubultslepkavību saņem brīvības atņemšanu uz 10 gadiem; cietumā, izciešot sodu, izdara jaunu dubultslepkavību – bet piespriet viņam vēl kaut ko nav iespējams;

- 2) faktiski šobrīd Krimināllikumā ir pretruna ar 65. un 51.pantu. Nepilngadīgajam, kuram ir piespriesta brīvības atņemšana uz 10 gadiem, faktiski nav iespējams noteikt jaunu sodu pēc nākamā sprieduma ar Krimināllikuma 51.panta nosacījumiem;
- 3) par slepkavību sevišķi pastiprinošos apstākļos 10 gadi ir pilnīgi neadekvāts sods;
- 4) tas liks baidīties no smagāka soda piemērošanas;
- 5) par atsevišķiem noziegumiem, piemēram, Krimināllikuma 117.pants, 118.pants, 159.panta trešā daļa, 160.panta trešā daļa, maksimālie 10 gadi var izrādīties pārāk mīksts sods;
- 6) tas palīdzētu panākt soda mērķi un arī dotu iespēju pie katras konkrētas lietas izskatīšanas individualizēt sodu atkarībā no nodarījuma rakstura un personības;
- 7) ir īpaši smagi gadījumi, bez tam, atsevišķos gadījumos pat likums nosaka galīgā soda palielināšanu (piem. Krimināllikuma 51.pants), ko darīt, ja ir iedoti maksimālie 10 gadi;
- 8) obligāti galīgā soda noteikšanas gadījumā pēc Krimināllikuma 51. vai 50.panta, vai gadījumā, ja noziedzīgais nodarījums izdarīts, esot vairākiem atbildību pastiprinošiem apstākļiem.

Autoresprāt, pašsaprotamu iemeslu dēļ visi kā viens aptaujātie advokāti noliedza nepieciešamību arī īpašos gadījumos paaugstināt maksimālo soda robežu, akcentējot, ka labāk būtu jālemj par principu ieviešanu Krimināllikumā, kas sekmētu vienotas tiesu prakses veidošanu. Ir svarīgi precizēt galīgā soda noteikšanas kārtības izvēli. Kad sodi jāskaita daļēji, kādos gadījumos pilnīgi, kad vieglāko sodu jāietver smagākajā. Bez tam, brīvības atņemšana uz 10 gadiem arī ir pietiekoši smags sods.

Savukārt pedagogi ir vienoti ar valsts apsūdzības pozīciju, norādot, ka īpašos gadījumos, ja pārkāpumi atkārtojas, tas kalpotu arī kā no pārkāpumiem atturošs faktors citiem.

No aptaujas rezultātiem, neskatoties uz saņemto atbilžu dažādību, darba autore izdara zināmus secinājumus.

Pirmkārt, izkristalizējas uzskats, ka maksimālās brīvības atņemšanas soda robežas samazināšana, nemazinās tiesas noteikto brīvības atņemšanas sodu apmērus, jo arī iepriekš, pirms grozījumu izdarīšanas, tikai retos gadījumos, pie kam, pārsvarā izpildot likuma prasības nevis pamatojoties uz tiesneša pārliecību, tika noteikts pamatīgs brīvības atņemšanas sods. Izplatītākie gadījumi – Krimināllikuma 176.panta trešās daļas noziegums, kas izdarīts nosacītas notiesāšanas pārbaudes laikā vai par kura izdarīšanu noteiktā nosacītā soda izciešanas laikā izdarīts kaut vai kriminālpārkāpums. Bez tam, arī pēc grozījumiem tiesas rīcībā ir ievērojama rīcības brīvības amplitūda – līdz 2, līdz 5 un līdz 10 gadiem.

Otrkārt, atsakoties no brīvības atņemšanas piemērošanas, jānodrošina kvalitatīvs „aizvietotājs”. Arī vairums prokuru, par kuriem, ņemot vērā viņu pamatfunkciju apsūdzēt,

lūgt piemērot sodu, kopumā sabiedrībā ir izveidojis „bargā onkuļa” tēls, norādīja, ka alternatīvie sodi ir piemērojami un pat to piemērošana ir paplašināma, nodrošinot gan valsts, gan sabiedrības līdzdalību personas resociālizācijā un, kas svarīgi, nodrošinot pašas vainīgās personas aktīvu līdzdalību soda izciešanas procesā. Ar aktīvu līdzdalību autore saprot nevis vienkāršu, mehānisku, piemēram, noteikto piespiedu darba stundu atstrādāšanu, bet gan darbu, kura jēgu un nozīmi (proti, kāpēc viņš to dara) saprot pats notiesātais. Šīs sapratnes nozīmi uzsver arī Dr. iur. Andrejs Judins pētījumā „Atjaunojošā justīcija nepilngadīgo noziedzības kontekstā: Baltijas valstis Eiropas dimensijā. Pētnieks raksta, ka: ”*daļa bērnu tiešām dziļi pārdzīvo notikušo un izdara gan sev, gan sabiedrībai būtiskus secinājumus. Tomēr citiem bērniem tā ir tikai procedūra, kas neaizkustina un nerada vielu pārdomām – pēc sprieduma pasludināšanas solītais drīz vien tiek aizmirsts, un nedz cietušais, nedz sabiedrība nejūt gandarījumu. Bērns, kas baidās no kriminālatbildības un soda, bet nesaprot un no sirds nenožēlo izdarīto, nākotnē atkal var pārkāpt likumu, jo bailes ar laiku mazinās, bet izpratnes par izdarītā kaitīgumu tā arī nav. Ja šī izpratne netiek iegūta kriminālprocesa vai soda izpildes laikā, vēlāk tā var arī neparādīties. Atzinīgi vērtējot kriminālās represijas samazināšanos pret nepilngadīgajiem, pētnieks atzīst, ka ļoti maz tiek darīts, lai vienlaikus attīstītu un stiprinātu alternatīvas reakcijas veidus pret nepilngadīgo noziedzību. Šajā kontekstā ir svarīgi pievērts uzmanību tam, lai tiesiskie instrumenti, kurus piemēro nepilngadīgajiem likumpārkāpējiem, būtu vērsti uz taisnīguma atjaunošanu. Atteikšanās no brīvības atņemšanas piemērošanas, ja tā nav saistīta ar efektīvu alternatīvo instrumentu, līdzekļu, metožu izmantošanu, var gan pašam pārkāpējam, gan arī plašai sabiedrībai radīt sajūtu, ka valsts pieļauj šādu nepilngadīgo uzvedību, nevēlas uz to reaģēt, necenšas sargāt sabiedrību no kaitīgiem nodarījumiem⁹²”.*

Ja vainīgais uzskatīs, ka viņam kārtējo reizi ir paveicies un brīvības atņemšanas sods ir gājis secen, savukārt sabiedrība uzskatīs, ka tiesa kārtējo reizi ir pažēlojusi bērnu un noteikusi kaut kādu „nenopietnu” sodu, likuma mērķis netiks sasniegts.

Treškārt, turpinot iepriekšējā apsvērumā norādīto, autore, piekrītot respondentu viedoklim, atzīst, ka arī mainoties sabiedrības attieksmei, vainīgā pārliecināšana savas rīcības nepareizībā būs krietni vien komplicētāka un laikietilpīgāka bez profesionālu starpnieku iesaistīšanās. Autoresprāt, lielu daļu no šīm funkcijām veic mūsu valstī nodibinātais Valsts Probācijas dienests, tomēr jāatzīst, ka tas ir par maz. Minētā dienesta Uzraudzības nodaļas vadītājs Mihails Papsujevičs informēja, ka šajā jautājumā valsts atbalsts ir nepietiekams. Viņš lieliski apzinās, kādā sociālekonomiskā situācijā mūsu valsts pašlaik atrodas, tomēr uzskata,

⁹² Pētījums „Atjaunojošā justīcija nepilngadīgo noziedzības kontekstā: Baltijas valstis Eiropas dimensijā. Projekta direktore Kronberga I., projekta vadošais pētnieks Judins A., 43., 44.lpp. Pieejams: http://www.politika.lv/temas/tiesiska_valsts_un_korupcija/18129/, [02.09.2010].

ka ir pozīcijas, kas nepieciešamas pašas valsts un tās sabiedrības uzlabošanā, tāpēc tām būtu nepieciešams arī prioritārs atbalsts. Vadītājs atzīst, ka pilnveidojot un kvalitatīvi nodrošinot alternatīvo sodu izpildi sabiedrībā, būtu nepieciešami speciālisti, kuri ir speciāli sagatavoti šim darbam. Pašlaik dienests šo funkciju realizē, piesaistot pedagogus, psihologus, kuri nav iepriekš specializējušies šajā jomā, bet, darba izpildes nolūkā, apmeklējuši speciālos kursus, u.t.t.

Ceturtkārt, ja cietums, tad cietums. Minētais ir jāuztver nevis kā mēģinājums palielināt un popularizēt brīvības atņemšanas soda piemērošanu, bet gan kā atziņa, ka tiešām objektīvas un izsvērtas nepieciešamības gadījumā nav jāizvairās no brīvības atņemšanas soda piemērošanas un soda termiņiem ir jābūt pamatotiem un adekvātiem.. Ja izdarītais noziegums ir sevišķi smags, nodarītais kaitējums ir ievērojams, raksturs cietsirdīgs, nežēlīgs, u.t.t., personība negatīvi raksturojama, kā arī atbildību pastiprina vairāki apstākļi, nav jābaidās no pamatīgu brīvības atņemšanas sodu piemērošanas. Arī humānisms ir pakļauts veselajam saprātam un vienmēr jāatceras, ka viens no soda mērķiem ir sodīt. 2009.gada 9.janvārī Ministru prezidents I.Godmanis un Tieslietu ministrs G.Bērziņš parakstīja rīkojumu Nr.6 „Par kriminālsodu politikas koncepciju”. Cita starpā koncepcijā tiek norādīts arī valsts viedoklis šajā pozīcijā, proti – [...] Latvijas praksē nepilngadīgo kriminālatbildības īpatnības bieži nepareizi interpretē kā nepieciešamību piemērot nepilngadīgajiem likumpārkāpējiem vieglākus sodus vai atbrīvot viņus no atbildības par izdarīto. Nepārdomāti lēmumi attiecībā uz nepilngadīgajiem likumpārkāpējiem bieži vien neattur viņus no jaunu noziedzīgo nodarījumu izdarīšanas⁹³. Bez tam jāatceras, ka vienmēr apsūdzētajam pretī ir cietušais ar savu pāridarījumu, sekām, kas ne vienmēr ir tikai materiālas vai fiziskas; dažkārt aizvainojums, bailes, dažādas fobijas pēc pāridarījuma seko līdzī visu apzināto dzīvi. Jāatceras, ka humānisms nav tikai apsūdzētā prerogātīva. Būt pārāk un nepamatoti humānam pret apsūdzēto, vienlaikus nozīmē būt nehumānam un cietsirdīgam pret cietušo, kurš, bez tam, jau vismaz vienreiz ir cietis.

Visbeidzot, *piektkārt*, no aptaujas secināms valsts apsūdzības un arī pedagogu vienotais viedoklis par to, ka atsevišķos, tiešām īpašos un ekskluzīvos gadījumos ir jāparedz iespēja noteikt bargāku sodu par maksimāli atzīto robežu. Neskatoties uz to, ka nākošie Krimināllikuma apjomīgie grozījumi skars arī normatīvā akta 35.panta otro daļu, t.i. soda mērķi, valsts represīvā funkcija Krimināllikumā netiek izslēgta. Grozījumos paredzēts, ka soda mērķis ir:

- 1) aizsargāt sabiedrības drošību;

⁹³ Kriminālsodu politikas koncepcija. Apstiprināta ar 2009.gada 9.janvāra Latvijas Republikas Ministru kabineta rīkojumu Nr.6. Pieejams: <http://polsis.mk.gov.lv/LoadAtt/file36425.doc>, [atsauce 02.09.2010].

- 2) atjaunot taisnīgumu;
- 3) vainīgo personu sodīt par izdarīto noziedzīgo nodarījumu (teksta daļas izcēlums – autores);
- 4) resocializēt sodīto personu;
- 5) panākt, lai notiesātais un citas personas pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas⁹⁴.

Kā jau vairākkārtīgi norādīts iepriekš, soda mērķis nav panākams, respektējot un ievērojot tikai vienas puses intereses. Pēc darba autores uzskata, apsūdzēto personu tiesības un intereses vienmēr tiek vērtētas augstāk par cietušā tiesībām un interesēm. Tomēr cietušajam ir tiesības. Viņam ir tiesības pieprasīt un saņemt krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu un, autoresprāt, ir gadījumi, kad šāds noregulējums nav panākams ar pašlaik spēkā esošajiem sodiem. Var jau oponentēt un piesaukt argumentus, ka vainīgā persona ir nepilngadīga, dzīves nenobriedusi, u.t.t., tomēr cietušā zaudējumu un pārdzīvojumus tas nemazina.

Nav jābaidās no šādas ekskluzīvas tiesības nostiprināšanas likumā, jo tiesas pašmērķis nav sodīt ar nepamatoti augstu sodu gadījumos, kad tam nav pamata un tas nav nepieciešams. Atgriežoties pie statistikas, var secināt, ka laikā, kad šāda iespēja pastāvēja, tie bija atsevišķi gadījumi (vidēji 3 – 4 gadā visā valstī), kad sods pārsniedza 10 gadu termiņu. Vienlaikus jāatzīst, ka šāda veida soda un apmēra noteikšanai šajās krimināllietās bija objektīvs pamats.

Summējot minēto, jāsecina, ka sniegt viennozīmīgu atbildi par to, vai nepilngadīgajiem piemērojamā kriminālsoda – brīvības atņemšanas humanizācija ir ieguvums vai zaudējums, nemaz nav iespējams. Atsevišķās pozīcijās tas bija nepieciešams, savukārt vēl citas, būtu bijis taisnīgāk atstāt negrozītas. Vai tas dos taustāmu labumu nepilngadīgo noziedzības mazināšanā, rādīs laiks, tomēr jau šobrīd darba autore ir gatava formulēt darba izstrādes gaitā gūtos secinājumus un sniegt kopsavilkumu savam pētījumam, pozicionējot, autoresprāt, redzamākos trūkumus, nepilnības, vienlaikus piedāvājot to risinājumu teorētiskā aspektā. Par to visu, darba kopsavilkumā, taču darba turpinājumā autore, palielinot darba vispusīgumu, vēlās sīkāk izpētīt atsevišķu valstu normatīvo bāzi, kas tieši reglamentē nepilngadīgo kriminālatbildības un sodu piemērošanas īpatnības.

⁹⁴ Likumprojekts „Grozījumi Krimināllikumā”. Pieejams: <http://www.mk.gov.lv/lv/mk/tap/>, [18.10.2010].

4. NEPILNGADĪGAJIEM PIEMĒROJAMĀ BRĪVĪBAS ATŅEMŠANAS SODA NOTEIKŠANAS REGLAMENTĀCIJA ĀRVALSTU TIESĪBU AKTOS

1989.gada 20.novembra Konvencija par bērna tiesībām starptautiskā līmenī atzīst, ka par bērnu tiek uzskatīta ikviens cilvēkbūtne līdz 18 gadu vecuma sasniegšanai, ja saskaņā ar likumu, kas piemērojams attiecīgam bērnam, viņš nekļūst pilngadīgs agrāk⁹⁵, tomēr būtiskāks, izstrādājamā darba kontekstā, ir konvencijas 37.panta regulējums. Starptautiskais akts reglamentē dalībvalstīm nodrošināt, lai:

- 1) neviens bērns netiktu pakļauts spīdzināšanai vai citiem nežēlīgiem, necilvēcīgiem vai cieņu pazemojošiem apiešanās vai soda veidiem. Ne nāves sodu, ne mūža ieslodzījumu cietumā, neparedzot atbrīvošanas iespēju, nevar piespriest par noziegumiem, ko izdarījušas personas, kas jaunākas par 18 gadiem;
- 2) nevienam bērnam netiktu atņemta brīvība nelikumīgā vai patvaļīgā veidā. Bērna apcietināšana, aizturēšana vai ieslodzījums cietumā izdarāmi saskaņā ar likumu un piemērojami tikai kā galējais līdzeklis un uz iespējami īsāku attiecīgo laika periodu;
- 3) katram bērnam, kam atņemta brīvība, tiktu nodrošināta humāna apiešanās un viņa personības neatņemamās pašcieņas respektēšana, ievērojot viņa vecuma personu vajadzības;
- 4) ikvienam bērnam, kam atņemta brīvība, būtu tiesības nekavējoties saņemt tiesisko un citu atbilstošu palīdzību, kā arī tiesības savas brīvības atņemšanas likumīgumu apstrīdēt tiesā vai citā kompetentā, neatkarīgā un objektīvā orgānā un tiesības uz to, lai minētie orgāni nekavējoties pieņemtu lēmumu attiecībā uz jebkuru šādu procesuālo darbību.

Par to, vai šīs starptautiskās atziņas ir guvušas atzīšanu un nostiprināšanu nacionālajā likumdošanā, nedaudz un koncentrēti darba turpinājumā.

Izstrādājot šo darba nodaļu, darba autore iepazīs ar ievērojamu skaitu valstu krimināltiesību bāzi, nepilngadīgo kriminālatbildības un, konkrēti, brīvības atņemšanas soda piemērošanas nepilngadīgajiem specifiku, pēc kā nonāca pie atziņas, ka šī sfēra ir ļoti dažāda gan nepilngadības izpratnes, gan arī kriminālatbildības regulējuma ziņā. Pārsvarā gadījumos nepilngadīgo kriminālatbildības institūts tiek atrunāts pašā kriminālkodeksā, tomēr ir valstis, kur šis jautājumus regulē atsevišķs likums, piemēram, Vācijas Federatīvajā Republikā – likums par tiesvedību nepilngadīgo lietās.

⁹⁵ Konvencija par bērna tiesībām: starptautiska konvencija. *nav publicēts*. Pieejams: <http://pro.nais.lv/naiser/text.cfm?Key=0240111989112032769> [atsauce 18.10.2010].

Arī pats regulējums, kā kvantitātes, tā arī kvalitātes ziņā ir ļoti diferencēts šo valstu starpā. Atsevišķās valstīs, piemēram, Šveicē, kuras likums tiks sīkāk apskatīts darba turpinājumā, regulējums ir apskaužami izvērsts un aptverošs, uz ko, autoresprāt, būtu jātiecas arī mūsu Latvijas Republikas likumdevējam, savukārt citās valstīs likumdevējs ir aprobežojies ar kriminālatbildības vecuma noteikšanu un vispārīgām frāzēm par kriminālatbildības un soda īpašas izvērtēšanas nepieciešamību.

Valstu izvēle, kuru normatīvo bāzi daļā par nepilngadīgo kriminālatbildību un brīvības atņemšanas sodu noteikšanu autore apskatīs sīkāk, nav nejauša. Pirmkārt, autore gribēja izzināt mūsu tuvāko kaimiņu, gan ģeogrāfiski, gan mentāli, Lietuvas Republikas un Igaunijas Republikas pieredzi; tāpat sīkāk autore analizēs ģeogrāfiski tuvās Krievijas Federācijas regulējumu, jo, ņemot vērā agrāko „kopējo likumdošanu”, autore vēlētos apskatīt, kā šīs valsts, kuru, vēsturiskā aspektā, nosaukt par tiesisku bija visai problemātiski, likumdošana ir mainījusies mūsdienās. Kā jau tika pieminēts, Šveices kriminālkodeksa atziņas tiks vērtētas to daudzpusīgumu un pamatīgā regulējuma dēļ, Anglijas, pamatojoties uz atšķirīgo tiesību saimi, savukārt Turcijas un Irānas Islāma Republikas krimināllikumu nostādnes – to netipiskuma un zināmas „eksotikas” dēļ.

4.1. Brīvības atņemšanas soda piemērošana nepilngadīgajiem Lietuvas Republikā

Lietuvas Republikā, līdzīgi turpinājumā apskatītajiem Igaunijas Republikas un Krievijas Federācijas krimināltiesību aktiem, Kriminālkodekss nosaka atšķirīgu kriminālatbildības vecuma robežu, ņemot vērā izdarītos noziedzīgos nodarījumus. Saskaņā ar Lietuvas Republikas Kriminālkodeksa 13.pantu, pie kriminālatbildības var saukt personu, kura uz kriminālpārkāpuma vai nozieguma izdarīšanas brīdi ir sasniegusi 16 gadu vecumu; gadījumos, kad persona ir izdarījusi slepkavību, smagu miesas bojājumu, izvarošanu, seksuālu vardarbību, zādzību, laupīšanu, izspiešanu, mantas bojāšanu vai iznīcināšanu, municijas, ieroču, sprāgstvielu, narkotisko vai psihotropo vielu nolaupīšanu, kā arī transportlīdzekļu vai sakaru līdzekļu bojāšanu, viņa par krimināltiesību subjektu ir atzīstama jau sasniedzot 14 gadu vecumu.⁹⁶

Izvērtējot kriminālatbildības apjomu, papildus kodeksā noteiktajām vispārīgajām prasībām, attiecībā pret nepilngadīgajiem jāņem vērā arī:

⁹⁶ Уголовный кодекс Литовской Республики. Pieejams: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243887&subID=100107735,100107737,100107741,100108029#text>, [atsauce 05.08.2010].

- 1) atbildības līmeņa sabalansētība nepilngadīgā vecumam un sociālajam briedumam,
- 2) iespēja samazināt brīvības atņemšanas soda piemērošanu, priekšroku dodot audzinoša rakstura pasākumiem,
- 3) iespēja palīdzēt nepilngadīgajam izmainīt viņa dzīves veidu un uzvedību, par pamatu ņemot soda sabalansētību ar nepilngadīgā personību, audzināšanu, iespējām viņu atturēt no jauna noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas un
- 4) iespējas atturēt nepilngadīgo personu no jaunu noziedzīgo nodarījumu izdarīšanas.

Iepriekš minētie nosacījumi, kā arī kodeksā noteiktie ierobežojumi soda noteikšanā, ir piemērojami personām, kuras nav sasniegušas 18 gadu vecumu. Tomēr atsevišķos gadījumos, kad tiesa, ņemot vērā izdarītā noziedzīgā nodarījuma raksturu, motīvus un citus lietas apstākļus, bet nepieciešamības gadījumā – speciālista paskaidrojumus vai slēdzienu, nonāk pie secinājuma, ka konkrētās personas sociālā brieduma līmenis atbilst nepilngadīgajam, tā var minētos nosacījumus piemērot arī personām no 18 līdz 21 gada vecumam.

Ja runā par sodiem, tad saskaņā ar Lietuvas Republikas Kriminālkodeksa 90.panta nosacījumiem, nepilngadīgajiem var piemērot obligātos darbus, naudas sodu, arestu un brīvības atņemšanu uz noteiktu laiku. Arestu nepilngadīgajam var noteikt robežās no 5 līdz 45 diennaktīm, savukārt brīvības atņemšanas soda termiņš nevar pārsniegt 10 gadu robežu. Nosakot sodu, papildus jāņem vērā:

- 1) nepilngadīgā dzīves un audzināšanas apstākļus,
- 2) veselības stāvokli un nepilngadīgā sociālo briedumu,
- 3) iepriekš piemērotos sodus un to efektivitāti,
- 4) nepilngadīgā uzvedību pēc nozieguma izdarīšanas.

Brīvības atņemšana uz noteiktu laiku, saskaņā ar kodeksa 91.panta trešās daļas nosacījumiem, nepilngadīgajam piemēro vien gadījumos, kad ir pamats uzskatīt, ka citi soda veidi ir nepietiekami, lai mainītu nepilngadīgā noziedzīgās noslieces, vai arī gadījumos, kad nepilngadīgais ir izdarījis smagu vai sevišķi smagu noziegumu. Tāpat kā Krievijas Federācijas Kriminālkodeksā, arī Lietuvas Republikas tiesību akts piešķir tiesai tiesības konkrētajā pantā noteikto minimālo soda sankciju samazināt uz pusi.

Visbeidzot, analogi Latvijas Republikā nu jau spēku zaudējušam kriminālkodeksam, Lietuvas Republikā arī šobrīd ir paredzēta iespēja atlikt soda izpildi uz noteiktu laiku. Gadījumos, kad tiesai rodas pārliecība, ka soda mērķis tiks sasniegts arī bez reālas soda izciešanas, tā var notiesātajam noteiktā naudas soda, aresta vai par tīša noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu noteiktā brīvības atņemšanas soda līdz 4 gadiem, kā arī soda par noziedzīgajiem nodarījumiem aiz neuzmanības izpildi atlikt uz laiku no 1 līdz 3 gadiem. Šajos gadījumos

tiesa nosaka vienu vai vairākus audzinoša rakstura ietekmēšanas līdzekļus, izņemot ievietošanu speciālā audzināšanas iestādē.

4.2. Brīvības atņemšanas soda piemērošana nepilngadīgajiem Igaunijas Republikā

Saskaņā ar Igaunijas Republikā šobrīd spēkā esošo Sodu (Penitenciāro) kodeksu, kriminālatbildības vecums (deliktspēja) iestājas no 14 gadu vecuma (33.pants). Maksimālais, nepilngadīgajiem piemērojamais brīvības atņemšanas soda termiņš nedrīkst pārsniegt 10 gadus (Sodu kodeksa 45.pants)⁹⁷.

Jāatzīst, ka šie nosacījumi ir arī izsmēloši daļā, kas skar brīvības atņemšanas piemērošanas specifiku nepilngadīgajiem. Salīdzinoši nesen, līdz 2002.gada 1.septembrim, kad stājās spēkā iepriekš minētais normatīvais akts, Igaunijas Republikā pie kriminālatbildības bija saucamas personas, kuras noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas brīdī bija sasniegušas 15 gadu vecumu, savukārt 13 līdz 15 gadus vecumu sasniegušās personas bija saucamas pie kriminālatbildības par sevišķi smagu noziegumu izdarīšanu – par slepkavību, smagu miesas bojājumu, izvarošanu, seksuālu vardarbību, zādzību, laupīšanu, izspiešanu, u.t.t. (10.pants)⁹⁸.

Konkrēti brīvības atņemšanas soda piemērošanu nepilngadīgajiem reglamentēja kodeksa 23.pants, paredzot, ka nepilngadīgajam, kurš nav sasniedzis 18 gadu vecumu, brīvības atņemšanas soda termiņš nedrīkstēja pārsniegt 8 gadu termiņu, kuru viņš izcieta jauniešu cietumā. Arī arests (23.²pants), kurš vispārīgā kārtībā tika noteikts uz laiku līdz 3 mēnešiem, attiecībā uz nepilngadīgajiem nevarēja pārsniegt 1 mēnesi.

4.3. Brīvības atņemšanas soda piemērošana nepilngadīgajiem Krievijas Federācijā

Saskaņā ar Krievijas Federācijas Kriminālkodeksa 20.pantu, pie kriminālatbildības var saukt personu, kura nozieguma izdarīšanas brīdī ir sasniegusi 16 gadu vecumu, tomēr kodeksā ir paredzēti atsevišķi noziegumi, par kuru izdarīšanu personai iestājas kriminālatbildība jau no 14 gadu vecuma. Par tādiem atzīstami slepkavība, smagu un vidēji smagu miesas bojājumu

⁹⁷ Krastiņš U., Liholaja V., Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. – Rīga: Tiesu namu aģentūra., 2004., 27., 95.lpp.

⁹⁸ Уголовный кодекс Эстонской Республики. Pieejams: <http://www.crime.vl.ru/index.php?p=1332&more=1&c=1&tb=1&pb=1#more1332>, [atsauce 05.08.2010].

nodaršana, cilvēka nolaupšana, izvarošana, laupšana, izspiešana, mantas bojāšana un huligānisms pastipriņošos apstākļos, ķīlnieku sagrābšana, ieroču un narkotisko vielu izspiešana vai nolaupšana, nepatiess ziņojums par terora aktu, u.c.. Bez tam, minētā panta trešā daļa paredz iespēju sešpadsmit vai, attiecīgi, četrpadsmit gadu vecumu sasniegušai personai tikt atbrīvotai no kriminālatbildības, ja viņa ir atpalikusi psihiskajā attīstībā un šī atpalcība nav saistīta ar psihisku saslimšanu.⁹⁹

Pretēji mūsu valsts Krimināllikuma normām, saskaņā ar kodeksa 61.panta pirmās daļas a) punktu, Krievijas Federācijā nepilngadība ir atzīta par apstākli, kas mīkstina atbildību.

Saskaņā ar Krievijas Federācijas Kriminālkodeksa 88.panta nosacījumiem, nepilngadīgajiem ir piemērojami sekojoši soda veidi:

- 1) soda nauda,
- 2) aizliegums nodarboties ar zināma veida uzņēmējdarbību,
- 3) obligātais darbs,
- 4) labošanas darbs,
- 5) brīvības ierobežošana un
- 6) brīvības atņemšana uz noteiktu laiku.

Konkretizējot šī normatīvā akta izpēti līdz brīvības atņemšanas soda noteikšanas kritērijiem, autore atzīmē, ka attiecībā uz personām, kuras uz nozieguma izdarīšanas brīdi nav sasniegušas sešpadsmit gadu vecumu, tas nevar būt ilgāks par 6 gadiem. Ja iepriekšminēto personu kategorija ir izdarījušas sevišķi smagu noziegumu, kā arī pārējiem nepilngadīgajiem brīvības atņemšanas soda termiņš nevar pārsniegt 10 gadus un izciešams labošanās kolonijās.

Gadījumos, kad nepilngadīgā persona ir izdarījusi smagu vai sevišķi smagu noziegumu, nosakot sodu, konkrētajā pantā paredzētā soda zemākā robeža samazināma uz pusi.

Krievijas Federācijas Kriminālkodekss, pretēji Krimināllikumā reglamentētajam, pieļauj atkārtotu nosacītas notiesāšanas noteikšanu, ja iepriekšējā spriedumā noteiktajā pārbaudes laikā jaunu noziegumu ir izdarījis nepilngadīgais. Šādā gadījumā nosakāms jauns pārbaudes laiks.

Autoresprāt, īpaši akcentējamas kodeksa prasības tam, lai, nosakot sodu nepilngadīgajam, papildus vispārēji izvērtējamiem apstākļiem, vēl tiktu vērtēti arī nepilngadīgās personas dzīves un audzināšanas apstākļi, psihiskās attīstības līmenis, kā arī gados vecāku personu ietekme uz nepilngadīgo.

⁹⁹ Уголовный кодекс РФ. Pieejams: http://ozpp.ru/zknd/ugol/ugol_2507.html, [atsauce 05.08.2010].

Tāpat, kā pozitīvs līdzeklis soda izpildes optimizēšanai, arī Latvijas Republikā būtu jānostiprina likumā un turpmāk jāpiemēro praksē nosacījums, kas jau ir nostiprināts Krievijas Federācijas Kriminālkodeksa 88.panta septītajā daļā – tiesām ir jāpiešķir tiesības dot sodu izpildošajām institūcijām atsevišķus norādījumus par attieksmi pret nepilngadīgo notiesāto, ņemot vērā viņa personas īpašības (piemēram, nepilngadīgā ietekmējamību no citām personām, uzmanības akcentēšanu uz mācībām, nodarbinātību, u.c.)¹⁰⁰.

Atšķirīgi, ar mūsu valsts Krimināllikuma, nosacījumi ietverti arī Krievijas Federācijas Kriminālkodeksa 94. un 95.pantā. Noteikts, ka kodeksā noteiktie noilguma vispārīgie termiņi, atbrīvojot nepilngadīgos no kriminālatbildības, ir samazināmi uz pusi. Tāpat kodeksa nosacījumi nosaka no vispārīgiem diferencētus sodāmības dzēšanas termiņus, ja noziegumu ir izdarījis nepilngadīgais. Tie ir tikai divi – 1 gads, ja nepilngadīgais ir izcietis sodu par neliela vai vidēji smaga nozieguma izdarīšanu un 3 gadi par smaga vai sevišķi smaga nozieguma izdarīšanu.

Visbeidzot, mūsu valsts Krimināllikuma Vispārīgai daļai netipiski nosacījumi ir fiksēti Krievijas Federācijas Kriminālkodeksa 96.pantā, kas paredz tiesas kompetenci iepriekš minētos nosacījumus piemērot arī personām no 18 līdz 20 gadiem, ja tā konstatē īpašus nosacījumus (piemēram, psihiskas, psiholoģiskas, intelektuālās, fiziskās attīstības atpalcība) un noziedzīgā nodarījuma raksturu.

4.4. Brīvības atņemšanas soda piemērošana nepilngadīgajiem Šveicē

Pirms uzsākt Šveices Kriminālkodeksa analīzi, autore vēlētos pozitīvi atzīmēt šajā tiesību aktā ietvertā regulējuma daudzpusīgumu apskatāmajā jautājumā. Analogiski mūsu valsts Krimināllikuma VII nodaļai, arī Šveices krimināltiesību aktā ir atsevišķa nodaļa, veltīta nepilngadīgo kriminālatbildības īpatnībām, tomēr, pretēji mūsu Krimināllikuma nodaļai ar trim pantiem, Šveices Kriminālkodeksā šis regulējums iekļauts trīs nodaļās ar 25 pantiem¹⁰¹.

Saskaņā ar Šveices Kriminālkodeksu, nepilngadīgie šajā valstī, krimināltiesiskā aspektā, tiek iedalīti trijās grupās: bērni, pusaudži un jaunieši un, attiecīgi, katras grupas atsevišķam regulējumam, kodeksā ir izveidota atsevišķa nodaļa.

Saskaņā ar kodeksa 82.pantu, bērns līdz 7 gadu vecumam netiek nekādā veidā saukts pie kriminālatbildības par kodeksā noteiktā nodarījuma izdarīšanu, savukārt bērniem vecumā

¹⁰⁰ Наумов А.В. Российское уголовное право. Курс лекций: в 3 т. Т. 1. Общая часть – 4-е изд., перераб. и доп. – Москва: Волтерс Клувер, 2007. с. 647.

¹⁰¹ Уголовный кодекс Швейцарии / Научное редактирование, предисловие и перевод с немецкого канд. юрид. наук А. В. Серебренниковой. – Санкт-Петербург.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2002. – с. 136. – 155.

no 7 līdz 15 gadiem var tikt piemēroti ietekmēšanas līdzekļi, kas mūsu valsts likuma izpratnē tiktu definēti kā audzinoša rakstura piespiedu līdzekļi.

Par pusaudžiem, saskaņā ar Šveices Kriminālkodeksa 89.pantu, atzīstamas personas, vecumā no 15 līdz 18 gadiem.

Ja pusaudzis tiek atzīts par īpaši sabojātu (кр. – особо испорчен) vai viņš ir izdarījis noziegumu vai smagu pārkāpumu, vai arī viņš ir atzīts par grūti audzināmu, tad attiecībā pret viņu var pieņemt lēmumu par nosūtīšanu uz pāraudzināšanas namu uz 2 gadiem vai ilgāku laiku. Ja iepriekšminētie audzinoša rakstura pasākumi ir nepietiekoši un nepilngadīgajam ir nepieciešama īpaša uzraudzība, tad sodu piemērojusi institūcija var piemērot piespiedu darbu, soda naudu vai brīvības atņemšanu no 1 dienas līdz 1 gadam.

Ja nepilngadīgais ir izcietis 2/3 no soda, bet ne mazāk kā 1 mēnesi, tad sodu izpildošā iestāde (teksta daļas izcēlums – autores), uzklāusot iestādes vadītāju, var noteikt pārējās soda daļas nosacītu izciešanu, nosakot pārbaudes laiku no 6 mēnešiem līdz 3 gadiem. Ja šādā veidā no soda reālas izciešanas atbrīvotā persona nepilda viņai uzliktos pienākumus, tad tā pati iestāde šādu atbrīvošanas lēmumu var arī atcelt.

Saskaņā ar normatīvā akta 100.pantu, attiecībā pret jauniešiem, tas ir, personām no 18 līdz 25 gadiem, darbojas vispārīgie nosacījumi par soda noteikšanu, tomēr, nepieciešamības gadījumā, tiesnesis var ievākt ziņas par personas uzvedību, viņa audzināšanas un dzīves apstākļiem, kā arī informāciju par viņa fizisko un garīgo stāvokli, kā arī to, vai jauniešis pakļaujas audzinoša rakstura pasākumiem. Ja tiesa no iegūtās informācijas secina, ka jauniešim ir būtiski audzināšanas defekti vai viņam kas draud, vai arī viņš ir bezpajumtnieks vai izvairās no darba un viņa noziedzīgā rīcība ir saistīta ar šiem defektiem, tā arī šai vecuma grupai var noteikt audzinoša rakstura piespiedu līdzekļus. Ja minētais jauniešis pieļauj disciplīnas pārkāpumus vai atsakās pakļauties audzinoša rakstura pasākumiem, viņš var tikt nodots šo pasākumu realizēšanai brīvības atņemšanas iestādei, savukārt, ja jaunieša uzvedība uzlabojas, viņš var tikt atgriezts pāraudzināšanas iestādē.

2.5. Brīvības atņemšanas soda piemērošana nepilngadīgajiem Anglijā

Nepilngadība angļu tiesībās parasti tiek saistīta ar gribas neesamību, kas var būt atzīts pat par iemeslu kriminālatbildības izslēgšanai.

Kriminālā normatīvā bāze Anglijā izšķir 3 nepilngadīgo grupas:

- 1) mazgadīgie bērni vecumā līdz 10 gadiem;
- 2) bērni vecumā no 10 līdz 14 gadiem;

3) pusaudži vecumā no 14 līdz 18 gadiem (nosakot sodu šai grupai tiek pielīdzināti arī jaunieši no 18 līdz 21 gadam)¹⁰².

Nemot vērā anglo - sakšu tiesību sistēmas īpatnības, mūsdienās Anglijā normas, kas reglamentē nepilngadīgo sodīšanas specifiku, sastopamas vairākos statūtos, t.sk., likumā par maģistrātu tiesām (1980.g.), likumos par kriminālo justīciju (1982.g., 1988.g. un 1991.g.) u.t.t., kuros tika nostiprināti nepilngadīgo sodīšanas kopējie principi.

Pirmais likums, kurā noteica principu, saskaņā ar kuru attiecībā pret nepilngadīgajiem ir jāpiemēro atšķirīgi no pilngadīgajiem, sodu noteikšanas paņēmieni, bija 1908.gada likums par bērniem jeb Bērnu Harta (Детская Хартия). Tajā pašā gadā izdots likums par noziegumu novēršanu paredzēja, ka noziedznieks vecumā no 16 līdz 21 gadam, kurš notiesāts par noziegumu, sods, par kuru ir brīvības atņemšana, varēja tikt nosūtīts pāraudzināšanai uz laiku līdz 3 gadiem uz slēgta tipa labošanas iestādi.

Laika gaitā likumi, kuri noteica nepilngadīgo sodīšanas principus, tika pakļauti pamatīgām izmaiņām. 1982.gada likums par kriminālo justīciju atcēla iepriekš pastāvējušo fiziski un morāli smago pāraudzināšanu un deklarēja kopējos principus nepilngadīgo sodīšanai, saskaņā ar kuriem tiesai nebūtu jāpiemēro 21 gada vecumu nerasniegušai personai brīvības atņemšanas sodu. Ja nu tomēr tiesa uzskatīja par nepieciešamu noteikt personas brīvību ierobežojošu sodu, tad tas attaisnojams tikai ar sabiedrības aizsardzības nepieciešamību, nozieguma smagumu, kā arī ar to, ka ar brīvības ierobežošanu nesaistīta soda piemērošana konkrētajā gadījumā ir neattaisnojama. Šādā gadījumā attiecībā pret nepilngadīgo varēja piemērot ievietošanu jauniešu aizturēšanas vai brīvības atņemšanas centros, pie kam gadījumos, kad tika izdarīts smags noziegums un pēc tiesas ieskata cits soda veids nav adekvāts – varēja tikt piemērots mūža ieslodzījums.

Bez tam, ar 1994.gada likumu par kriminālo justīciju un publisko kārtību, tiesām tika piešķirtas tiesības 12 līdz 15 gadus vecus nepilngadīgos nosūtīt uz slēgtām pāraudzināšanas iestādēm, ja viņi izdarīja noziegumu, par kuru pilngadīgām personām tiktu piemērota brīvības atņemšana. Šāda tipa iestādēs nepilngadīgie apgūst darba iemaņas, mācās un gatavojas atbrīvošanai¹⁰³.

Iekšlietu ministrs Anglijā ir tiesīgs atbrīvot notiesāto nepilngadīgo pirms termiņa – ja noteiktais soda apmērs ir 8 līdz 18 mēneši, tad nepilngadīgais var tikt atbrīvots vienu mēnesi pirms puses termiņa izciešanas, savukārt, ja noteiktais sods pārsniedz 18 mēnešus - apsūdzētais var tikt atbrīvots 2 mēnešus pirms termiņa puses izciešanas.

¹⁰² Уголовное право зарубежных стран. Общая и особенная части: учебник / под ред. И.Д. Козочкина. – 3-е изд., перераб. и доп. – Москва.: Волтерс Клувер, 2010. с. 36.

¹⁰³ Ibid. С.104.

Kas attiecas uz iespēju bīstamiem nepilngadīgajiem noziedzniekiem piemērot pagarināto brīvības atņemšanu sabiedrības interesēs, tad tā pastāv, tomēr angļu juristi uzskata, ka tā ir piemērojama tikai īpašos gadījumos.

Jāatzīmē, ka saskaņā ar 2000.gada likumu par krimināltiesu kompetenci (soda noteikšana) joprojām Anglijas tiesībās ir saglabāta iespēja attiecībā pret 21 gadu vecumu nerasniegušu nepilngadīgo, kas izdarījis slepkavību vai citu smagu noziegumu piemērot mūža ieslodzījumu līdz brīdim, kamēr „Viņas Augstība Karaliene to uzskatīs par nepieciešamu”¹⁰⁴.

Tomēr arī visnotaļ konservatīvajā Anglijas normatīvajā bāzē ir vērojamas liberālas izmaiņas prasībās par nepilngadīgo sodīšanu.

Soda politika parāda, ka nepilngadīgajiem brīvības atņemšanas soda vietā var tikt noteikti alternatīvi soda veidi, kas ļauj viņiem palikt brīvībā. Šajā gadījumā, analogi mūsu valsts Krimināllikuma 55.panta sestās daļas nosacījumiem, nepilngadīgajiem tiek uzlikti atsevišķi pienākumi un ierobežojumi:

- 1) liegums apmeklēt noteiktu vietu,
- 2) zināmas nodarbošanās aizliegums, vai tieši pretēji, pienākums to veikt uz laiku līdz 90 dienām;
- 3) pienākums veikt sabiedrisko darbu no 40 līdz 120 stundām,
- 4) liegums atstāt dzīvesvietu noteiktās stundās;
- 5) pienākums ārstēties no psihiskas saslimšanas;
- 6) pienākums ārstēties no alkoholisma;
- 7) pienākums pārbaudīties uz narkotisko vielu lietošanu;
- 8) pienākums pakļauties elektroniskai novērošanai;
- 9) pienākums piedalīties izglītojošās programmās¹⁰⁵.

4.5. Brīvības atņemšanas soda piemērošana nepilngadīgajiem Turcijā

Personas, kuras noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī nav sasniegušas 11 gadu vecumu, netiek sauktas pie kriminālatbildības un sodītas – tā nosaka Turcijas Kriminālkodeksa 53.pants. Personas no 11 līdz 15 gadu vecumam netiek sauktas pie kriminālatbildības, ja tās ir atzītas par rīcībnespējīgām; parējās šī vecuma grupas personas tiek

¹⁰⁴ Уголовное право зарубежных стран. Общая и особенная части: учебник / под ред. И.Д. Козочкина. – 3-е изд., перераб. и доп. – Москва: Волтерс Клувер, 2010. с. 104.

¹⁰⁵ Ibid. С.106.

nodotas vecāku aizgādībā, paredzot 200 liru lielu sodu, ja nepilngadīgais atkārtoti izdarīs noziegumu¹⁰⁶.

Ja bērns (11– 14 gadus vecs) ir rīkojies apzinoties, ka viņa rīcība ir noziegums, tad sods par šo nodarījumu tiek samazināts sekojošā veidā (Kriminālkodeksa 54.pants):

- 1) nāves soda vietā tiek noteikts ieslodzījums uz termiņu, ne mazāku par 15 gadiem, savukārt mūža ieslodzīja vietā – ieslodzījums uz termiņu ne mazāku par 10 gadiem;
- 2) pārējie sodi tiek samazināti uz pusi. Smagais ieslodzījums (kr. – тяжкое заключение) tiek aizstāts ar ieslodzījumu. Tomēr jāņem vērā, ka sods par katru noziegumu nevar pārsniegt 7 gadu robežu.

Brīvības atņemšanas sods tiek izciests labošanas iestādē, ja vainīgais soda izciešanas sākumā nav sasniedzis 18 gadu vecumu. Minētās sodāmības neveido recidīvu.

Atšķirīga sodu noteikšanas kārtība ir nepilngadīgajiem vecuma grupā no 15 līdz 18 gadiem (Kriminālkodeksa 55.pants). Sodi ir ievērojami bargāki. Šai vecuma grupai sodi tiek noteikti sekojoši:

- 1) nāves soda vietā tiek noteikts ieslodzījums uz laiku, ne mazāku par 20 gadiem;
- 2) smagā mūža ieslodzījuma vietā tiek noteikts smagais ieslodzījums uz laiku no 15 līdz 20 gadiem;
- 3) pārējie sodi tiek samazināti par vienu trešdaļu. Tomēr jāņem vērā, ka sods par katru noziegumu nevar pārsniegt 14 gadu robežu.

Savdabīgi, salīdzinošā aspektā ar mūsu valsts normatīvo bāzi, tai pat laikā, diezgan bieži piemēroti Islāma valstīs, ir arī Turcijas Kriminālkodeksa nosacījumi par soda mīkstināšanu kurlmēmām personām, tomēr sīkāk tas komentēts netiks, ņemot vērā darba tematiku.

4.6. Brīvības atņemšanas soda piemērošana nepilngadīgajiem Irānas Islāma Republikā

Irānas Islāma Republikas kriminālkodekss atsevišķi nediferencē soda apmērus, atkarībā no apsūdzētā vecuma, tomēr, autoresprāt, varētu būt interesantas vairākas likumā iestrādātas normas, kuras mūsu valsts iedzīvotāju mentalitātei varētu likties pat dīvainas.

¹⁰⁶Уголовный кодекс Турции. Pieejams: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242102&subID=100099623,100099624,100100213,100100294#tex>, [atsauce 05.08.2010].

Saskaņā ar kodeksa 49.pantu, mazgadīgie netiek pakļauti kriminālatbildībai, tomēr, ja pastāv nepieciešamība attiecīgā bērna fiziskā sodīšanā (кр. – телесное наказание), tai jābūt mērķtiecīgai un nedrīkst pārsniegt ierastos apmērus¹⁰⁷.

Par mazgadīgām personas tiek atzītas saskaņā ar reliģijas likumiem (krimināltiesību aktā vecums konkretizēts netiek).

Kriminālkodeksa 50.pants nosaka, ja pilngadību nenasniegusi persona ir izdarījusi slepkavību vai nodarījusi miesas bojājumus, tad atbildība par šiem noziegumiem tiek uzlikta viņu galvotājiem (tuvuim vīriešu dzimtes radniekiem). Par nodarīto mantisko kaitējumu atbildīgs ir pats nepilngadīgais. Kaitējuma atlīdzināšana tiek realizēta no paša bērna īpašuma un to veic viņa pārstāvji (tuvākais vīriešu līnijas vīriešu kārtas radnieks (кр. – ближайший родственник мужского пола по мужской линии)).

Sniedzot apkopojumu un savu vērtējumu iepriekš apskatītajiem valstu regulējumiem, autore vēlētos atzīmēt, ka mūsu valsts Krimināllikuma regulējums ir visnotaļ saprotams un strukturēti sakārtots. Protams, var vēlēties tik izvērstu regulējumu, kādu satur, piemēram, apskatītais Šveices krimināltiesību akts, tomēr, kā jau autore minēja, arī pašreizējais regulējums ir pietiekoši izvērsts, salīdzinot, piemēram, ar Igaunijas Republikas normatīvo aktu.

Kopumā ņemot, secināms, ka kriminālatbildības vecums, pamatā, iestājas no 14 gadu vecuma. Daudzās valstīs, pretēji Latvijas Republikai, subjektivitātes minimālā vecuma robeža ir diferencēta, atkarībā no izdarītā noziedzīgā nodarījuma veida.

Vispārīgā aspektā, kā pozitīva kopējā tendence, jāatzīmē, ka nepilngadīgo personu, kā īpašu krimināltiesisko attiecību subjektu, atzīst visas apskatītās valstis, par ko liecina šī atšķirīgā pieeja atbildībai, kas ir nostiprināta arī likumā.

Autoresprāt, ir atsevišķi ārvalstu tiesību aktu nosacījumi, kuru pārņemšana Latvijas Republikā būtu lietderīga un sekmēta gan nepilngadīgo resocializāciju, gan mazinātu brīvības atņemšanas soda izciešanas sekas, piemēram, minimālās soda robežas samazināšana, iespēja atkārtoti noteikt nosacītu notiesāšanu, tiesu kompetences paplašināšana, piešķirot tām tiesības norādīt uz soda izciešanas kārtību, kam sīkāk tiks veltīta uzmanība darba kopsavilkumā.

¹⁰⁷ Закон об исламских уголовных наказаниях Исламской Республики Иран / Научное редактирование А. И. Ахани. Предисловие Государственной Думы РФ Ю. Н. Волкwa. Перевод с персидского М.С. Пелевина. – Санкт-Петербург: Издательство «Юридический центр Пресс», 2008. – с. 49.

KOPSVILKUMS

Pētījuma rezultātā autore izvirza aizstāvēšanai sekojošas tēzes:

1. Nolūkā panākt vienveidīgu nepilngadīgo kriminālatbildības institūta izpratni, būtu nepieciešams izstrādāt un Krimināllikumā, papildinot 64.pantu ar otro daļu, nostiprināt tieši nepilngadīgo kriminālatbildības definīciju, īpaši akcentējot tās īpatnības un atšķirības, kas to pozicionē no vispārējās kriminālatbildības - *nepilngadīgas personas piespiedu pienākums atbildēt par izdarītu Krimināllikumā paredzētu noziedzīgu nodarījumu, kas uzlikts valsts vārdā ar tiesas spriedumu vai prokurora priekšrakstu par sodu, iepriekš izvērtējot īpatnības, kas nepilngadīgo atbildību atšķir no vispārējās kriminālatbildības – fiziskās un psihiskās attīstības līmeni, spēju izprast noziedzīgo motīvu, dzīves un audzināšanas apstākļus, ietekmēšanos no pieaugušajiem, citas personības īpatnības (vecums, dzimums, nodarbošanās, iepriekšēja uzvedība, u.c.), un šī atbildība saistīta ar vainīgā personiskās brīvības, atsevišķu tiesību, vai materiāla rakstura ierobežojumiem.*

2. Prokuroriem, uzturot valsts apsūdzību un tiesām, nosakot sodu, praksē būtu daudz nopietnāk jāpēta nepilngadīgo raksturojošā informācija, izejot no apsvērumiem par to, ka ir milzīgas atšķirības attīstībā laika posmā no 14 gadiem līdz pilngadības sasniegšanai. Kā jau tika pieminēts darbā, krievu tiesību speciālisti, komentējot Krievijas Federācijas Kriminālkodeksu, norāda, ka nepilngadīgie vecuma grupā no 14 līdz 15 gadiem ir vairāk pakļauti ietekmei, ļaunām trakuļībām, tai pat laikā viņu darbībās ir mazāk cietsirdības, izdarītie noziegumi ir saistīti ar zādzībām, huligāniskām darbībām, automašīnu aizbraukšanu bez mantkārīga nolūka, u.t.t., savukārt otra grupa, kuru pārstāv nepilngadīgie vecumā no 16 līdz 17 gadiem, ir vairāk organizēti un viņi izdara pārsvarā smagus un sevišķi smagus noziegumus (laupīšanas, izvarošanas, slepkavības)¹⁰⁸.

3. Trešajā tēzē autore, bez sava subjektīvā viedokļa, pauž arī krimināltiesību praktiķu viedokli, kuri ir pilnīgi identiski – ja pastāv izvēles iespēja starp brīvības atņemšanu un alternatīvā soda piemērošanu, tad svaru kausiem visos gadījumos būtu jānosveras par labu pēdējam, tomēr šī izvēle nevar tikt argumentēta tikai un vienīgi ar apsūdzētā nepilngadību. Minētajam apstāklim, kā personību raksturojošam, protams, ir nozīme un tas ir jāņem vērā, izvēloties soda veidu un nosakot tā apmēru, tomēr tas nevar būt vienīgais pamatojums izvēlē. Neadekvāti mīkstu soda veidu un tā apmēru novērtēs vienīgi apsūdzētā puse; cietusī puse un

¹⁰⁸ Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Отв. ред. В. М. Лебедев. – 8-е изд., перераб. и доп. – Москва: Юрайт-Издат, 2008. с. 902.

valsts apsūdzība to uzskatīs par netaisnīgu, kas, labākajā gadījumā būs par iemeslu tā pārsūdzēšanai augstākstāvošai tiesas instancei, bet sliktākajā – radīs cietušajam bezspēcības sajūtu, apsūdzētajam – nesodāmības sajūtu, bet sabiedrībai – nesapratni par taisnīgas tiesas būtību un „mīkstčaulības” iemesliem. Soda adekvātums katrā atsevišķā gadījumā, autoresprāt, ir panākams daudz rūpīgāk un dziļāk izvērtējot vainīgā personību (tas palielinās tiesas viedokļa objektivitāti soda veida un apmēra izvēlē), kā arī nepieciešamība minēto vērtējumu ietvert nolēmumu tekstā (tas palielinās apsūdzētā, cietušā un sabiedrības sapratni par tiesas viedokli un šī viedokļa pamatotību).

4. Šī tēze var likties pat mazliet utopiska un praktiski nerealizējama, tomēr tā ir „sekojusi” autorei visā darba izstrādes gaitā. Autoresprāt, būtu lietderīgi jau alternatīvā, brīvības atņemšanai, soda vai nosacītās notiesāšanas laikā notiesāto, probācijas programmu ietvaros, ar Valsts Probācijas dienesta starpniecību, iepazīstināt ar brīvības atņemšanas ierobežojumiem un izciešanas specifiku pašās ieslodzījuma vietās. Tas varētu būt noorganizēts kā grupu ”ekskursijas” uz kādu no šādām vietām, lekcijas par režīmu, dienas kārtību ieslodzījuma vietā, u.c. ieslodzījuma apstākļiem. Darba autore, ar prakses vadītāja atļauju piedalījās procesuālajās darbībās Centrālcietuma izmeklēšanas kabinetos; tāpat autore kultūras programmas ietvaros ir bijusi „ieslodzīta”, Liepājas karaostas cietumā, un tas ir radījis pietiekami stingru pārlicību par to, ka atkārtoti tur nokļūt nav ne mazākās vēlēsānās. Tādējādi, ja kaut vienam notiesātajam rastos šāda pārlicība pēc iepazīšanās ar ieslodzījuma apstākļiem un tas viņu turpmāk atturētu no noziedzīgo nodarījumu izdarīšanas, tas būtu mazs, bet tomēr reāls solis noziedzības mazināšanā.

5. Autoresprāt, būtu lietderīgi izvērtēt un nostiprināt likumā iespēju atkārtoti noteikt nosacītu notiesāšanu nepilngadīgai personai, kura jaunu noziedzīgo nodarījumu izdarījusi nosacītās notiesāšanas pārbaudes laikā. Minētie nosacījumi, protams, būtu piemērojami pēc rūpīgas jaunā noziedzīgā nodarījuma apstākļu izvērtēšanas, kā arī paša apsūdzētā personības izvērtēšanas. Kā iepriekš tika atzīmēts darbā, šāda veida iespēja jau ir nostiprināta Krievijas Federācijas Kriminālkodeksā.

6. Ja izvērtējot notikuma apstākļus un vainīgā personību, tiesnesis nonāk pie secinājuma, ka krimināltiesiskā taisnīguma un soda mērķa sasniegšanā Temīdas svāri nosveras par labu brīvības atņemšanas soda piemērošanai, tad soda termiņam ir jābūt adekvātam un objektīvam. Reālas brīvības atņemšanas soda piemērošana zemākajā robežā nevar būt attaisnojuma tikai ar to, ka apsūdzētais ir nepilngadīgs. Autore vēlē uzsvērt, ka humānisms nenozīmē nepamatotu mīkstsirdību pret apsūdzēto; humānisms ir kompromisa meklēšana starp cietušā interešu aizskārumu un apsūdzētajam nosakāmā soda veidu un

apmēru, kas vislielākā mērā nodrošinātu pušu intereses un vismazākā mērā aizskartu viņu tiesības un brīvības.

7. Autoresprāt, kā pozitīvs līdzeklis soda izpildes optimizēšanai, arī Latvijas Republikā būtu jānostiprina likumā un turpmāk jāpiemēro praksē nosacījums, kas jau ir paredzēts Krievijas Federācijas Kriminālkodeksa 88.panta septītajā daļā – tiesām ir jāpiešķir tiesības dot sodu izpildošajām institūcijām atsevišķus norādījumus par attieksmi pret nepilngadīgo notiesāto, ņemot vērā viņa personas īpašības. Tiesa varētu vērst sodu izpildošo institūciju uzmanību uz tiem apstākļiem, kurus uzskatītu par labvēlīgiem priekšnoteikumiem nepilngadīgā notiesātā resocializācijā – mācības, intereses, psiholoģiskā palīdzība, nodarbinātība u.t.t..

8. Joprojām Krimināllikuma Sevišķās daļas panti satur sankcijas, kurās minimālā robeža ir ievērojami augsta un kuru pārkāpt var vienīgi, piemērojot Krimināllikuma Vispārīgas daļas panta nosacījumus. Minētā normatīvā akta 49.pants joprojām satur gan vērtējamas, gan arī formālas prasības, lai tiesa varētu piemērot šo pantu. Pie formālām prasībām, kas, autoresprāt, nav atkarīgas no tiesneša gribas un vērtējuma, ir pieskaitāma atbildību pastiprinošo apstākļu neesamība. Attiecībā uz nepilngadīgajiem šī prasība ir liberalizēta un pēc 2009.gada 1.jūlija atbildību pastiprinoša apstākļa esamība neietekmē likuma 49.panta piemērošanu. Tomēr joprojām ir spēkā panta pirmajā daļā ietvertais noteikums par vairāku atbildību mīkstinošu apstākļu konstatēšanas nepieciešamību. Ne brīdi autore nedomā apstrīdēt tiesas kompetenci konstatēt un par tādiem atzīt apstākļus, kuri nav norādīti Krimināllikuma 47.panta pirmajā daļā. Tomēr tas īpaši aktuāli būtu tiesnešiem, kuri negrib nostāties pret saviem principiem un nodarboties ar „izdomu un jaunradi”, atzīstot par atbildību mīkstinošiem tādus apstākļus, par kuriem citās situācijās pat nebūtu iedomājušies. Un tas viss, lai varētu piemērot sodu, kas zemāks par pantā noteikto minimālo robežu. Autoresprāt, šī situācija nerunā par labu soda individualizācijai un faktiski ierobežo tiesnesi viņa pārliecībā, ko varētu grozīt, vismaz daļā par nepilngadīgajiem, ieviešot likuma 65.pantā korekcijas, kas turpmāk nepieprasītu ne vien atbildību pastiprinošo apstākļu neesamību, bet arī vairāku atbildību mīkstinošos apstākļu esamību.

9. Autore uzskata par lietderīgu izdarīt Krimināllikuma 38.panta otrajā daļā grozījumus, paredzot, ka nepilngadīgajiem brīvības atņemšana var tikt noteikta uz laiku jau no viena mēneša, atšķirībā no vispārējiem trim mēnešiem. Šai tēzei var izvirzīt zināmas pretenzijas, argumentējot, ka šādā veidā tiks dublēts cits kriminālsods – arests, tomēr, apzinoties, cik ilgi Latvijas Republikā šis soda veids netiek piemērots un cik ilgi vēl netiks piemērots (grozījumi likuma „Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību” pārejas noteikumos šo termiņu ir pārcēlušī jau uz 2015.gada 1.janvāri). Jāakcentē arī tas, ka

ne visās sankcijās šis soda veids (arests) ir paredzēts kā alternatīvs brīvības atņemšanai, tāpēc argumentu „par”, autoresprāt, ir daudz vairāk. Šobrīd izdarīt attiecīgus grozījumus likumā būtu daudz lietderīgāk un efektīvāk, nekā gaidīt brīdi, kad sāks piemērot arestu. Bez tam, ar pārejas noteikumiem var noregulēt situāciju par attiecīgās normas spēkā esamību līdz brīdim, kad sāks piemērot arestu.

10. Tāpat, autoresprāt, par labu soda individualizēšanai nerunā situācija, kad tiesu ierobežo arī nepilngadīgajiem piemērojamā brīvības atņemšanas soda augstākā robeža, īpaši, par sevišķi smagu noziegumu izdarīšanu. Autore uzskata, ka nevienas personas rīcībā nav argumentēta pamatojuma tam, ka, tiklīdz šī robeža tiktu paaugstināta, tā tiesneši neapdomīgi sāktu piemērot nesamērīgi augstus sodus. Prakse pierāda, ka iepriekš piemērotie brīvības atņemšanas sodi, kuri pārsniedza 10 gadu robežu, tika noteikti tikai retos un īpaši nežēlīgos gadījumos, kad jautājums par soda adekvātumu tika aktualizēts vien daļā par tā mīkstumam arī 10 gadu apmērā. Autoresprāt, likumā ir jānostiprina tiesas kompetence īpašos gadījumos, piemēram, gadījumos, kad Krimināllikuma Sevišķās daļas sankcijā paredzēts mūža ieslodzījums, noteikt augstāku sodu, tādējādi nodrošinot daudzus, vitāli svarīgus soda noteikšanas principus – soda individualizēšana, soda noteikšana pēc tiesas pārliecības, nevis likuma noteiktajiem rāmjiem, bailes no iespējas saņemt arī bargāku sodu, u.t.t. Nodrošinot iepriekš minēto, Krimināllikuma 65.panta 2¹.daļa varētu tikt izteikta sekojošā redakcijā: „Šajā likumā īpaši paredzētos gadījumos, kad brīvības atņemšanu var noteikt uz mūžu (mūža ieslodzījums), brīvības atņemšanas laiks personai, kas izdarījusi noziedzīgo nodarījumu līdz astoņpadsmit gadu vecuma sasniegšanai, nedrīkst pārsniegt 15 gadus”. Pašreiz spēkā esošā 65.panta 2¹. daļa turpmāk būtu uzskatāma par 65.panta 2².daļu.

11. Autoresprāt, būtu nepieciešams noteikt un nostiprināt Krimināllikumā galīgā soda maksimālo robežu pēc noziedzīgo nodarījumu un spriedumu kopības.

12. Konkretizējot iepriekšējo tēzi, būtu nepieciešams likumā nostiprināt galīgā soda maksimālo apmēru pēc noziedzīgo nodarījumu kopības. Autoresprāt, tie būtu desmit gadi, izņemot gadījumus, kad brīvības atņemšanas sods nepilngadīgajam ir noteikts uz ilgāku termiņu (10.tēze). Desmit gadu termiņš nav izvēlēts nejauši. Krimināllikuma 38.panta otrā daļa nosaka maksimālo brīvības atņemšanas soda termiņu – 20 gadi (izņemot mūža ieslodzījumu). Līdzvērtīgs 20 gadu brīvības atņemšanas maksimālais soda termiņš noteikts arī likuma 50.panta otrajā daļā, kas reglamentē maksimālo soda termiņu pēc noziedzīgo nodarījumu kopības. Attiecīgi Krimināllikuma 65.panta otrajā daļā noteikto maksimālo 10 gadu brīvības atņemšanas soda termiņu (izņemot 10.tēzē norādītos īpašos gadījumus) var noteikt kā maksimālo soda termiņu, ko var piemērot nepilngadīgajiem, nosakot galīgo sodu pēc noziedzīgo nodarījumu kopības. Minēto novitāti būtu iespējams nostiprināt

Krimināllikumā, papildinot 50.panta otro daļu ar teikumu sekojošā redakcijā: „Personai, kura izdarījusi noziedzīgo nodarījumu līdz astoņpadsmit gadu vecuma sasniegšanai, pēc noziedzīgo nodarījumu kopības saskaitīto brīvības atņemšanas sodu (izņemot likumā īpaši paredzētos gadījumus) kopējais laiks nedrīkst pārsniegt desmit gadus”.

13. Visbeidzot, turpinot attīstīt 11.tēzi, autore sprāt, būtu jānosaka un jānostiprina Krimināllikumā maksimālais soda termiņš pēc spriedumu kopības. Ņemot vērā brīvības atņemšanas soda maksimālās robežas palielinājumu līdz 25 gadiem, arī attiecībā pret nepilngadīgajiem ir nepieciešams šāds palielinājums. Kā pamatojumu autore piedāvā divus argumentus. Pirmkārt, Krimināllikuma 51.panta nosacījumi attiecināmi uz personu, kura jaunu noziedzīgo nodarījumu ir izdarījusi jau pēc iepriekšējas notiesāšanas, respektīvi, viņas kriminālatbildības pakāpe ir daudz augstāka un, otrkārt, minētais palielinājums ļautu ievērot Krimināllikuma 51.panta otrās daļas nosacījumus par galīgā soda noteikšanas kārtību, proti, galīgajam sodam jābūt lielākam par sodu, kāds noteikts par jaunu noziedzīgo nodarījumu, kā arī par soda daļu pēc iepriekšējā sprieduma (piemēram, ja nosacītas notiesāšanas laikā nepilngadīgais izdara sevišķi smagu noziegumu, par kuru tiesa, kā objektīvu sodu, uzskata maksimālo 10 gadu brīvības atņemšanu, nosacījumi par galīgā soda palielināšanu, faktiski nav izpildāmi. Krimināllikuma 51.panta trešā daļa būtu papildināma ar teikumu: „Personai, kura izdarījusi noziedzīgo nodarījumu līdz astoņpadsmit gadu vecuma sasniegšanai, saskaitot sodus pēc vairākiem spriedumiem (izņemot likumā īpaši paredzētos gadījumus), soda kopējais laiks nedrīkst pārsniegt divpadsmit gadus un sešus mēnešus”.

ANNOTATION

At a time when all countries which have declared themselves legitimate and democratic, liberalize its regulatory framework in respect of minors, the applicable state sanctions on the country's own procedures established in violation of the Latvian Republic, has joined this global wisdom, as evidenced by the mass media as the most of the information, as well as legislative work, adapting the framework of our national regulatory framework.

Recent amendments to the Criminal Law that directly affected the criminal liability of minors, including a custodial sentence in order, largely reversed the previously established institute of regulation – it was completely excluded the possibility of juvenile custodial sentences for criminal offenses and less serious crimes, were significantly reduced peak the penalty limits for the serious and very serious crimes.

At the same time, relying on the opinions of the individual, a great public resonance gained crimes by young offenders, they have committed to a specific cynicism and/or violence, some members of the public view points to the exact opposite, namely, and increase of penalties is needed.

The aim of the bachelor's paper was to comprehensively explore the impact of a custodial sentence on the criminal law relations equitable relief in cases where the person accused of committing the criminal offense was a minor at the time. The author tried seriousness and depth of the violated rights to polarize to the limits and experiences of juvenile, who convicts are forced to endure the public condemnation.

In the author's opinion, the bachelor's paper will be interesting for extend insight into the criminal responsibility of minors, both directly to a custodial penalty, specificity, comprehensiveness; this level will further increase the work of analysis of information on juvenile criminal responsibility of the institute of historical development and foreign experience. The paper offers insights theoreticians and practitioners to encourage the views of its readers' willingness to stabilize its position on the question of whether the juvenile criminal humanization of the public gain or though loss.

АННОТАЦИЯ

В то время, когда все государства, провозгласившие себя правовыми и демократическими, либерализуют свою нормативную базу в отношении государственных санкций, применяемых к несовершеннолетним за нарушение установленного в этом же государстве порядка, Латвийская Республика также присоединилась к этому глобальному мнению, о чём свидетельствует как всё чаще встречаемая в средствах массового сообщения информация, так и законодательная работа, приводя в соответствии с данными нормами нормативную базу нашего государства.

Последние изменения в Уголовном законе в значительной мере изменили ранее установленную регламентацию данного института – была полностью исключена возможность применять в отношении несовершеннолетних наказание в виде лишения свободы за совершение уголовных нарушений и менее тяжких преступлений; существенно были снижены максимальные границы применения упомянутого наказания в отношении тяжких и особо тяжких преступлений.

В то же время, аргументируя своё мнение отдельными, получившими большой общественный резонанс преступлениями, которые несовершеннолетние правонарушители совершили с особым цинизмом и / или жестокостью, отдельные члены общества считают и указывают на именно противоположное, а именно, на необходимость увеличения наказания.

Целью работы бакалавра являлось всесторонне познать влияние наказания в виде лишения свободы на справедливое урегулирование уголовно-правовых отношений в случаях, когда обвиняемое лицо на момент совершения преступного деяния являлось несовершеннолетним.

По мнению автора, разработанная работа бакалавра даст расширенное представление заинтересованным лицам, как об особенностях уголовной ответственности несовершеннолетних, так и непосредственно об особенностях применении наказания в виде лишения свободы; уровень данной всесторонности ещё более увеличит анализируемая в работе информация об историческом развитии института уголовной ответственности несовершеннолетних и опыте зарубежных стран. Предложенные в работе выводы теоретиков и мнения практиков вызовут у читателей работы желание самим стабилизировать свою позицию в вопросе, является ли гуманизация уголовной ответственности несовершеннолетних пользой или всё же вредом для общества.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN JURIDISKO AKTU SARAKSTS

- 1) Apsītis R., Birziņa L., Grīnbergs O. Latvijas PSR valsts un tiesību vēsture (1917-1970). Rīga: izdevniecība Zvaigzne, 1970.
- 2) Belousova R. Cik efektīvs sods ir nosacīta notiesāšana. Pieejams: <http://juristavards.lv/?menu=doc&id=80865> [atsauce 11.11.2010].
- 3) Judins A. Par nepilngadīgo kriminālbildību. Pieejams: <http://juristavards.lv/?menu=doc&id=78974> [atsauce 11.11.2010].
- 4) Juridisko terminu vārdnīca. Sast. autoru kolektīvs. Rīga: Nordik, 1998.
- 5) Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums: Mācību grāmata. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2000.
- 6) Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā un sevišķā daļa. Papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2001.
- 7) Krastiņš U., Liholaja V., Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. – Rīga: Tiesu namu aģentūra., 2004.
- 8) Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvijas Austrija, Šveice, Vācija. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006.
- 9) Latvijas tiesību vēsture (1914-2000). Mācību grāmata juridiskajām augstskolām un fakultātēm. Prof. Dr. iur. D. A. Lēbera red., Rīga: Fonds Latvijas Vēsture, 2000.
- 10) Liholaja V. Soda noteikšanas principi: likums un prakse. Pieejams: <http://juristavards.lv/?menu=doc&id=150034>. [atsauce 11.11.2010].
- 11) Likumprojekta anotācija. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/4763CE76EA9767FBC22575C9002BCF06?OpenDocument> [atsauce 18.10.2010].
- 12) Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārīgā daļa. Ar U. Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005.
- 13) Pētījums „Atjaunojošā justīcija nepilngadīgo noziedzības kontekstā: Baltijas valstis Eiropas dimensijā. Projekta direktore Kronberga I., projekta vadošais pētnieks Judins A. Pieejams: http://www.politika.lv/temas/tiesiska_valsts_un_korupcija/18129/, [02.09.2010].
- 14) 2008.gada 25.aprīļa konferences „Sodu piemērošanas politika” kopsapulces lēmums. Pieejams: [http://www.at.gov.lv/files/docs/conferences/paraugi/kl-01\[1\].07.08.doc](http://www.at.gov.lv/files/docs/conferences/paraugi/kl-01[1].07.08.doc) [atsauce 18.10.2010].
- 15) Ашин А.А. Учет обстоятельств, определяющих специфику назначения наказания несовершеннолетним.//Уголовное право: стратегия развития в XXI веке: материалы 4-й Международной научно-практической конференции. – Москва: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2007.

- 16) Благов Е.В. Применение уголовного праио (теория и практика). – Санкт-Петербург: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004.
- 17) Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Отв. ред. В. М. Лебедев. – 8-е изд., перераб. и доп. – Москва: Юрайт-Издат, 2008.
- 18) Кругликов Л. Л., Василевский А. В. Дифференциация ответственности в уголовном праве. – Санкт-Петербург: Издательство «Юридический центр Пресс», 2002.
- 19) Курс уголовного права. Общая часть. Том 2: Учение о наказании. Учебник для вузов. Под ред. Н.Ф.Кузнецовой и И.М.Тяжковой. – Москва: ИКД Зерцало – М, 2002.
- 20) Наумов А.В. Российское уголовное право. Курс лекций: в 3 т. Т. 1. Общая часть – 4-е изд., перераб. и доп. – Москва: Волтерс Клувер, 2007.
- 21) Уголовное право. Общая часть. Учебник. / Под ред. Н.И.Ветрова, Ю.И.Ляпунова – Москва: Новый Юрист, КноРус, 1997.
- 22) Уголовное право зарубежных стран. Общая и особенная части: учебник / под ред. И.Д. Козочкина. – 3-е изд., перераб. и доп. – Москва: Волтерс Клувер, 2010.
- 23) Закон об исламских уголовных наказаниях Исламской Республики Иран / Научное редактирование А. И. Ахани. Предисловие Государственной Думы РФ Ю. Н. Волклява. Перевод с персидского М.С. Пелевина. – Санкт-Петербург: Издательство «Юридический центр Пресс», 2008.
- 24) Vispārējā cilvēktiesību deklarācija: starptautiska deklarācija. *nav publicēts*. Pieejams: <http://pro.nais.lv/naiser/text.cfm?Key=0240181948121032769> [atsauce 11.10.2010].
- 25) Konvencija par bērna tiesībām: starptautiska konvencija. *nav publicēts*. Pieejams: <http://pro.nais.lv/naiser/text.cfm?Key=0240111989112032769> [atsauce 18.10.2010].
- 26) Sodū likumi: LR likums (*spēkā neesošs*). 1903.gada 22.marta Sodū likumi. Tulkojums ar paskaidrojumiem un ar motīviem par Latvijas valdības laikā izdotiem grozījumiem: Trešais izdevums. Rīgā: Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavojumā. 1930.
- 27) Sodū likumi: LR likums (*spēkā neesošs*). 1933. g. 24. aprīļa Sodū likums ar likumdošanas motīviem un sīkiem komentāriem, kā arī ar alfabētisko un citiem rādītājiem. Sast. Mincs P., Ehlerss H., Jakobi P., Lauva J., Rīga, 1934.
- 28) KPFSR Kriminālkodekss. Grām.: *KPFSR Kriminālkodekss. Ar pārgrozījumiem līdz 1944.gada 15.aprīlim. Oficiālais teksts ar pielikumiem un sistematizētiem materiāliem pantu kārtībā*. Maskava: PSRS TTK JURIDISKĀ IZDEVNIECĪBA, 1994.
- 29) Latvijas PSR Kriminālkodekss: Latvijas PSR likums. Grām.: *Latvijas PSR Kriminālkodekss: Oficiālais teksts ar pielikumiem, kuros ievietoti pa pantiem sistematizēti materiāli*. Rīga: izdevniecība „Liesma”, 1976.

- 30) Likums „Par Latvijas PSR Kriminālprocesa kodeksa apstiprināšanu”: Latvijas PSR likums. Grām.: *Latvijas PSR Kriminālprocesa kodekss: Oficiālais teksts ar pielikumiem, kuros ievietoti pa pantiem sistematizēti materiāli*. Rīga: Avots, 1985.
- 31) Likums „Par grozījumiem un papildinājumiem Latvijas PSR kriminālkodeksā un Latvijas PSR kriminālprocesa kodeksā”: LR likums (*spēkā neesošs*). Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=68680> [atsauce 18.10.2010].
- 32) Bērnu tiesību aizsardzības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 8.jūlijs, nr. 199/200.
- 33) Krimināllikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 8.jūlijs, nr. 199/200.
- 34) Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 4.novembris, nr. 331/332.
- 35) Grozījums Krimināllikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2001. 28.jūnijs, nr. 100.
- 36) Grozījumi Krimināllikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 19.novembris, nr. 168.
- 37) Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 19.novembris, nr. 168.
- 38) Grozījumi Krimināllikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2003. 1.jūlijs, nr. 97.
- 39) Kriminālprocesa likums: LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 2005.11.maijs, nr.74.
- 40) Grozījumi Krimināllikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2009. 10.jūnijs, nr. 90.
- 41) Grozījumi Krimināllikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2009. 30.jūnijs, nr. 100.
- 42) Kriminālsodu politikas koncepcija. Apstiprināta ar 2009.gada 9.janvāra Latvijas Republikas Ministru kabineta rīkojumu Nr.6. Pieejams: <http://polsis.mk.gov.lv/LoadAtt/file36425.doc>, [atsauce 02.09.2010].
- 43) Likumprojekts „Grozījumi Krimināllikumā”. Pieejams: <http://www.mk.gov.lv/lv/mk/tap/>, [18.10.2010].
- 44) Уголовный кодекс Литовской Республики. Pieejams: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243887&subID=100107735,100107737,100107741,100108029#text>, [atsauce 05.08.2010].
- 45) Уголовный кодекс Эстонской Республики. Pieejams: <http://www.crime.vl.ru/index.php?p=1332&more=1&c=1&tb=1&pb=1#more1332>, [atsauce 05.08.2010].
- 46) Уголовный кодекс РФ. Pieejams: http://ozpp.ru/zknd/ugol/ugol_2507.html, [atsauce 05.08.2010].
- 47) Уголовный кодекс Турции. Pieejams: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242102&subID=100099623,100099624,100100213,100100294#tex>, [atsauce 05.08.2010].

- 48) Уголовный кодекс Швейцарии / Научное редактирование, предисловие и перевод с немецкого канд. юрид. наук А. В. Серебrenниковой. – Санкт-Петербург: Издательство «Юридический центр Пресс», 2002.
- 49) Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2006.gada 28.decembra lēmums lietā Nr. SKK-770/2006. Pieejams:
http://www.at.gov.lv/files/archive/department2/2006/kd281206_2.doc, [atsauce 18.10.2010].
- 50) Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2008.gada 19.septembra lēmums lietā Nr. SKK-505/2008. Pieejams:
http://www.at.gov.lv/files/archive/department2/2007/2008/skk%20505_8_g.doc, [atsauce 18.10.2010].
- 51) Rīgas apgabaltiesas 2010.gada 29.maija spriedums krimināllietā Nr.11092114109.
Pieejams:
<https://tis.lursoft.lv/tisreal?Form=TISDOCFILEVIEW&SessionId=52004164&id=1157709>, [atsauce 19.10.2010].
- 52) Rīgas rajona tiesas 2006.gada 30.janvāra spriedums krimināllietā Nr.1090054603, 11350066704, 11350227204, 11090044904, 11095147004, 11087010005, 11095014005.
Pieejams:
<https://tis.lursoft.lv/tisreal?Form=TISDOCFILEVIEW&SessionId=46227611&id=292404> [atsauce 19.10.2010].
- 53) Jūrmalas pilsētas tiesas 2006.gada 3.oktobra spriedums krimināllietā Nr.11410127406.
Pieejams:
<https://tis.lursoft.lv/tisreal?Form=TISDOCFILEVIEW&SessionId=46657063&id=356310> [atsauce 19.10.2010].
- 54) Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2007.gada 30.oktobra spriedums krimināllietā Nr.11090042807. Pieejams:
<https://tis.lursoft.lv/tisreal?Form=TISDOCFILEVIEW&SessionId=46657063&id=374767> [atsauce 19.10.2010].
- 55) Rīgas rajona tiesas 2008.gada 9.jūnija spriedums krimināllietā Nr.11350205007.
Pieejams:
<https://tis.lursoft.lv/tisreal?Form=TISDOCFILEVIEW&SessionId=31691703&id=493211> [atsauce 19.10.2010].
- 56) Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2008.gada 22.oktobra spriedums krimināllietā Nr.11611026407. Pieejams:
<https://tis.lursoft.lv/tisreal?Form=TISDOCFILEVIEW&SessionId=31691703&id=593219> [atsauce 19.10.2010].
- 57) Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas 2008.gada 19.novembra spriedums krimināllietā Nr.11096096808. Pieejams:
<https://tis.lursoft.lv/tisreal?Form=TISDOCFILEVIEW&SessionId=31691703&id=611457> [atsauce 19.10.2010].

- 58) Rīgas rajona tiesas 2009.gada 23.jūlija spriedums krimināllietā Nr.11351002909.
Pieejams: <https://tis.lursoft.lv/tisreal?Form=TISDOCFILEVIEW&SessionId=31691703&id=847049> [atsauce 19.10.2010].
- 59) Ogres rajona tiesas 2009.gada 28.septembra spriedums krimināllietā Nr.11310042309.
Pieejams: <https://tis.lursoft.lv/tisreal?Form=TISDOCFILEVIEW&SessionId=31691703&id=957303> [atsauce 19.10.2010].
- 60) Rīgas rajona tiesas 2010.gada 11.februāra spriedums krimināllietā Nr.11352052609.
Pieejams: <https://tis.lursoft.lv/tisreal?Form=TISDOCFILEVIEW&SessionId=48420586&id=1046867> [atsauce 19.10.2010].
- 61) Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas 2010.gada 28.maija spriedums krimināllietā Nr.11095246709. Pieejams: <https://tis.lursoft.lv/tisreal?Form=TISDOCFILEVIEW&SessionId=48420586&id=1139130> [atsauce 19.10.2010].
- 62) Nepilngadīgo izdarītie noziedzīgie nodarījumi – no 01.01.2006 līdz 31.12.2006.
Pieejams: http://www.ic.iem.gov.lv/files/stat/krim_stat_2006.pdf [atsauce 18.10.2010].
- 63) Nepilngadīgo izdarītie noziedzīgie nodarījumi – no 01.01.2007 līdz 31.12.2007.
Pieejams: http://www.ic.iem.gov.lv/files/stat/krim_stat_2007.pdf [atsauce 18.10.2010].
- 64) Nepilngadīgo izdarītie noziedzīgie nodarījumi – no 01.01.2008 līdz 31.12.2008.
Pieejams: http://www.ic.iem.gov.lv/files/stat/krim_stat_2008.pdf [atsauce 18.10.2010].
- 65) Nepilngadīgo izdarītie noziedzīgie nodarījumi – no 01.01.2009 līdz 31.12.2009.
Pieejams: http://www.ic.iem.gov.lv/files/stat/krim_stat_2009.pdf [atsauce 18.10.2010].
- 66) Nepilngadīgo izdarīto noziedzīgo nodarījumu veidi – no 01.01.2006 līdz 31.12.2006.
Pieejams: http://www.ic.iem.gov.lv/files/stat/krim_stat_2006.pdf [atsauce 18.10.2010].
- 67) Nepilngadīgo izdarīto noziedzīgo nodarījumu veidi – no 01.01.2007 līdz 31.12.2007.
Pieejams: http://www.ic.iem.gov.lv/files/stat/krim_stat_2007.pdf [atsauce 18.10.2010].
- 68) Nepilngadīgo izdarīto noziedzīgo nodarījumu veidi – no 01.01.2008 līdz 31.12.2008.
Pieejams: http://www.ic.iem.gov.lv/files/stat/krim_stat_2008.pdf [atsauce 18.10.2010].
- 69) Nepilngadīgo izdarīto noziedzīgo nodarījumu veidi – no 01.01.2009 līdz 31.12.2009.
Pieejams: http://www.ic.iem.gov.lv/files/stat/krim_stat_2009.pdf [atsauce 18.10.2010].
- 70) Latvijas Republikas tiesās notiesāto personu sastāvs 2006. – 2009.gadā. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/files/statistics/2010/individuals/01.jpg> [atsauce 18.10.2010].
- 71) Latvijas Republikas tiesās notiesāto personu skaits un tām noteiktie sodu veidi 2006. – 2009.gadā. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/files/statistics/2010/individuals/04.jpg> [atsauce 18.10.2010].

- 72) Latvijas Republikas tiesās notiesāto nepilngadīgo personu skaits un tām noteiktie sodu veidi 2006. – 2009.gadā. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/files/statistics/2010/individuals/11.jpg> [atsauce 18.10.2010].
- 73) Latvijas Republikas tiesās notiesāto nepilngadīgo personu skaits pēc noziegumu veidiem (KL pantiem) un noteiktā soda veidiem 2009.gadā. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/files/statistics/2010/individuals/14.jpg> [atsauce 18.10.2010].
- 74) Latvijas tiesu informācijas sistēmas dati. Pieejams: <http://court.jm.gov.lv/> [atsauce 19.10.2010].
- 75) Iedzīvotāju skaits un dabiskās kustības galvenie rādītāji. Pieejams: <http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/iedzivotaji-galvenie-raditaji-30260.html> [atsauce 18.10.2010].

APTAUJA

**par nepilngadīgajiem piemērojamā kriminālsoda –
brīvības atņemšana humanizāciju**

Aptaujas dalībnieka ieņemamais amats _____
(prokurors, advokāts)

Amata pildīšanas stāžs (pilnos gados) _____

Situācijas apraksts: 2009.gada 1.jūlijā spēkā stājās grozījumi Krimināllikuma 65.panta otrajā daļā (turpmāk tekstā – grozījumi), kas pilnībā izslēdza iespēju piemērot brīvības atņemšanas sodu nepilngadīgai personai, ja tā ir izdarījusi kriminālpārkāpumu vai mazāk smagu noziegumu. Tika samazinātas arī maksimālās brīvības atņemšanas soda sankcijas:

- par sevišķi smagiem noziegumiem – 10 gadi (pirms grozījumiem – 15 gadi);
- par smagiem noziegumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu vai izraisījušas smagas sekas – 5 gadi (pirms grozījumiem – 10 gadi);
- citiem smagiem noziegumiem – 2 gadi (pirms grozījumiem – 5 gadi).

Bez tam, būtiski grozījumi, papildinot 65.pantu ar 2¹.daļu, tika izdarīti arī saistībā ar Krimināllikuma 49.pantā reglamentētajiem ierobežojumiem. Minētie grozījumi paredz, ja persona līdz astoņpadsmit gadu vecuma sasniegšanai izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, par ko Krimināllikuma Sevišķās daļas attiecīgā panta sankcijā noteiktā piemērojamā brīvības atņemšanas soda minimālā robeža, tiesa var piespriest sodu, kas ir zemāks par minimālo robežu, arī gadījumos, ja tiesa atzinusi, ka noziedzīgais nodarījums izdarīts atbildību pastiprinošos apstākļos¹⁰⁹.

1. Vai, Jūsaprāt, grozījumi sekmēs nepilngadīgo noziedzības mazināšanos:

jā, jo:

nē, jo:

2. Vai izciešot mazāku brīvības atņemšanas termiņu, tiks sekmēta nepilngadīgā resocializācija un viņa reintegrācija sabiedrībā:

jā, jo:

nē, jo:

¹⁰⁹ Grozījumi Krimināllikumā: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2009. 30.jūnijs, nr. 100, 8.p.,

3. Vai grozījumi nodrošinās Krimināllikuma 35.panta otrajā daļā reglamentētā soda mērķa sasniegšanu, konkrēti:

- vai grozījumi nodrošinās adekvātu sodīšanu par noziedzīgo nodarījumu pilnīgi visos gadījumos:

jā, jo:

nē, jo:

- vai soda samazināšana atturēs notiesāto no noziedzīgā recidīva:

jā, jo:

nē, jo:

- vai grozījumi atturēs citas personas no noziegumu izdarīšanas:

jā, jo:

nē, jo:

4. Vai praksē ir gadījies lūgt tiesai noteikt neadekvāti zemu sodu, savu rīcību attaisnojot ar apsūdzētā nepilngadību:

jā, piemēram:

nē:

5. Vai, Jūsaprāt, ir nepieciešama arī turpmāka nepilngadīgo kriminālatbildības humanizācija:

jā, jo:

nē, jo:

6. Vai, Jūsaprāt, būtu nepieciešams paredzēt likumā ekskluzīvu iespēju noteikt smagāku sodu īpašos gadījumos par sevišķi smagu noziegumu izdarīšanu vai saskaitot sodus pēc vairākiem spriedumiem:

jā, jo:

nē, jo:

Minētā aptauja tiek veikta patstāvīgā darba izstrādes procesā. Darba izstrādātājs apliecina, ka aptaujā iegūtā informācija ir nepieciešama un tiks izmantota tikai un vienīgi studiju procesā Latvijas Universitātē. Paldies par piedalīšanos.

Ar cieņu, Antra Voino

CD disks

Respondentu aptaujas materiāli digitālā formātā